

Brontius, Nicolaus

Libellus de utilitate et Harmonia artium

Antverpia 1541

Enc. 21 m

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10175639-3

Copyright

Das Copyright für alle Webdokumente, insbesondere für Bilder, liegt bei der Bayerischen Staatsbibliothek. Eine Folgeverwertung von Webdokumenten ist nur mit Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek bzw. des Autors möglich. Externe Links auf die Angebote sind ausdrücklich erwünscht. Eine unautorisierte Übernahme ganzer Seiten oder ganzer Beiträge oder Beitragsteile ist dagegen nicht zulässig. Für nicht-kommerzielle Ausbildungszwecke können einzelne Materialien kopiert werden, solange eindeutig die Urheberschaft der Autoren bzw. der Bayerischen Staatsbibliothek kenntlich gemacht wird.

Eine Verwertung von urheberrechtlich geschützten Beiträgen und Abbildungen der auf den Servern der Bayerischen Staatsbibliothek befindlichen Daten, insbesondere durch Vervielfältigung oder Verbreitung, ist ohne vorherige schriftliche Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek unzulässig und strafbar, soweit sich aus dem Urheberrechtsgesetz nichts anderes ergibt. Insbesondere ist eine Einspeicherung oder Verarbeitung in Datenbanken ohne Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek unzulässig.

The Bayerische Staatsbibliothek (BSB) owns the copyright for all web documents, in particular for all images. Any further use of the web documents is subject to the approval of the Bayerische Staatsbibliothek and/or the author. External links to the offer of the BSB are expressly welcome. However, it is illegal to copy whole pages or complete articles or parts of articles without prior authorisation. Some individual materials may be copied for non-commercial educational purposes, provided that the authorship of the author(s) or of the Bayerische Staatsbibliothek is indicated unambiguously.

Unless provided otherwise by the copyright law, it is illegal and may be prosecuted as a punishable offence to use copyrighted articles and representations of the data stored on the servers of the Bayerische Staatsbibliothek, in particular by copying or disseminating them, without the prior written approval of the Bayerische Staatsbibliothek. It is in particular illegal to store or process any data in data systems without the approval of the Bayerische Staatsbibliothek.

LIBELLVS

DE VTILITATE ET HARMONIA AR

tium tum futuro iuriconsulto, tum liberalium disciplina
rum politiorisue literaturæ studiosis utilissi

mus, authore Nicolao Brölio Duacensi. R. Thon

μηδ' ἐν γλυκύτερον ἢ πάντα εἰδέναι
m' hic dulcius, & suauius quam oia scire.

Autv. 1571.

Bayerische
Stadtbibliothek
München

NOBILISSI

MO ADOLESCENTI CHAROLO

Croio principi Chimaciensi S. N. B. D.

E HIS BENE MERENDUM esse nobilissime Princeps, qui nos prius beneficijs prouocarunt (nisi ingrattitudinem omnium uitiorum teste Seneca parentem incurre re uelimus) aperte his uerbis monet Isocrates, τὰς εὐεργίαις ἀνὰ σθαι ἰσχυροτέρως. Quāobrem cū exploratissimum habeam, parētes, tum dño Ceruiāno patruo tuo, tū duo materno Philippo principi Chimaciensi, multis noībus esse astrictissimos, ille enim patruo meo Antonio sub eodem tunc temporis militanti, patriq; Iacobo dum iniquis fortunæ telis premerentur, iterum atq; iterum operam suam apud Carolum Imperatorem non denegauit, nec Philippus inferiora in eosdem beneficia contulit, adeoq; nostri nominis studiosus fuit, ut (quæ sua erat humanitas) auum paternū Nicolaum Brontium suæ curiæ primoribus tam in rebus domesticis quam bellicis adnumerari uoluerit, posteaq; eiusdem suffragijs summus prætor sancti Amadi pullensis designatus, alijsq; honorificentissimis titulis decoratus est. Quocirca nō adulandi studio, nec inanis gloriæ cupiditate, at ueluti æs alienum exoluere cupiens, hunc tibi qualemcunque libellum dico, nun-

A ij cupoq;

cupoque, simul petens (si ita uideatur) me quoque nu-
mero tuorum adscribere non graueris, etenim auctore
eodem Isocrate, πρεπεί τοῖς παιδῶν ὅσπερ τῆς οὐσι-
ας οὕτω καὶ τῆς φιλίας πατρικῆς κλισιομεῖν. Ta-
me et si fortuna terq; quaterq; suas uires expromēs, ex-
tinguere prorsus Brontiorum nomen nisa sit, nec prius
saeuire desijt, quam opes (quæ suæ sunt) adimeret, animi
tamen generositatem non abstulit, ut uerum esse creda
fama generosæ mentis ad tempus obscurari potest. In
totum de hominum memoria deleri nequaquam. Haud
sane scio quo fato fiat, sed humilia petere non sinit a-
nimus, pariaq; semper existimaui non uiuere aut igno-
bilem uitam ducere, maxime maioribus indignam, effi-
ciamq; Deo Opt. Max. fauente, ut quāuis non opibus
animi tamen uirtute, qua sola homo æstimandus uenit
aliqua ex parte parentibus respondeam, nec tui simili-
um amicitia omnino indignus uidear. Tu interim sere-
nissime princeps, tuo fungaris officio, maiorum tuorum
humanitatem: prudentiam: gloriam: cæterasq; uirtutes
ob oculos ponas, certareq; cum his audeas imo uincere
tenta, quanquam id adeo difficile, ut sperare propemo-
dum nefas sit, Quanta dñi boni domini Ceruiani gloria
Quanta prudentia: quāta auctoritas cuius bumeris to-
tus fere Christianorum orbis nitebatur, nec bis mino-
ra deorum munera in auro tuo Philippo fuere, uiro, opu-
lentissimo regno (ne dicam imperio) dignissimo, quan-
ti nominis: quanti consilij: quantæ auctoritatis pater tu-
us Dux Arescotensis: res notior quam dicto opus sit,
isq; opes præ cæteris Brabantia: Flandria: Hannonia
prim

principibus, amplissimas possidet, taceo reliquas horum principum animi corporisq; dotes, quas si ex ordine referre pergerem finem non inueniret oratio. Notum profecto super æthera illud altum Croiensium genus, ex clarissimis Galliæ principibus (ut fama est) ortum habens, Nil de te non sublime: non magnificum sperandum est, cui tantum fortuna dedit, ut uix plus dare potuisset. Præter enim illam maiorum gloriam (qua nullum testamentum maius nec præclarius liberis relinqui potest) In tua manu quoq; dignitas authoritas & opes maiores quam unquam illis fuere, his omnibus formæ accedit gratia, quæ cum in alio quouis: tum in principe non parui facienda. Siquidem pulchrum corpus pulchri animi indicium est, & ad uirtutes capeffendas magis idoneum. Propterea mirabiles rerum adumbratores poetæ ipsos deos fœlicissimos & beatissimos eosdem pulcherimos finxere, alia præter hæc diuina plane munera natura largita est, quæ si recensere uelim, tempus me deficeret. Proinde tui muneris fuerit colendissime princeps totis (quod aiunt) neruis eniti, ne tãtis naturæ dotibus, tanta maiorum gloria, indignum te præbeas, quanto enim illi præstantiores fuere, tanto degenerare fœdus fuerit. Quinimo si ueterum monumentis adhibenda fides sit, non magis liberi parentum filij dicendi sunt (nisi si uirtute illis respondeant) quam pulices & feces nostri corporis pars, perindeq; est ac si mater natum abijciat, nisi probitate morum maiores referat. Equidem uberima uirtutis materia suppeditata est, uide ne tute tibi defecisse uidearis, turpe est pictores pulcherrima quæq;

animalium depingere, & nos probos parentes minime
imitari. Verum longe lateq; digressi sumus, tempus po-
stulat, ut ad rē redeamus: liber igitur iste, simulet quæ-
dam nostra uirtutum præcepta, animum tuum alioquin
pulcherrimum, multo pulchriorem scientijs & uirtuti-
bus reddere docebunt, quæ ueræ, solæq; sunt opes, nun-
quam inter morituram famam gignentes, hæ sunt quæ
nos dijs hominibusq; gratissimos, quæ deo Opt. Max.
simillimos ac proximos reddunt, quæ deniq; nos beare
& mentem nostram solæ implere possunt, Atq; ob hæc
tanta uirtutis emolumenta, nullo pacto committendum
putavi, ut cum de omnibus artibus aliquid dixissem, ex-
tremum tanquam ab inerti poeta, uideretur a nobis es-
se relictum: rationemq; tanti planeq; diuini muneris
uirtutis adipiscendæ, tradere negligerem. Frustra enim
leges, frustra medicina, frustra Dialectica, & reliquæ
artes si animus suo fine, nimirum uirtute fraudetur, itaq;
humanissime princeps, ne quid tibi deesset ad bene
beateq; uiuendum, præter illum de artibus libellum, ali-
um quendam, qui methodus esset, & ueluti introductio
ad sapientiam, scriptum, missumq; curauimus, te obnixè
orans, atq; obsecrans, ut cum cætera omnia, tū hæc præ-
cepta creberrime legas, decies enim lecta, ac probe in-
tellecta, incredibilem animo tuo uoluptatem adferent,
nec non ad bonam mentem parandam, plurimum habe-
re momenti experieris, Vale Charole optime, ac quæ-
lecunq; munusculum nostrorum laborum pri-
mitias, æqui boniq; consule, dedi quantum
potui, daturus plura si potuissem,

PRAEFATIO IN HVNC
LIBRVM.

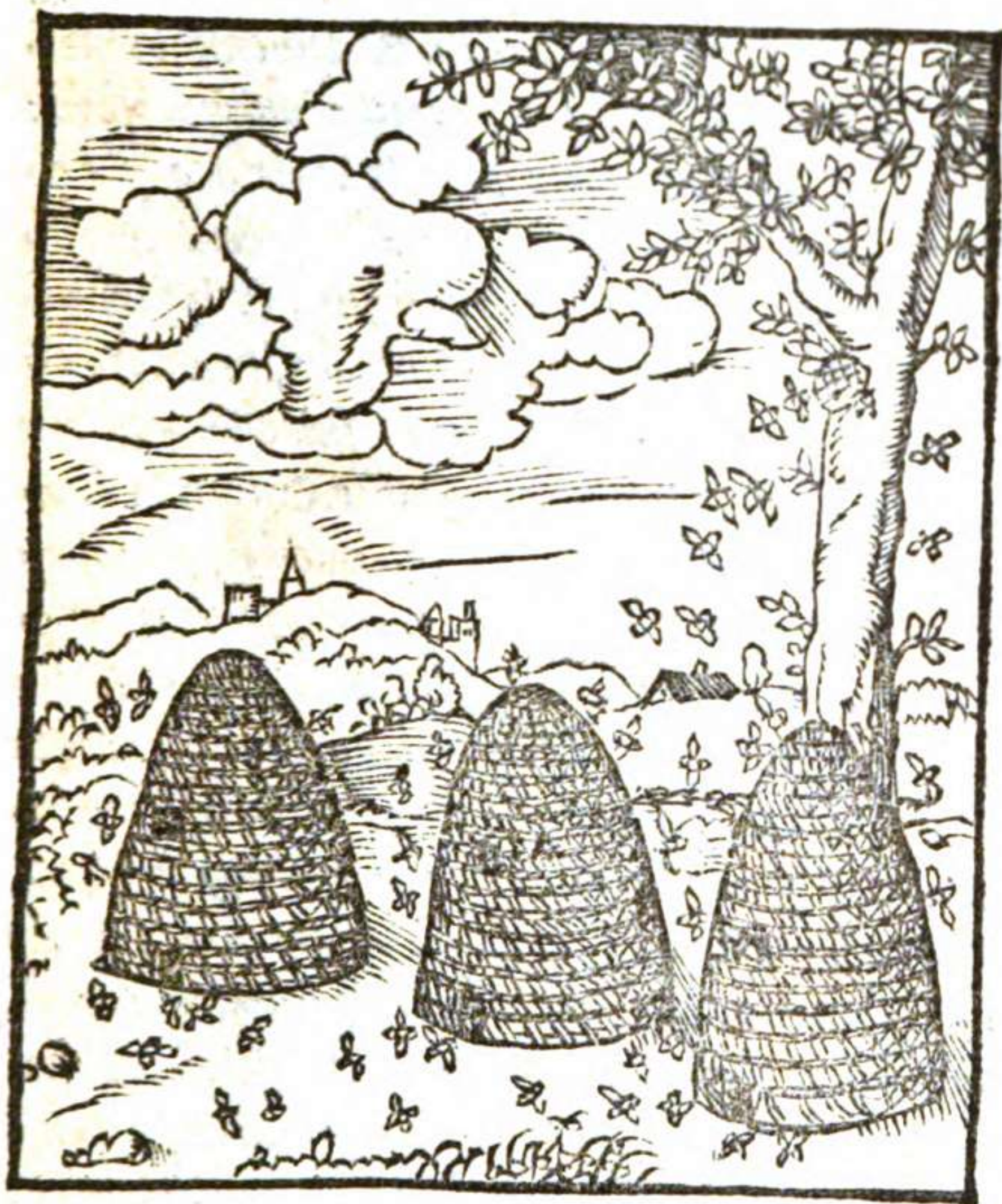
VM mortalium uita, infinitis prope-
modū malis obnoxia sit, ουγγενης τι-
γας λυτων και βιος teste Plutarcho, na-
tura quæ in necessarijs nunquam defi-
cit, certissima (aduersus hæc) præsidia,
artes, exercitationesq; uirtutum excogitauit, Mecū ita-
q; animo uolente, quanam in re potissimum studiosis
adolescentibus prodesse possem, non obtulit se utilior
materia, quam ut de artibus aliquid in medium adferre
paucaq; de usu, atq; utilitate earum ex doctis uisis, quæ
ea de re scripserunt, colligerem. Etenim unaquaq; in re
si fructum aliquem, ex ea, consequi cupimus, duo præ-
cipue attendenda sunt, nimirum quid res ipsa sit, tum
rei effectus, seu utilitas, quæ ad nos hinc emanare pos-
sit: Quem laborem eo lubentius suscepimus, quod æta-
ti teneræ, & rerum adhuc imperitæ, utilissimum fore
sperarem. Videmus enim plerosq; adolescentes, totum
quadriennium liberalibus aut alijs artibus operam de-
disse, nec quorsum disciplinarum præcepta spectent,
aut quid sibi uelint, intelligunt, non alia sane de causa,
quam quis sit peculiaris artium usus, aut quo loco adhi-
bendæ non norunt, atq; ex hoc incommodo multo plu-
ra sequuntur. Cum enim sit quædam scientiarum Har-
monia, seu concentus, nexusq; indissolubilis, istiusmodi
hominibus in grauioribus studijs uersantibus accidit,
ut illam opem quam adferunt tam liberales artes quàm
aliæ, non sentiant, ob idq; non raro, longa post tempo-

ra, multosq; sudores, nihil solidæ eruditionis referunt,
perpetuoq; ut in laberintho constituti, aberrant. Siqui-
dem Philosophia, ad altiores disciplinas, instrumentum
necessariū est, & ueluti præambulū quoddam, prærequi-
situm, propriumq; est illi cuiusvis scientiæ arcana, secre-
tioraq; dicta referare, ac alumniis suis, per loca spinosa
& paucis perma, iter tutissimum demonstrare. Quam-
obrem exploratissimum esse arbitror, quanto quis in
Philosophia, Musarumq; aditis, magis tritus ac uersa-
tus fuerit, cæteris paribus, ea quæ in scientiis difficilio-
ribus, à doctis uiris traduntur, melius, & rectius, intel-
lexerit, subtiliusq; cuncta rimabitur. Omitto quod ex-
perientia quotidie doceat, artium, bonarumq; literarū
peritos, intra triennium aut quadriennium, in aliqua fa-
cultate, facile sui studiij cursum absolvere posse, quod
alijs scientiarum rudibus, totum decennium non eue-
nit. Proinde studiosissimi adolescentes, si arcana altio-
rum disciplinarum depræbendere, si medullam euellere,
si deniq; doctorum uirorum numero adscribi ali-
quando uelitis Philosophiam omnium scientiarum ma-
trem, excolite, amate ueneramini, familiarēq; uobis red-
dite, mirum enim dictu, quantum uobis profuerit, uel à
limine artes liberales salutasse, & quandam generalē
rerum omnium cognitionem, ordinemq; in animo habe-
re. Id sane incredibile de rebus iudicium parit, sine quo
frustra in literis quidquam miseri homines tentamus,
& (ut ingenue fatear) cum ob hanc non minimam utili-
tatem, tum propter alia non dicenda commoda, indu-
ctus sum, ut hunc libellum scriberem, qui Methodus es-
set

1
set quædam & ueluti ratio, qua alacrius: fidelius & mi-
nori negotio, artes liberales, earum utilitate patefacta,
iuuenes perdiscere possent. Hunc autem ordinem seque-
mur, primo artem quamuis in partes (si res ita postu-
let) secabimus, quæue ad quamq; peculiariter spectent,
ne inter se artes confundamus, obiter indicabimus, de-
inde, quibus in rebus, ars quæuis usui esse possit, decla-
rabitur, postremo Harmoniam esse artium, sibiq; opem
mutuam præstare, pro ingenij nostri modulo, ostendere
conabimur, per hoc enim magis se nobis manifestabunt
& faciliores reddentur. Quamuis id postremum, nimi-
rum artium esse Harmoniam nonnulli scioli impuden-
ter inficiari non uerentur, quæ quidem opinio si (quod
dij auertant) oim mentem imbuiisset, de literis breui actum
foret, uerum ex his quæ postea suo dicetur loco, a uerita-
te prorsus esse alienam, clarissime constabit. Interim uos
exoratos uelim, adolescentes optimi, ne prius ad altio-
ra studia aspiretis, quam cum aliarum rerum cognitio-
nem, tum maxime liberalium artium habeatis, alioquin
dubio procul, oleum atq; operam, magna cum ignomi-
nia perdituri estis. Cæterum hæc dico, non quod in his
pedem figere, & ueluti apud Syreneos scopulos conse-
nescere suadeam, præclara enim res Philosophia si mo-
dus adhibeatur, sin minus, oium rerum corruptela, &
quemadmodum Gallus Phrigiæ fluuius, si modice bibas
corporis morbis medetur, ita Philosophiæ præcepta, si
modice tangas prosunt, si te totum illis, studio addixe-
ris, sanitatem mentis auferunt, & pietati nocent, ipsaq;
philosophia, si penitus imbibatur, nos manis gloria fu-
rore

rore præcipitat. Quocirca, mea quidē sentētia, sic tradenda liberales artes, ut nos ad altiora studia, tū fœliciter tradenda, tū sincere intelligēda, idoneos reddant, tutoq; pede in illis uersari faciant, ob id enim potissimū a doctis uiris conscriptæ esse uidentur. In hoc igitur præcipue studiū, in hoc labor uester reponatur, ut hanc artiū utilitatem, nostra methodo adiuti consequamini, atq; has grauioribus disciplinis tractandis, ad usus uestros ualeatis adiungere. Quod si feceritis, spero futurum, ut nec me admo-
nuisse, nec uos paruisse,
pœniteat.

DE V T I L I T A T E E T H A R.
monia Artium.

GRAMMATICA
Latina.

*Quid sine me tentas, sapientis Palladis artes
Nullum ex his fructum, stulta iuuenta, feres
Non constare putes, sine parvis grandia posse
Principio alta domus non benestructa, ruit*

DE UTILITATE ET

GRAMMATICA, QVAE
ars est emendate & dilucide loquen-
di, reliquarum artium unicum est fun-
damentum, siue de Hebraica, Grae-
canica, aut Latina loquamur, certissi-
mum iter ad eas capeffendas prebens, & ipsam ue-
luti uiam, qua eundum sit demonstrans, praecleara est
Quintiliani sententia, ad nullius rei summum, nisi praec-
cedentibus initijs, perueniri non posse. Quocirca ut in-
finito extructa sumptu aedificia, eo quod inualida, in-
firmaq; fundamenta iacta sint, rueri uidemus, cum-
dem in modum, qui hac arte neglecta, in poetis, orato-
ribus, aut grauioribus disciplinis uersantur, nullum
prorsus fructum, referent. Natura enim ita compa-
ratum est, ut rerum scientia, citra uocum cognitionem,
haberi neutiquam possit, quandoquidem uoces rerum
symbola sunt, uocibus itaq; non perspectis, in rerum,
quarum uoces signa sunt & notae, iudicio, cecutiamus
oportet, quantum abest, ut disciplinarum arcana,
quibus quis traditus est, deprebendat unquam, qui ex
Grammatica, Grammaticesue scriptoribus, precipue
tamen ex Valla, uerborum proprietatem, aut signifi-
catus, non perdidicit, qui in legibus uerborum conte-
xtum, obseruare poterit quisquam? uel ut ab alijs in-
telligatur, efficere, citra Grammaticam, aut Gramma-
tices praecceptorum notitiam. Quo pacto de iure con-
sultus respondebit is? qui quod animo concepit, pure
& pro-

HARMONIA ARTIVM.

¶ proprie effari nesciat, tum quoniam consultor eum qui consulit, intellexerit, cuius os, adeo barbarismis & solæcismis scatet, ut mirum si se ipsum intelligat, isne in publicis concionibus, furijs agitari uidebitur, qui multa quidem uerba profundat, uerum adeo obscura, ut uix sortes delphicæ obscuriora dixerint, ac Oedipo quodam, qui singula explicet opus sit. Isne rudere potius, quam loqui in alicuius sententiæ interpretatione existimabitur, qui sermonem uitijs plenum effundat, breuiter in sua arte quiuis frigebit, qui docendi munere fungitur, si aperta illa & emendata loquendi ratione, quam Grammaticæ docet, destitutus sit, Ridendus ueniet Orator, si uerba apte non cohæreant, Si numeris, aut generibus, perturbetur oratio. Intelligi minime poterit Theologus, si uerbis ignotis & a consuetudine bene loquendi alienis, docendo utatur. Quamobrem fugienda prorsus in sermone peregrinitas, phrasisque a Latina consuetudine abhorrens, & perspicuitas quæ in Oratione laudem summam meretur, amplectenda, dandaque est opera, ut latinarum dictionum nobis ingens adsit copia, tum in sermone nostro quædam sequentium ad precedentia cohærentia sit. Omnino enim oratio ueluti domus est, in qua ædificanda, opere precium est ligno congruo lapides aptos coniungere. Id autem nullo pacto fieri poterit, si artem quæ congrue & recte loqui docet, ignoremus, nec mentem nostram commodè explicare poterimus, nisi proprijs & significantibus
uerbis

DE UTILITATE ET

uerbis (quæ iuxta huius scientiæ præcepta coniungi & constitui certa ratione debent) utamur, id obiter adolescentes admonitos uelim, grammaticam longe latius se se extendere, quam uulgo existimatur, nam præter congruum sermonem, Historiographorum, poetarum, Oratorum interpretationem, intra suum ambitum amplectitur, nec grammatici nomē merentur, qui hæc præstare minime possunt. Quemadmodum enim proprie ad Dialecticam, simplices dictiones explicare pertinet, ita integras ad grammaticam. Deinde quæ de Epithetis mire rerum naturam explicantibus, de situ, luce, Emphasiq; uerborū, dici possunt, Grammaticæ sunt speculationis. Huc figuras referas oportet, in quibus, maxime in metaphora, elegantiarum non minima pars sita est, summamq; præter uoluptatem quam habent metaphoræ, nos mirum in modum uiris doctis commendant & reuera citra elegantiam omnis doctrina cæca & il liberalis est. Videtis igitur studiosissimi adolescentes quanta huius scientiæ dignitas, quanta utilitas, quæ sola præ omni artium genere, plus operis quam ostentationis habet, & ad unum disciplinæ omnes, huius ope indigent, Cum nulla omnino sit, quæ emendate & proprie loquendi rationem, nō requirat, quamuis per hæc supraq; dicta omnia, istius artis Harmonia satis nota sit, lubet tamen in odium inficiantium, fusius & clari-
us demonstrare. Illud in primis constat, præter sermonē congruum, quem omnibus artibus elargitur Grammaticæ, propositionum partes, quæ sunt nomen & uerbum
Diale.

HARMONIA ARTIVM.

Dialecticæ subministrat. Item Rethorice, figuras a grammatico. quæ ob id excogitatae sunt, ut (res picta quaedam similitudine illustriores reddantur) emendicat. Vniuersa siquidē eloquendi scientia, in tribus, utpote sermone grammatico, figuris, & amplificationibus consistit. Tametsi interim grammatica, rationem definiendi, diuidendi, argumenta eliciendi, docendi, discendi, quæ in oratorum, Poetarum, aliorumq; scriptorum enarratione, opus est, a differendi facultate mutuetur: omnesq; aurium demulcendarum illecebras, ex Rethorum monumentis depromit. Quantum ad iurisconsultum attinet, id omnibus qui pandectarum libros euoluerint, exploratum arbitror, legum sermone nihil tersius, nihil politius, uel dici uel excogitari posse. Testis ualla in elegantiarum libris, cuius fere hæc uerba sunt, quanquam ad certam rem astricti iurisconsulti, eloquentiam non ferāt elegantiam tamen minime refugiunt. At uero cum tanta sit in legum ciuiliū libris elegantia, & natua sermonis proprietas, quinam obsecro iurisprudentiæ studio destinatus, omnis elegantiae, omnis latinitatis ignarus, aut per se ad plenum leges intelligere, aut ut alij intelligant efficere poterit, si illius latini sermones nitorum, quo scriptae sunt, non adamussim perspectum habeat. Haud dubie linguae latinae rudes, neq; ius ciuile, neq; aliud quoduis scribendi genus elegans, fideliter unquam tradituri, aut sincere intellecturi sunt. Nec mirum id uideri debet, nam & qui Gallice exacte sonare non potest, Gallorum scripta exacte interpretabitur
nunquam

DE UTILITATE ET

nunquam, & qui Germanicam linguam non absolute callet, nec ea quæ a Germanis scripta sunt, absolute adsequetur. Adhæc Latini sermonis proprietatem iurisconsulto peculiarem esse debere, ipse Cicero affirmat, & quidem cum alia multa, tum hoc commodum linguæ Latinæ cognitio adfert, ut qui ea imbutus est, sincerius, fidelius, scilicet, iura doceat. Nec idem Cicero Catonem iuris peritissimum, in dicendo præstantissimum fuisse scripsisset, si nihil momenti Latinæ linguæ scientia, iuris prudentiæ adferret. Omitto quod in iure creberrimæ uocum Ethimologiæ enodantur, & Argumenta sapientius inde ducuntur, Aliud tamen non est Ethimologia, quam Grammatica uocum expositio, in lege. 2. ff. si cerpe. mutuum inquit iurisconsultus, dicitur, quia de meo tuum fit, sic testamentum, quasi testatio mentis appellatur, alia id genus exempla nusquam non in legibus obuia esse possunt. Postremo addendum putavi, in titulo de rerum & uerborum significatione, nihil aliud quàm uocum significatus explicantur, qui ex Grammatica, aut saltem Grammatices scriptoribus, siue (ut alij malunt) ex Dialectica petuntur. Atque per hæc facile quis intelligit, nisi plane amens sit, uel Morico illo Lucianico stupidior, Grammatices ad reliquas disciplinas Harmoniam esse, operumque illis prestare, quemadmodum alium de emendicat. Obijciat nobis fortassis quispiam Bartolum Baldum & alios plerosque Latinitatis rudes, præstantissimos iurisconsultos fuisse, cui responsum sit, id aut ingenij incredibili dexteritati, aut labori indefatigabili

HARMONIA ARTIVM.

gabili tribuendum esse, qui (ut inquit Poeta) omnia uincit, ita legum difficultatem, facile expugnat, certo tamen certius est, multo fœlicius, multoq; minori labore, fœlicissima illa ingenia, legum adita, recludere potuisse, si naturæ fœlicitati, linguæ latinæ peritia accessisset nullusq; interim inficiabitur, persæpe eos, ut in Proverbio est, in sole caligasse, nec raro propter linguæ

Latinæ ignorationem, tur-

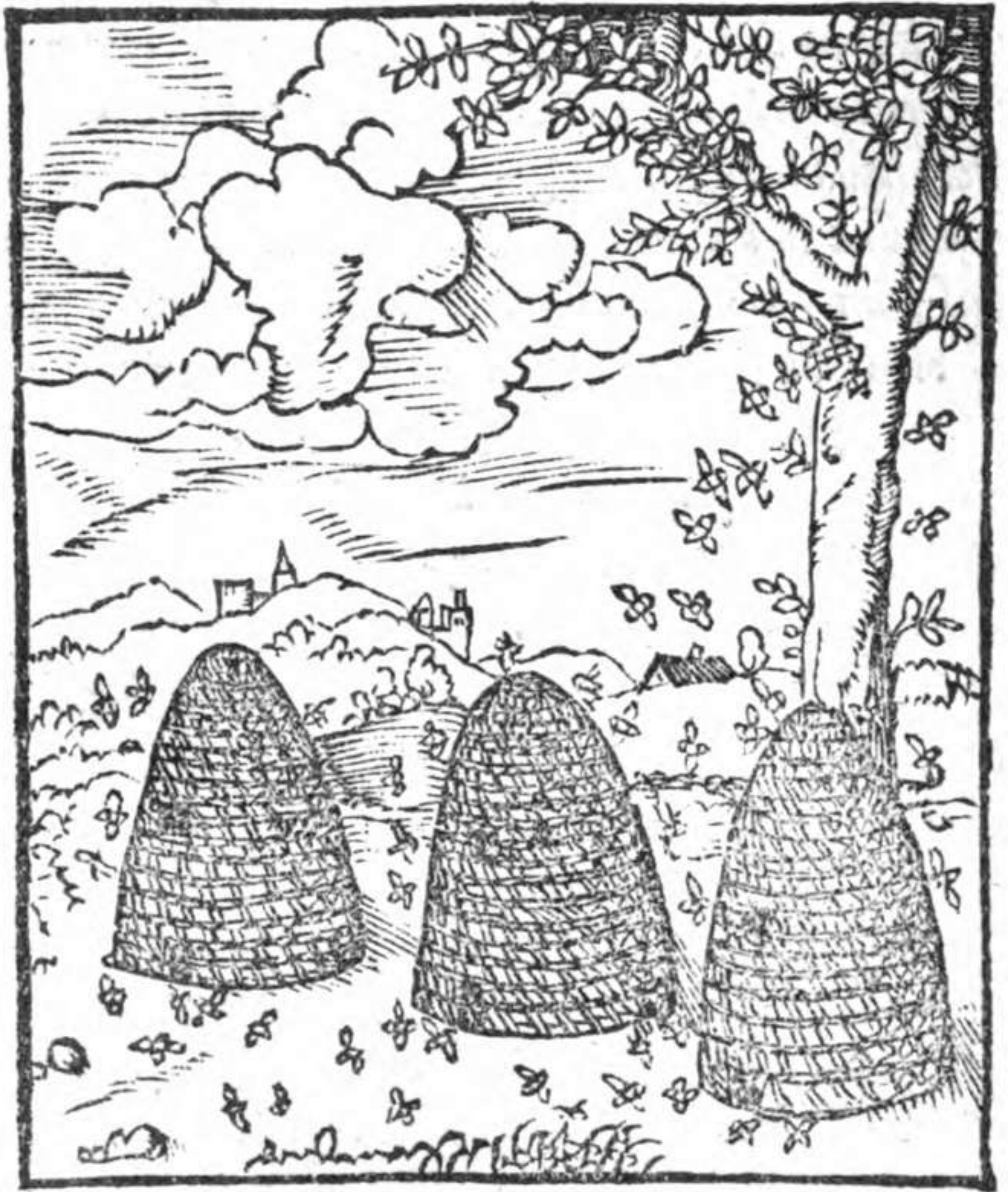
piter hallucinatos &

Lapsos esse.

. sc.

B

DE VUTILITATE ET

DE LINGVA Graeca.

*Si cupis arcanum linguae penetrare Latinae
Scribere, uel recto uerba sonare, modo
Artem siue iuuet, recte cognoscere quamuis
Huc ades, ista suis, pagina Graeca dabit.*

HARMONIA ARTIVM.

ANTVS est Hebraica & lin-
gua Græcanica usus, tanta utili-
tas, ut hac de re aliquid dicere pu-
deat, quod tamen sentio (licet non
admodum in his uersatus sim) in
medium adferam, quo iuuenes ad
eas perdiscendas alacriores reddā
Merito de Hebraica prius agendum esset, quæ & an-
tiquitate & authoris nobilitate, reliquis antecellit, cum
tamen iam de Latina actum sit, cui Græca uicinior, de
hac ordine congruo tractabimus. Atqui tam late lin-
gua Græca suas uires explicat, ut non solum huic, aut
illi arti, opituletur, uerumetiam omni artium gene-
ri, uberrime suam opem elargiatur, Cui rei, ut fidem fa-
ciamus, per singula artium genera discurrendum erit,
& primo à Grammatica Latina auspicandum, quam
quis non uidet, multarum uocum inopia laborare, quas
a Græcis mutuari & figurarum non paucorum nomina
Græce exprimere cogitur, adeo enim fœlices in compo-
nendis dictionibus illi, ut ipsis nudis & simplicibus uo-
cibus Græcanicis, rerum proprietas insigniatur. Quan-
tum uero Græcis dicendi ars debeat, res notior quam
declaratione aliqua egeat, Etenim ab illo hominum ge-
nere, omnis rerum copia, dicendiue sylua proficiscitur,
unde de Cicerone legitur, cum se ad Græcorum lectio-
nem contulisset, expressit eloquentiam Platonis, atque De-
mosthenis, iocunditatem Isocratis. Adhæc Dialecticæ
B.ij. & ipsæ

DE UTILITATE ET

Et ipsæ Mathematicæ disciplinæ, græcis tum quod sint
tum quod cultæ & ornatae, debent, Omnes enim ad u-
num artes, ab illa gente, (ueluti quodam fonte) proma-
nunt, quocirca non parum metuendum est, ne si grex
auium Græcanicarum, suas plumas aliquando reposcat
nudi & inermes relinquamur. Nec quod suum iure uen-
dicent, Latini habeant: quæ cum ita sint, compertissi-
mum esse arbitror, nullam liberalium artium exacte co-
gnosci posse, citra Græcæ linguæ cognitionem, ad uer-
itatem enim habendam, natio rem loco uidisse, & quo
scripta est sermone, plurimum habere momenti minime
ambigitur. Siquidem non temere fideles interpretes aut
typographos reperiās, hæc res Sophistis animum tor-
quendi ac discrucianti, tum disputationibus, tum quæ-
stionibus uarijs materiam præbuit, quandoquidem in
Aristotele Latino, innumeri loci deprauati sunt, quorū
Germanus intellectus habebitur nunquam, nisi impres-
sio Græca consulatur, quam fidelius Græcæ quam Læ-
tinæ, ab Aristotele, liberales tradantur artes, uel hi quæ
hanc a limine linguam duntaxat salutarunt, facile in-
telligere possunt. Proinde ut habet uersiculus, multum
crede mihi refert quo fonte bibatur. Qui fluit, an pi-
gro quæ manet unda, lacu. Nec solum ob id, quod puri-
or aqua e fontibus, quam riuulis bauriatur, uerumeti-
am quod in loquendo, scribendo, carmina faciendo, tur-
pissime nos labi contingit, dum uoces quæ a Græcis ad
nos profluxere (quarum ingens est turba) uocali ne bre-
ui an longa, Græce scribantur ignoramus, si enim lon-

HARMONIA ARTIVM.

¶ 1. Latinis producantur necesse est, uerbi gratia hæ
uoces fama & mater eo quod priore syllaba, per h Græ
ce, scribantur, propterea Latinis extendantur oportet, istiusmodi infinita exempla reperias. In non mino
rem errorem Græce imperiti in scribendis dyphthongis
incidere possunt, quod lippis tonsoribusq; notum est.
Quamobrem si quis recte loqui: scribere: uersus conde
re cupit, hanc linguam discat oportet, at uero non so
lum liberalibus artibus lingua Græca perutilis est, ue
rum & altiores disciplinae, huius artis ope creberrime
indigent. Cum enim Græce plurima sancti uiri scripse
re, quæ fidei nostræ plurimum roboris & ornamentū
adiungere possunt. Summa illa Philosophia, (quam
Theologiam uocant) in multis sacræ scripturæ locis his
lus linguæ auxilium implorare cogitur, Medicina om
nium morborum nomina, a Græcis mutuata est, iuris
prudentiæ, si æqui iudices esse uelimus, lancemq; æquo
libramine appendere, non solum frugiferam, sed pro
pemodum necessariam linguam Græcam fatebimur.
Principio enim inficiari nemo potest, bonam legum Cla
uiliū partem, quas in Pandectis habemus, e Græco
rum Platonis, Demosthenis, Aristotelis, Homeri deniq;
que Libris collectam. Porro cum aliarum originem
nosse rerum, earundem uberiores intellectum præbe
at, ita & legum, (ex quibus fontibus promanarunt,)
probe penitusque perspectum habere, synceriores &
ueriores intellectum dabit. Rursum cum in Pan
dectis plæræque leges haud integræ reperiantur,
B.ij. ibi profe

DE V T I L I T A T E E T

ibi profecto diuinandum erit, id quod subinde in studio Accursius habet, si non ipsos authores, e quibus leges depromptæ sunt, legerimus, aut intelligere non possimus. Dubio procul, uidisse legem in suo nativo loco, maxime cuius dimidiatam tantum partem habemus, multum opis ad legis intellectum suppeditat, uerbi gratia, definitur lex a iuriconsulto, in l. i. ff. de. ll. quid sibi tñ uelit ibidem legis finitio, multo fidelius & rectius qui Demosthenem uiderit, (unde transumpta est) intelliget, ubi longe fusius & plenius explicatur, adhuc huius lingue cognitio profuerit, ut quis suis oculis, quibus, plus fidei quam alterius debetur, istiusmodi loca manca collustret, taceo quod in ultimos codicis libros legū studio sus incidere pōt, ubi innumera uoces Græcanicæ reperiuntur, quarum origine & natura cognita, multi iuris articuli fœlicissime enucleantur, qui se ex illis locis explicet lingue Græcæ rudis, non satis adsequor, quo pacto enim legem recte quis intelliget, si non uerba (quibus lex utitur) capiat, maxime cum ut supra dictum est, uoces rerum symbola sint, & in earum cognitionē nos inducant, proinde non intellectis uocibus in cognitione rerum, per uoces significatarum, hallucinemur oportet eam ob causam tam accurate iuriconsultus, tum Latina, tum Græca uocabula, in libro de legatis. iij. interpretatur, Haud dubie non raro accidere potest, propter unam aut alteram Græcam uocem exulantem, totū legis sensum αὐτῶν καὶ κατὰ misceri, cui rei fidem faciunt plurimæ. ll. alioquin corruptæ, & quarum usus nobis

bis

HARMONIA ARTIVM.

Esperijsset, nisi a Budeo Alciato, uiris undequaq; doctissimis, Græcæ linguæ beneficio, restitutæ essent, Postremo non pauca sunt uocabula, quibus forensibus in negotijs utendum quotidie nobis est, quæ iuris studiosus citra Græcæ linguæ cognitionem uix intelligere poterit. Istiusmodi sunt bona paraphernalia, hypothecata, chirographum, apochæ, anthapochæ, & cætera generis eiusdem, quocirca linguam Græcam iurisconsultis summopere esse utilis (ne dicā necessariam) ut quido constat, taceo quod in institutionibus Græcis multo fusius & felicius cuncta Græce quam Latine tradantur, Nec paucos sane articulos in Latina impressione nubibus plenos reperire est, quos in Græca, luce pomeridiana clariores experiemur. Tum nodi permulti alioquin inexplicabiles in institutionibus Romanis passim occurrunt, qui felicissime Græcarum ope dissoluntur, quod admodum omnibus qui has legerint, compertissimum esse arbitror, adeo ut huic genti proprium dicas, nihil indiscussum, nihil inuolutum, nihil intentatum relinquere, uerum absolutissime quiduis, quantumuis intricatum enodare, id Græcis prestitit (nisi coniectura fallor) ingenij dexteritas, quæ propter aeris temperiem, præ cæteris nationibus maxima in eis reperta est, quo fit ut non dubitem, ubi opinionum pelagus in iure occurrerit, aut doctorum pertinax digladiatio, uel incerta responsio, opinionem Græcorum, tanquam uerissimam sequi, præsertim cum constet olim eos, ueterum iurisconsultorum uolumina, unde pandectæ compilatæ sunt, quemadmo-

B.iiij. dum

DE UTILITATE ET

dum per manus a praeceptoribus acceperant, in linguam suam transtulisse, ubi non dubium, ut in cæteris omnibus diligentissime Græcos laborasse. Age itaque legum studiose, tanta tecum commoda animo reuoluens, summo conamine & studio indefatigabili, hanc linguam tibi arripe & familiarem redde, nec te moueat quorundam delira prorsus opinio, qui impudenter asserere non uerentur, nil omnino opis iurisprudencie adiungere. Id enim eo pertinacius asserunt, ut suæ ignauiæ socios habeant, aut quod hos ignorare pudet, quæ ad suæ artis consummationem faciunt, bonumque quod assequi posse desperant, alijs inuident, deinde falso eos putare, supra a nobis dicta, clarissime demonstrant, quibus accedat, quod Iustinianus, in exordio statim pandectarum, linguas, tam Latinam quam Græcam, æternas esse optat, quod absque dubio minime fecisset, si non frugiferam quoque Græcam linguam iuriconsulto perpendisset, nec Clementina prior de mag. quibusdam magistris stipendia constitui uoluisset, qui linguas peregrinas perdocerent. Si nihil adminiculi morantibus adferrent.

HARMONIA ARTIVM.

DE LINGVA Hebraica.

*Si lubeat propius, diuina arcana tueri,
Nosseq; scripturae dogmata sancta sacrae
Primaq; cunctarum scrutari exordia rerum
Huc propera, ista suis, pagina sacra dabit*

DE UTILITATE ET

LINGVA Hæbraica, seu (sacrum ut uocant eloqui-um) merito & antiquitate & authoris nobilitate cæ-teris antecellit, quidquid enim est industriæ necessariæ ad uitam mortalium instituendam, quidquid humanita-tis & ueræ elegantia: a nostris parentibus Hæbræis in cæteras nationes diriuatum est, cum eam gentem deū ipsum ad omnem humanitatem & uerum cultum insti-tuisse, sacra testentur uolumina, deinde initio creatio-nis mundi, omnes homines hac lingua usos fuisse con-stat, antequam turris Babilonica extrueretur, ibi enim linguae omnipotentis nutu & prouidentia summa, con-fusæ sunt, ab eaq; confusione turris nomen accepit, ut nomen ipsum Hæbraicum indicat, quæ res sat summam huius linguae utilitatē loquitur. Licet enim fere omnia Hæbraicæ scripta Latinitate donata sint, nihilominus quemadmodum eadem herba in alienam regionem tra-slata, non paris uirtutis est aut efficaciæ, ita cuilibet idi-omati proprium est, ut in aliud transiens, haud queat per omnia, indolem natiuam, uim ac proprietatem re-tinere, quam Theologis frugifera sit Hæbraicæ linguae cognitio, uel ex eo patet, quod plerumq; cum uarijs in-terpretationibus digladiandum est, cum interim ipsum simplex Hæbraicum uocabulum controuersiam discuti-at omnem,

HARMONIA ARTIVM.

at omnem ueritatemq; felicissime aperiat. Sicuti enim lingua Græcæ in componendis dictionibus suam dexteritatem inesse diximus, ita in plurimis uocibus sua hebraicæ lingua gratia data est. Quid futurum est, si in Biblia incidat sacri eloquiij ignarus. prorsus ignoro, ubi innumera uocabula offerret, quorum cognitio ab hac lingua omnino dependet, profecto turpiter, ineptiendum erit, quod familiare est nostris sacerdotibus, ubi uoces illæ Hebraicæ inter legendum sese offerrent. Quamuis non unum iota præterire iubeantur, uerbi gratia, alleluia & osanna omnes legunt, cum secundum ueritatem Hebraicam **ללהלל**. i. Laudate Deum, & **ושמח**. i. Salua quæso dicendum sit, Similia his propemodum infinita, passim in sacris literis occurrere possunt. Quocirca sacrum eloquium Theologis prorsus esse necessarium plusquam manifestum est. Deinde lingua Hebraica, hoc nomine omni laude dignissima est, quod non ut cæteræ, fabularum lenocinijs, pestiferisq; augis animi uigorem prostermentibus, utatur, uerum ubiq; seria ueritas quadam cum salutari grauitate blanditur. Quinimo ipsis characteribus uim quandam inesse pietatis effectiuam, bona fide eam tractantes experientur. Taceo quod summi dei maiestas celsitudoue uberiorem & admirandam magis quam in alijs idiomatibus sese ostendit, quemadmodum enim ipse trinus est & unus, ita omne uocabulum Hebraicum saltem perfectum, tribus duntaxat literis constat, rursus cum lingua Græca infinitis propemodum temporibus egeat,

tri

DE V T I L I T A T E E T

tribus lingua Hebraica quiduis cōmodissime explicat
atq; eloquitur. Proinde si quis uberiores cū diuina sapi
entia familiaritatem, querat, hanc amet: hanc discat: hanc
exosculetur necesse est, & ut semel dicendi finem faci
am si quis antiquitatis studiosus sit, si plurima tam Græ
ca quam Latina uocabula unde oriantur scire cupiat,
si deniq; rerum omnium uberrimam cognitionem desy
deret, ab hac lingua, tanquam reliquarum omni
um fonte, hauriat oportet, ut non solum
artium, sed & linguarum Harmo
niam esse, merito dicas.

è ? è

HARMONIA ARTIVM.

DIALECTICA.

Noscere si cupias, doctorem scripta utrorum
Huc ades, banc artem disce, colasq; puer
Hac duce tu poteris, cunctas feliciter artes
Tractare & tumidum tutus inire fretum.

DE V T I L I T A T E E T

PHILOSOPHIA quam docti studi-
um sapientiæ uocāt, quam Marcus Tul-
lius inuentum deorum, Plato donū quo
dono, ut eiusdem uerbis utar, nihil un-
quam maius mortalibus datum est, nec
dabitur unquam, regina cunctarum artium appellata
est. Hæc enim est uita lux uirtutum indagatrix uitio-
rum expultrix, animorum medicina, lumen legum, ma-
gistra morū, rerū clemētariarū exploratrix, mūdi cœli
q; contemplatrix, sublimia quædam inuestigans (¶ ut
inquit Platonicus Apuleius), in extimo mundi q; tergo
degit, Hæc duce homines dijs proximi, imo dij quidam
terreni efficiuntur, atqui in tres partes Philosophia se-
catur, in naturæ obscuritatem in differendi subtilitatē
in uitam atq; mores. Prima est Physica, altera Logica,
tertia Ethica appellatur, de alijs suo loco nunc de dif-
ferendi facultate agamus, quæ iure secundum sibi lo-
cum uendicat. Tres enim sunt artes, quæ dictionem hoc
est orationem informant. Grammatica, Dialectica, ¶
Rethorica. Porro hic ordo naturæ imprimisq; necessa-
rium est, ut simpliciter ac nudo sermone id quod animo
concepimus exprimatur. Deinde id certo ordine dispo-
namus, deniq; inuenta ac disposita uerborum splendo-
re decoremus. Primū e Grammatica, in qua simpliciter
¶ dilucide loquendi ratio traditur. Petendum, secun-
dū Dialectica docet, quæ ars est distincte ac certo quo-
dam ordine disponendi iudicium adhibens, tertium Re-
thoricæ

HARMONIA ARTIVM.

thorica proprium est quæ orationis pbaleras, cultum
et omnes demulcendarum aurium illecebras perdocet,
at uero tantus est Dialecticæ usus tanta utilitas, ut pror
sus dubitem unde fandi exordia sumam, secuti tamen
doctrinam Philosophi (ne ex ignotis procedamus) a
definitione exordiemur, utilitatem enim aliquam ex Di
alectica decerpere non possumus, nisi quid ipsa sit cog
nouerimus. Varij uarie definiunt, Plato a quo disciplina
rum omnium prestantissima appellata est, eo quod sola
doceat quid uerum, quid falsum, unaquaq; in re persst
cere, artem esse definit, per quam probamus et impro
bamus, Alij definiendi, diuidendi, et argumentandi sci
entiam uocant, nonnulli ἐνκυκλωταὶ δυνάμει .i. Circulū
quendam omnium disciplinarum in quo reliquæ artes
perficiuntur, Cicero differendi rationem, quod aliud ni
hil est, quam ordine distincteq; docendi scientiam, nec
inepte instrumentum quoddam dixeris, reliquis disci
plinis explicandis aptum et idoneum, ut artis usus de
monstretur, siquidem intelligendorum authorū et cau
sarū modū et rōnē facili Dialectica tradit, nec in leui
bus nec in arduis negocijs argumenta quis deprehen
det unquā, nisi Dialecticæ peritus, quicūq; igitur, aliud
ex alio colligitur et probatur in quauis arte, an id re
cte fiat Dialectica docet. Item dijudicare quomodo om
nia quæ in controuersia posita sint, consentiant, quæ
qui non adsequuntur, recte iudicium ferre, de negocijs
et sententijs paulo obscurioribus nequeunt, multis in
ore est religionis nomen, at si interroges quid sit, aliud
aliud

DE V T I L I T A T E E T

aliud respondebit, Dialecticus uero ad suos locos confugiet, & ex his inquiret, quæ res sit, quæ sint eius causæ, ubi sita sit, in animæ affectibus, an in ritibus, dum hunc in modum res ad Dialecticam rationem exigitur, natura eius penitus perspicitur. Secatur autem Dialectica in *τοῦτοικη* & *κρίτικη* seu inuentiuam & iudicatiuam. Inuentiua est quæ inueniendi argumenti rationē docet, ad probandum, id quod intendimus, nimirum propositionem aliquam uel thema, quod conclusionem appellamus. Omnis enim argumentatio tanquam ad scopum, eo dirigenda est, ut institutam propositionem probet, & eam certiore reddat, uerbi gratia, de hac propositione ambigitur. Rex Gallie mortuus est, mox oritur hæc quaestio, qui id resciscatur, respondet quispiam ita fama est, & hoc erit medium, siue uerū, siue falsum, uel istud esse poterit. Recepi literas a Rege Angliæ, sic & argumentari licebit. Nihil a Rege in forma literarū accipitur, quin illud sit uerum. Sed ego recepi a rege Angliæ illum esse mortuum, ergo est uerum. Similiter si istud probare uelis, Ciuitas Louaniensis bene regitur, aliquod tibi excogitandum erit medium, cōmode istud Quidquid regitur consilio bene regitur, Ciuitas Louaniensis regitur consilio, habet enim rectorem suum, conseruatorem, senatum, ergo bene regitur. Hoc tamen medium, aut aliud quoduis, (si confiteremur) non hac arte uerum usu & lectione authorū perdiscitur, An autem medium necessarium sit recteue inferatur conclusio, altera pars Dialecticæ (quam iudicatiuam uocant) adhibenda est,

HARMONIA ARTIVM.

est, quæ quo pacto argumentū confirmetur, seu per quē locum corroboretur, inuestigabit, hoc obiter notandum quod ipsum medium est ueluti bitumen, seu quædam prædicati & subiecti conglutinatio, aut si mauis probandi modus, extrema, predicatum & subiectum inter se conuenire, posseq; sibi inuicem attribui. Subiectum est quod Grammatici suppositum, seu substantium appellant. Predicatum idem quod adiectiuū apud eosdē, seu quod alteri adiicitur, & conuenire denotatur. Sub illa autem Dialectices parte, quæ inuentiua nuncupatur, omnia inueniendi instrumenta continentur, quæ locos Dialecticos tam ἀπὸ τοῦ οὐκ, quam ἐν τῷ οὐκ, uocant. Huc quoq; definiendi diuidēdi rationes pertinent. Ad κριτικὴν quæ modum iudicandi docet, omnia ea quæ in prædicamentorum, περὶ ἑξήμελειαν, & alia quædam ex Aristotelis Priorum & posteriorum libris, decerpenda, referuntur. Opere precium autem fuerit adolescentes admonere, ut Zeno tradidit, Dialecticam manui in manum cōpressæ Rethoricæ explicatæ similem esse, tantaq; harum artium affinitas est, ut altera sine altera recte tradi nequeat, adeo ut nonnulli inueniendi ac disponendi rationem, utriq; arti communem esse affirmant. Siquidē Dialecticus inueniendorum argumentorum locos, quibus uti solent Rhetores, tradit, uerum hoc interesse arbitrantur, quod Dialectica, res nudas proponit, Rethorica elocutionem quasi uestitum adiungit, Dialecticus breuiter causam complectitur, & tanquam extremas lineas ducit. Orator cultum addens, res paucis uerbis cōprebensas

DE UTILITATE ET

prehensas pluribus illustriores reddit, & ueluti suam formam dat, propiusq; rei causam de qua differitur, oculis nostris admouet, non aliter atq; uiui colores in pictura rem uerius, quam umbra extremis circumducta, representant, quamobrem perplexis in negotijs nec causa statum quispiam, nec quæ obiter adiecit Rethor, nisi Dialecticæ peritus, deprehendere nequaquam poterit. Etenim Dialecticæ proprium est, ex longa oratione argumenti summam excerpere, & ipsa ornamenta detrabere, ut intueri proplus rem ipsam nudam liceat, & recte cohereant omnia expendere, quemadmodum in Miloniana accusatione hoc syllogismo usus est Cicero, Vim ui repellere licet, Milo a capite suo uim depulit, ergo Clodium iure occidit. Tū enim demū quæ ibi dicuntur inspicere recte possunt, cum principalia argumenti membra, contemplari nuda exhibentur, & in syllogisticam formam redacta sunt, quod non solum in illa uerū in quauis oratione fieri potest, quinimo uel integræ conclusiones ad unicum syllogismum, a Dialecticæ perito, facile reduci possent, In illa autem oratione aut simili, aduertendum est, quopactō eam Rethor pluribus uerbis artificio ornet, quo in audientium animos altius infigat alloqui res tam procul ostensa, non satis intelligetur. Porro colores illos ac gemmas Dialecticus detrahit, ut expendere ualcat, num inter se cohereant omnia. No- uit (inquit Cicero) Dialecticus, ubi consistendum sit, & cuiuscunq; controuersiae statum, siue summam deprehendere, & in explicando quæ uia, quis portus petendus sit, ne q;

HARMONIA ARTIVM.

fit, neq; uero in longa oratione tantū propositio querlo-
tur, in qua rei summa uertitur, sed singula argumenta-
tiones resoluenda ueniūt, donec earū membra, nimirū
propositiones deprehenderis, alioqui de syllogismo lō-
giore iudicari nō poterit, nisi nuda eius mēbra cōiūgā-
tur, & cōiūcta introspiciātur, eā ob causam Aristoteles
αναλυτικα, suos libros inscripsit, q̄ argumenta resol-
uere & de eisdē iudicare doceāt. Hac de re exēplū su-
mi pōt, in posteriore orationis parte Demosthenis περὶ
στεφάνου, quæ tota in hoc syllogismo cōsistit, in publi-
cis causis uel cū periculo cōsilia sequenda sunt, Demo-
sthenis cōsilia, quāuis periculosa, cōsilia fuere, ergo De-
mosthenes neutiq; reprehēdendus, ubi hoc mō lōge illius
orōnis mēbra oculis subiecta fuerit, de causis facilius iu-
dicari poterit, Nō tñ in orōe, oīa ad Dial. præcepta exi-
gi dñt, uerū artis proculdubio ē, argumenta q̄t usunaq; q̄
causa nititur, intueri, et deprehēdere, tū hæc qdē depre-
hēsa, ad syllogisticā formā adstrīgēda ueniūt, ab orato-
re tāta diligētia nequaq; exigitur. Id q̄ Quinti. alicubi
monuisse uidetur, cuius uerba q̄a Dial. usum & quatenus
ea utēdū sit, demonstrāt, saltē præcipua, nō inutile fuerit
adscribere, ut discere uolētibus i prōptu sint, nā ego i q̄t
Quin. i orōe syllō uti nefas nō duxerim, cōstare totā ac-
certe cōsertā eē, aggressionū, ac enthymematū stipatio-
ne, minime uelī, Dialo-
gis. n. atq; dialecticis disputatiōi-
buserit similior, q̄ nrī op̄s actiōis (q̄ qdē plurimū iter
se drñt) nāq; hoc illi docti et inter doctos uerū q̄rētes,
minutius et scrupulosius scrutātur oīa, et ad loquēdū pdu-
C.ij. cūt, ut qui

DE UTILITATE ET

qui sibi & inueniendi & iudicandi artes adsumunt, quarum alteram *τοπικην*, alteram *νεγικην* uocant, nobis ad aliorum iudicia, oratio comprimenda est, & apud imperitos atque aliarum certe ignaros literarum, loquendum est, quos nisi delectatione allicimus & uiribus trahimus, & nonnunquam exturbemus affectibus, ista quae uera sunt & iusta tenere non possumus, locuples ac speciosa uult esse eloquentia, quorum nihil consequimur, si ex conclusionibus certis ac crebris & in unam prope modum formam cadentibus, concisa sit, & contemptum ex humilitate & odium ex quadam seruitute, & ex copia satietatem & ex amplitudine fastidium tulerit, feratur igitur non semitis non campis non ut fontes in portis fistulis colliguntur, sed ut latissimus amnis, totis uallibus, fluat, & sibi uiam si quando non acceperit faciat, haecenus ille. Itaque cum quotidie usuueniat ut in omni fere hominum congressu, de rei alicuius natura, causis ac partibus dubitari soleat, doceri autem at explicari absque huius scientiae adminiculo, (quae docendi magistra est) nihil recte possit, ad Dialecticam tanquam ad sacram ancoram confugiendum erit, quae definitionum & diuisionum formas tradit, ut recte de omni causa differere idque ordine discamus. uerbi gratia, hoc proposito themate, uirtutem esse amplectendam, ubi definiueris quid sit uirtus quam uariae eius species, quae causa quid uirtuti contrarium, tuam totam rei naturam collustraueris ac comprehendisse uideberis, rursus hoc proposito themate, Dialecticam esse necessariam ex de
finita

HARMONIA ARTIVM.

functionis partibus id colligere, demū uti Dialectica est, deinde obseruare in oratione rei summam, quibus argumentis, quibus schematibus explicata sit, itaq; circa omnium negotiorum quæstiones, de quibus docendi sunt homines, Dialectica uersatur. Vt si de uirtute aliquis docere susceperit, rationem Dialectica qua id commode fieri possit, ostendit, resq; ipsa si eam sequamur, ueluti oculis contemplanda exhibebitur, quæ alloqui probe pate fieri non poterat. Superest ut de usu aliquarum Dialectices partium aliquid dicamus. Gradus quosdam Dialectici prudentissime constituerunt, quibus communia uocabula ab angustioribus separarent, ut rem unamquamq; suis coloribus depingerent. Infelicitur enim docent, qui uerbis in definiendo non satis aptis & naturam rei totam non explicantibus utuntur, ut cum definiunt hominem esse animal bipes, nam sunt & Gallinæ bipedes. Sunt autem bi gradus, Genus, Species, differentia. Proprium & accidens, quæ alias uniuersalia id est communia quædam nomina, seu predicabilia uocantur, aut uoces quædam quæ alijs explicandis tribuuntur, ut si dicas uirtus est habitus, Habitus ibi alterius uocis naturam exponens, predicari de ea dicitur. Verum enim uero longe latius sese prædicabilium usus effundit, quam nonnulli autuant, solum ad definitionum assignationem inuenta esse existimantes, cum non minus ad copiam pertinere ueritati consonum sit, & in amplificationibus prorsus necessaria sint. Vt si dicas inter omnia quæ benignitas tribuit diuina, nihil melius substantia,

C. iij. secundum

DE UTILITATE ET

secundum substantiam accidente, inter accidentia precipuum locum qualitas uendicat. Rursus inter has precipuae sunt, quae in intellectu consistunt, seu uoces quibus Grammatica constat. Istiusmodi exempla a Dialecticis perito infinita formari possent; Predicamentum autem est ordo generum & specierum quae ex illis ueluti nascuntur, & in lucem produciuntur. Cum enim docti uiri naturam abhorrere confusionem animaduertissent, confusam rerum congeriem in debitam consonantiam redigere studuerunt, resque omnes & uocabula in quosdam ordines distribuere. Accidentia a substantijs seiungentes, classes quasdam rerum fecerunt. Ut uniuersae naturae ordo in animo concipi posset, & quacumque de re dicturis in promptu definitiones essent, minimoque negotio quae uox cui tribuatur cernere daretur, tum quid singulis rebus cognatum, quid alienum foret, ac ueluti cuique uocabulo certum constitutum est domicillum ut uniuscuiusque uocis natura, facile discerni possit, & eiusdem definitio ex suo ordine tanquam ex sua ciuitate peteretur, & quemadmodum Rethores locos quosdam communes habent, ut plurimarum rerum series, ad manum sit, ita Dialectici multo diligentiores quaecumque sub caelo sita sunt, ordine comprehendere posse ostendunt, quasi predicamenta loci quoque sint, sed plura quam Rethorum complectantur. Hic obiter adolescentes monitos uelim, secundum eam significationem quae maxime propria est, in sua classe unamquamque uocem reponere. Propterea Aristoteles post predicamentorum descriptionem,

HARMONIA ARTIVM.

Notem, uocum quarundam expositionem subleci, Vt
in predicamentis diligenter Amphibologias esse uitanda
das moneret, est igitur Predicamentorum utilis cogni-
tio ad definitionum assignationes, & ad ea ueluti ad
peni unde definiendi materiam promas, recurrendum
est, Item ad theses hypotheses tractandas, Nec non in-
quirendas rerum causas, de qua utilitate in topicis co-
gitur. Tum in hoc Predicamenta frugifera sunt, ut u-
niuersae naturae ordo in animo concipi posset, Praeter
ea ad amplificationes non parum momenti habere cre-
duntur, ut supra tetigimus. Et quemadmodum pra-
dicabiliu ita predicamentorum uberior usus est, q̃
plariq; Dialecticæ imperiti existimant, relationis enim
predicamentum solis uocibus proprie relationem sig-
nificantibus accommodant, cum tamen non minus ibi
reponendae illae uoces ueniant, quae ad aliud quandam
consequentiam habent, cuiusmodi sunt praeditus, pos-
sessor, & id genus aliae, quae sensum imperfectum in a-
nimo audientium (si per se considerentur) relinquunt.
Si enim aliquem praeditum aut possessorem dicas, audito-
rem suspensum tenes, nisi qua re praeditus sit aut cui-
us rei possessor addas. Recte enim infertur praeditus
est ergo aliqua re praeditus, possessor est ergo alicui-
us rei possessor. Omitto quod uulgus predicamen-
ta ubi & quando propemodum inutilia existimat,
cum tamen Historiographis & Cosmographis per-
utilia sint utpote temporum & locorum sigilla.
Porro cum Dialecticam Artem esse definiendi,
C. liij. diuidenda

DE VUTILITATE ET

diuidendi & argumentandi dixerimus, operæ præclara est, de definitione, diuisione, & argumentatione nonnulla in mediū adferre, Quā necessaria quauis in arte definitio sit, declaratione minime res eget, Siquidē nihil intelligi aut cognosci recte potest, nisi illud clare prius definit ueris, ignorata parte definitionis definitum ignorare necesse est. Duplex autem definitio, nominis & rei, nominis est ueluti quædam interpretatio, seu Etymologia, ut si dicas, φιλοσυτις est amor sui, Philosophia est sapientie studium, definitio rei est quæ partes rei, causas & accidentia exprimit, atqui diuisio non minorem uis quam definiendi ratio obtinet, nec quis unquam egregius dicēdi aut docēdi artifex futurus est, nisi oia de quibus dicturus est, diuidere & in partes secare nouerit. Deinde in docendo imprimis frugifera est diuisio, ut ea quæ non coherent, separentur, alioquin eueniret, ut omnia temere congerantur, & nullo ordine seruato confundantur, profecto res aliqua perspicue, dilucide: commode sine diuisione explicare minime poterit, Cicero Serulum Sceuolæ quamuis iuris peritissimo ideo pretulit, quod Dialecticam iuris scientiæ addidit, artem ut ipse existimat omnium maximam, quasi lucem quandam ad ea quæ confuse aliqui uel agebant, uel respondebāt. Cæterum ea in re diuisio dominatur, maximā autem uocat, quod rem uniuersam in partes distribuere, latentem explicare, definiendo, obscuram manifestare doceat, Tum interpretando, ambiguum primum uidere, deinde distinguere. Postremo habere i. . . lam qua uera a falsis diuisio

HARMONIA ARTIVM.

adjudicentur, & quæ quibus propositionibus essent, & quæ non consequentia. Nunc ad argumentationes deveniendum est, prius tamen de propositionibus ex quibus illæ conficiuntur, pauca dicenda sunt, quarum utilitas præcipua hæc. Quod in omni controuersia, negotio, aut Epistola, nobis aliqua propositio constituenda est, in qua eius negotij summa, de quo quæstio est, comprehendatur, quidam enim cum orationem habituri sunt non constituunt, nec quæ de re loqui uelint significant, alij cum proposuerint sui instituti obliuiscuntur, ideoque euenit ut oratio quæ non coheret prorsus intelligi nequeat, gratiamque meretur nullam. Qui quæso aliorum scripta assequi poterunt hi? qui non ad unam propositionem uelut ad statum (ut Reitores uocant) seu caput omnia argumenta referunt. Proinde latissime huius Dialecticæ partis usus patet, neque perspicue scribent unquam, qui aliquam certam propositionem ex toto orationis corpore, quæ rei summam contineat, elicere non norunt, quod Dialecticæ ignaris accidit, periti enim facile uel integram orationem ad unum syllogismum redigunt. Obiter notandum, indicatiuas propositiones certissimam sententiam parere, solasque uerum uel falsum significare ideoque placuisse authoribus, ut hæc solæ propositiones dicerentur. Porro artem iudicandi, quid uerum, quid falsum, illa pars Dialecticæ quæ de oppositione est, tradit. Tum autem oppositio est, quando duæ propositiones, in quibus eadem sunt subiecta & prædicata inter se dissentiunt, quod quidem nosse operæ præcium fuerit, nullum

DE VUTILITATE ET

lum enim maius in oratione aut sermone nostro peccatum est, quam pugnantia dicere, aut ea discernere non posse, quod huius scientiæ rudibus euenire uideas, ad hæc in quauis oratione argumentatione opus est, nulla quæ omnino controuersia, aut disputatio reperitur, quæ non argumentis conserta sit. Quinimo quotidiano in sermone sese offert argumentatio, adeo ut ipsi rustici licet ignorent, argumententur, ita nobis familiares sunt artes & benignæ, ut ultro se offerant. At nos miseri homines nostras opes ignoramus & maxima cum ignominia ab ignauis nobis artes negliguntur, cum de nullo tamen argumento Dialectices imperiti, recte iudicare ualebunt. Non mediocris profecto negotij est, sentire ubi totum argumentum orator recitet, ubi partem quæ erat infirmior dissimulauerit. Quæ qui deprehendere minime possunt, quod singula orationis membra coherereant, non adsequuntur, est autem argumentatio aliud nihil, quam oratio institutam propositionem illius rei de qua controuersia inter aliquos uertitur, probans quandoquidem omnis argumentatio ad huiusmodi propositionem probandam, tanquam ad scopum dirigenda est, hoc adolescentes in legendis authoribus obseruare optarim, ut semper aliquam sententiam ex illis elicere studeant, argumenta quoque illa quibus utuntur, formis Dialecticis alligent, ita enim futurum est ut non tantum huius artis uim perspiciant, uerumetiam multo melius illorum sententias intelligent, Argumentationis autem Quatuor sunt species Syllogismus, Exemplum, Enthi-

memus

HARMONIA ARTIVM.

memoria, Inductio, de quibus Dialecticos consule. Et quod
admodum propositionum alie necessariae alie contin-
gentes sunt, sic oino de argumentatione censendum est
Argumentationes necessariae sunt, quae alio nomine de-
monstrationes appellantur, sumpto uocabulo a Geome-
tris qui probationes suas, quae res ipsas quodammodo
oculis nostris subiiciunt, αὐτοεvidεῖς uocant, tum autē
demum demonstrationes confeceris, cum ex definitio-
ne, definitum, aut contra, item ex proprijs causis effe-
ctus, seu propria officia, aut ex effectibus proprias cau-
sas collegeris, Quaeque scientia certissima est, ita plu-
rimas demonstrationes habet. Quamobrem in Arith-
metica & Geometria quae maxime certae sunt, Hoc ar-
gumentationum genus dominatur. Nec tantum in dis-
ciplinis uerum in omnibus negotijs & causis uidendū,
nū aliqua demonstrationes uersentur, data enim demō-
stratione nullus relinquitur dubitandi locus, quippe haec de-
finitionū causas & effectus cōplectitur, atq; scire (teste
Arist.) rē est p causam cognoscere, Vna igitur p demō-
strationes cōsequēda pfecta notitia uia est, sunt. n. b. &
uniuersales sentētia mētibus hoīm inscriptae, initia &
oīm disciplinarū fōtes, & causas oīm artū cōtinēt, cer-
tiq; nihil ī aliqua scia hūi pōt, nisi pricipia illa prius co-
gnita sint, nec ualet mēs pricipijs q̄diu illaesa ē nō acq̄s-
cere. Propterea haec pauca de demōstratiōibus adiecta
sunt, ut incerta à certis iuuenes separe discāt, caueatq;
ne illa p his in negocijs et disputatiōibus sequatur, nō e-
ni raro in grauib; causis inter haec delectū nō hūe, os-
ficit, Cetero

DE UTILITATE ET

Cæterum id pretereundum non duxi, quod quemadmodum supra dictum est nihil de inueniendo medio in Dialectica tradi, ita nec de inueniendâ prima causa aut quæstione quidquam precipitur: uerum id casus & tempora offerunt. Quandoq; enim de religione dicendum nonnunquam de uirtute sese quæstio offert, mox de ciuilibus negocijs agendum est. Postquam autem quæstio seu prima causa proposita est, tum demum Dialectici loci consulendi sunt & peruoluendus in eis (ut inquit Cicero) animus, donec uel rei quidam explicare aut defendere uolumus, argumenta querantur, uerbi gratia, rogandus est patruus aut auunculus, ut studijs sumptus suppeditet, epistolæ causam nunc babes, quibus uero utendum argumētis, ut id facile consequaris, hæc ars felicissime perdocet, & certos locos ostendit, qui materiam offerunt, & quopacto scribere conueniat, admonēt. Quocirca has rerum formas probe perspectas habere, utilissimum fuerit, ut cum res oblata fuerint, ad quos locos eas accommodemus, in promptu sit. Mirabitur fortassis quispiam, cum Dialecticam & Rethoricam artes esse admodum uicinas dixerimus, cur diuersi sint Rethorum & Dialecticorum loci, maxime cum utraq; scientia inueniendorum argumentorum locos tradere profiteatur, huic responsum uelim, Dialecticos ueluti Rethoricorum esse fontes, & cum res eadem sint, appellatione tantum uariant, illud postremo adiiciendum putauimus, locum illum generis ad speciem angustioribus conclusum esse finibus a nostris Dialecticis quam oporteat

Genus

HARMONIA ARTIVM.

Genus enim solum illi homines uocāt, quod species proprie dictas habet, cum tamen quoduis superius ad suum inferius Genus censendum sit, & argumenta inde ducere liceat, quinimo substantium ad suum adiectiuū cum substantiuo generis rationem habet, ut homo ad hominem album uel hominem nigrum, atq; ita arguere licet, non uiri uocabulo dignus est ergo nec boni uiri. Illud quoq; paucis admonebo, In omni oratione in qua est uox, tantum abest, non solum, & id genus augmentatiue particula, aliquam subesse argumenti rationem, exempli causa, dum dicimus non solum pro te pecuniam funderem, uerum etiam sanguinem, Latet hoc argumentum, sanguinem pro te effunderem ergo & pecuniam. Quam quidem rem, paucos animaduertere uideas, ideo accuratius id notandum est. Verum enim uero cum hactenus, quid sit Dialectica, quae sint eius officia, nimirum definire, diuidere, & argumentari tradiderimus, atq; alia quaedam de usu atq; utilitate Dialectices, per quae fortassis id quod postremo inquirimus, nimirum artes sibi mutuam opem prestare, liquida constat. Hoc tamen dilucidius & apertius demonstrare lubet. Tum Dialecticam ueluti instrumentum esse quo sese reliquae explicent artes, atq; suas merces mortalibus communificent, ostendere pro uiribus conabimur: a Grammatica sermo initium sumat. Quam hac egere methodo uel ex eo manifestum est, quod parum fuerit animi nostri sententia, Grammatico sermone exprimere, nisi certum quendam disponendi modum aliosq; distincte & ordine

DE V T I L I T A T E E T

ordine docendi rationem, quam Dialectica suppediat, nouerimus. Præsertim cum ad Grammaticam quosuis autores explicare pertineat, quemadmodum suo loco supra dictum est. Rethorica manca prorsus & plane sterilis foret, nisi inueniendi & iudicandi scientiam uariasque argumentationum formulas, & cætera generis eiusdem, (quæ ex supradictis facile colligi possunt,) a Dialectica mutuaretur, Mathematicæ disciplinæ, suas maximas citra Dialecticæ opem, nullo pacto probare possent. taceo quod circa quantitatem uersentur, quæ de prædicamentorum numero est. Sed quid multis, cum Dialecticam esse artem definiendi, diuidendi & argumentandi dixerimus, porro nulla omnino ars est quæ definitionibus, diuisionibus, & argumentationibus carere ualeat, nullam prorsus esse disciplinam quæ hac non indigeat methodo, exploratissimum esse arbitror. Nec altiores quidem disciplinas excipio quinimo uel hoc solo nomine, quod crebrius definiendum, diuidendum, & argumentandum ibi sit, plus adminiculi, quàm in reliquis inferioribus artibus adferre posse differendi facultatem perspicuum est. Non dicendam huius scientiæ utilitatem expendens Socrates, idcirco apud Platonem, persuadere legem ferri, nititur, quæ iuuenes Dialecticam discere cogerentur. Quamobrem prudentissime a maioribus nostris institutum est, neminem ad licentiæ gradum in Theologia aut Medicina admitti, nisi Magisterij insignibus decoratus sit. Utinam de iure idem sancitum foret, non ita sursum deorsumque omnia

HARMONIA ARTIVM.

omnia ferrentur, nec tam multi inepti & rerum pro-
sus imperiti, cum maximo rei publicæ detrimento,
ad rerum gubernacula admouerentur, aut docendi
munere fungerentur, Non (me Hercle) minus Iu-
risprudentiæ quam Theologiæ, aut Medicinæ fru-
gifera differendi facultas est, (quod quia Iuris studio de-
stinati sumus,) euidentius demonstrare lubet, Cum
enim subinde contingere possit, ut Iurisprudentiam
quis profiteatur, quod semper (ut inquit Cicero)
bonestum fuit, id ut felicissime & perspicue fiat Dia-
lectica sola prestabit, quæ methodum & rationem
docendi certissimam ostendit, nimirum ut res de qua
aliqui docendi sunt, Principio certa finitione expli-
cetur, Tum si multiplex existat, in suas partes di-
stribuatur, aut in species dissoluatur, adhæc ut Of-
ficia, (uel quæ Aristoteles ταῖς ἰδίαις uocat,) & par-
tium & specierum auditoribus ostendantur, tum in
quibus distributa & diuisa conueniant, aut pugnent
aperiatur. Denique cum res ex suis causis conspici-
antur, & in intellectum incurrant, differendi facul-
tas & rerum causas quibus Iurisconsulti uel (Cicero-
ne in Topicis teste,) uti consueuerunt, (his qui docen-
di sunt) enodari lubet, qua docendi ratione, nihil me-
lius utiliusue dici aut excogitari posset, siquidem per
eam fit, ut rei quæ nobis caliginem mentis inducit, na-
tura, & uis tota partes & officia ob oculos nostros
ponantur. Mirum dictu quantum ad agendas
causas &

DE UTILITATE ET

causas & consilia danda. Hoc docendi filium sequi, expediat, sic enim futurum est, ut iudex causam quam agis, intellectu comprehendat, intellectu comprehensam, memoria complectatur, memoria comprehensam, secum quam accuratissime expendat, & ubi expenderit sententiam iustam ferat, in consilijs dandis hæc docendi ratio effecerit, ut quod suadeas aut dissuadeas sciri possit, et hinc calculis motis & rationibus subductis, quod optimum est arripiatur, Dialecticæ uero imperitus, ut quidam mentis impetus dictitat, effundit omnia, ob idq; auditorum animos a se alienat, nec quid consulere uelit intelligi potest. Præterea cū iurisperito id q̄ proposuit nonnūq̄ argumētis cōfirmādū sit, argumēta tenere quæ loqui poterit? si locos Dialecticos in quibus nō aliter latent atq; in littore gemme, probe perspectos minime habeat, Propterea Trebatius se iurisperiti partes tueri, nequaquam posse, sine horum cognitione locorum intelligens, Cicronem iterum atq; iterum rogauit, ut in eius gratiam hac de re aliquid scriberet. Accedat quod Baldus in. l. conuenticula. Co. de Episcopis & Clericis, nonnihil de locis scriptum reliquit. Et Claudius Cantabrigia magnum nostri seculi iurisperitorum decus, librum elegantissimum, (quod Græci dicere solent,) lac plane ueneris spirantem, composuit, quod baud dubie non fecisset, si non utilissimum perpendisset. Non sane intelligo, qui aduersarij argumenta refellere iurisperitus poterit, nisi Dialectices peritus. Hæc enim sola quid uerum quid falsum diuiscere, ambigua deprehendere

HARMONIA ARTIVM.

dere, contraria perspicere, minus consequentia minusq;
coherentia ostendere, absurda & non concludentia re-
ijcere docet. Vt sui & in hoc erit Dialectica, ut argumen-
tis recte uti, eaq; quibus lex, aliqua infirmatur, uel con-
firmatur, eruere, eruta & ipsi obseruare & alijs osten-
dere ualeamus, quibus quidem deprehensus, lex aliqua
magis illustratur, quam si alios super alios coacer-
ues commentarios, quam turpiter glossatores in diuisio-
nibus ob predicabilium ignoracionem ineptiant, lip-
pis tonsoribusq; notum. Taceo quod Bart. in, l. quod
nerua ff. de pos. culpam in latissimam, leuem & leuissi-
mam, tanquam in species diuidit, cum Dialecticus ea q;
secundum magis aut minus dicuntur diuersas minime
constituere species doceat, postremo cum libellus aliud
nihil sit quam syllogismus Dialecticus, non temere libel-
lum aduocatus formare poterit, nisi Dialecticæ pe-
ritus existat, atq; per hæc non minus quam ignem &
aquam iurisconsulto necessariam esse Dialecticam, in-
dubitatum relinquimus. At uero cum subinde accidere
possit, ut quoq; Theologus & Medicus docendi mune-
re fungantur, quod ut foeliciter fiat Dialecticam solam
prestare in cōspicuo est. Proinde istiusmodi quoq; hoī
bus non summopere frugiferam esse minime ambigitur
Adhæc illa quæ de locis a Dialecticis traduntur, Item
definiendi, diuidendi, & argumentandi scientiam, non
minus adminiculi opisue, Theologiæ, Medicinæ quam
Iurisprudentiæ adferre posse, plusquam manifestū est,
siquidem omnino eadem est ratio ob quam huiuscemo-

Q di altio

DE UTILITATE ET

di altioribus disciplinis utilia sint, quocirca ad longum
in quavis facultate harum & similium Dialecticæ para-
tium utilitatem demonstrare, superuacaneum foret: ita
q; in iurisprudencia ostendisse, sufficiat. Porro quemad-
modum disserendi facultatem, alijs artibus supra mo-
dum commodare ostendimus, ita aliunde nonnihil opis
emendicat, a Grammatica quidem sermonem Gramma-
ticum mutuatur, ridendus enim in suis disputationibus
ueniet Dialecticus si minus emendate loquatur, a Re-
thorica ornatum ac omnem mouendorū affectuum ra-
tionem depromit. Taceo quod medium per quod proba-
tur conclusio ex quibusuis authoribus haurit atq; per-
discit, non enim id Dialectica docet, ut supra monuimus
sed uaria authorum lectio & multarum rerum cogni-
tio, suppeditant: atq; per hæc illum artium concentum
quem esse sustinemus: hætenus illæsum perdura-
re liquido constat. Lō gloriæ forte hæc ora-
tio existimabitur, sed si cum mag-
nitudine utilitatis compa-
res, breuior fortassis
uidebitur.

HARMONIA ARTIVM

RETHORICA.

*Vis mentes hominum dulci sermone mouere
Me duce, uel siluas duraq; saxa potes
Sum Regina potens, superos acherontaq; flecto
Gesto mea pacem dira; bella manu*

D.H.

DE VUTILITATE ET

REGINA Scientiarum & perfecta
Sapientia præclarum deorum munus
eloquentia, merito a luculentis scrip-
toribus nuncupatur, ipsa enim est ani-
mi cultura ac una de uirtutibus sum-
mis, sacra, uenerabilis, rerumq; publicarum guberna-
trix illustris, ipsa est quam Marcus Tullius primam ar-
tem appellat, quam Cornelius tacitus cæteris aliarum
rerum studijs anteponendam autumat, Hæc ars est illa
quæ imperat ac dominatur affectibus, quæ mores ho-
minum componit & recte fingit. Hæc adiutus Mercu-
rius, artis (ut fama est) inuentor, feròs quondam atq; a-
gresles homines urbanos atq; humanos reddidit, nec nò
ad cultus honestos retraxit. Et cum olim a senatu plebs
secessisset, eratq; tum, non solum deformis sed miserr-
mus Reipublicæ status, tantiq; imperij Romani spes, in
ipso propemodum exortu interiisset, nisi hortensius q-
dam eloquentia sua ad concordiam plebem cum senatu
reduxisset. Deinde legum conditores, quibus nihil em-
etius, limatius, aut sententiosum magis est, eloquentiæ
fulturis adminiculati, saluberrimas condiderunt leges,
(author nisi coniectura fallor Cornelius Tacitus) Pala-
mides orator, ut unum multa, Gorgias ut parua esse ma-
gna. & magna uicissim parua, uetera noua, & noua ue-
tera apparerent, huius artis beneficio efficere solebat,
Præsidium & telum est Rethorica, quo quidem pugna-
re pariter & incessere possumus, Eloquentiam a te ab-
dicando

HARMONIA ARTIVM.

dicando, cultum elegantiamq; uite perdidisti. Eloquētia destituti cum ad externas nationes legati mittuntur. Cum pretores iuridicendo sedent, cum in senatu sententiam rogantur, his qui adsunt, risum mouent, delira & insulsa prorsus deblaterantes. Est autem Rethorica ars, quæ rationem ac uiam ornatè ac splendide dicendi monstrat. Porro dicendi genus multiplex est, quoddam Atticum, quod pressum & humile, propterea quod Athenis iuberentur absq; proemijs & affectibus dicere, Asianum, tumidum & redundans, pro gentis illius moribus fastu turgida & luxu rerum superfluentis, Rhodum medium & ex utroq; temperatum est. Genera causarum tria, deliberatiuum iudiciale & demonstratiuum. Partes orationis sex exordium narratio, diuisio, confirmatio, confutatio, & conclusio. De quibus omnibus, itē quæ de mouendis affectibus, de copia, memoria, prolatione dici possent, (quibus credunt totam dicēdi artem absolut,) Rethores consule. Paucis eos qui dicturi sunt admoneo, Vt primum si fieri potest uera, si non inueniantur, saltem uerosimilia adducāt. Confugere enim ad ea quæ nec uera sunt, nec uerosimilia, uel ad deprecationem (ut in statu coniecturali) miserrimum est. Et licet Græci æque uenuste oratores causarum Rethores uocent. Ita tamen Latini distinguunt, ut Orator sit qui causas agit, Rethor qui Rethoricam profitetur, declamator, qui alios docendi causa, siue exercendi gratia, si etiam orationem orat. Illud præterea adolescentes animaduertere uelim, ea quæ in Rethorica traduntur, ad

DE UTILITATE ET

parandam eloquentiam minime sufficere, uerum natura uis maxima rerumq; multarum cognitio & scientia requiruntur. Insania enim est, non eloquentia, de rebus ignotis dicere. Quocirca uerius nasci, quam fieri eloquentes dixerimus, Nec ob id a Rethoribus sua praecepta excogitata sunt, ut nos eloquentes efficerent, uerum longe alia eorum mens est, nimirum ut rationem magnas & difficiles causas explicandi, commonstrarent. Tum Oratores intelligere, ac de illorum scriptis recte iudicare possemus. Non enim facile quis longas contentiones comprehendere poterit, intellectu comprehensas, memoria complecti, memoria complexas, secum quam accuratissime expendere, & ubi expenderit sententiam iustam ferre, nisi arte aliqua iuuetur, quae seriem partium, & interualla, quae docentum Consilia, quae rationem explicandi ac manifestandi magnas & obscuras causas demonstret, non tam igitur ad dicendum, quam ad aliena scripta recte intelligenda, ac diiudicanda, adhibetur Rethorica, & quemadmodum Dialecticæ finis est, utrum omnia cohaereant iudicare, tum in docendo certam sequi legem, ita Rethoricæ de longa oratione iudicium ferre, qualis sit partium series, quae sunt præcipua membra, quae ornamenta & cætera generis eiusdem. Quod autem dixerimus artis dicendi praecepta, Oratores nos minime efficere. Id sane intelligi oportet. Siquidem ut aliarum rerum artifices ita disertorum uirorum imitatione, oratores fiunt, quos tamen intelligere nec de eorum scriptis recte iudicare poterimus, absq;

HARMONIA ARTIVM.

absq; illius artis adminiculo, quæ explicandarum Causarum rationem ostendit. Itaq; si confiteremur, non solum utilia Oratoribus, ea quæ in Rethorica traduntur, uerum prorsus necessaria sunt, nec ad eloquentiam duntaxat, sed & prudentiam profutura. Proinde si tibi aliquod negotium, aut causa ardua tractanda sit, Primo Rethorica consulenda est, & ad quod causæ genus res pertineat, uidendum, de præhensio genere causæ, ad tractandum materiam utiles sese loci offerunt. In hoc autem genus causæ scire profuerit quod tum orationis finis facile perspicui possit. Porro quauis in causa finem nosse, ac utilitatem quæ ex oratione expectanda est, non parui faciendum existimo, Omnis enim oratio, aut ad docendum destinata est, aut præter cognitionem alium finem spectat, quippe aliquid fieri iubet aut hortatur, ut si quis in Turcas suscipiendum bellum suadere imo persuadere nitatur. Istiusmodi suasoriæ orationes sunt, & deliberatiui quidem generis, quemadmodum & illæ quæ deprecantur aut consolantur, iudiciale enim genus est quod positum in cōtrouersia habet accusationem in se aut petitionem cum defensione, huiusq; scopus æq̃tas est, ad quæ respectum habens iudex, de causa pronunciat, & hoc quidem causæ genus iurisconsultis peculiare est. Ceterum demonstratiui generis, finis est duntaxat cognitio ut cum Alexandrum laudamus, & res ab eo strenue gestas recensemus, docendi gratia auditorem id fieri minime ambigitur. Non solum tamen demonstratiui sed & didascalici generis, scopus est cognitio, huic autem

tum

DE UTILITATE ET

tum locus est, cum quis forte docere suscepit, quæ res iustos aut beatos mortales efficiant, aut aliud quidpiæ eiusdem farinae. Quemadmodum igitur in librorum initijs, sedulo, quæ sit operis intentio, seu scopus querendū est, ita Rethoricæ studiosus, perpetuo de genere causæ & utrum cognitio finis sit, an præter cognitionem aliquid expectandum, animaduertere debet. Attentiores enim & alacriores reddimur, cum utilitatem quæ ex oratione expectanda est, intelligimus. Nec prius quiescit uiri prudentis animus, quam orationis finem persequerit, in quem mentis aciem dirigat atq; conuertat.

Porro dicendi ars, iuxta oratoris officia, in quinque secatur partes, nimirum inuentionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, & pronunciationem. At uero cum omnis oratio, rebus ac uerbis constet, prior cura rerum, posterior uerborum erit. Siquidem primo res inueniendæ & eligendæ, inuentæ, ordine explicandæ seu disponendæ sunt. Tum easdem Gemmis ueluti quibusdam ornare, postea memoriæ mandare, & ad extremum cum dignitate eloqui conuenit. Inuentio quidem & dispositio circa res, elocutio circa uerba uersatur, atq; tribus his partibus tota fere dicendi facultas absoluitur. Quæ tum ad inuentionem attinet, hoc animaduertendum.

Quemadmodum in Dialecticâ de inueniendâ prima causa aut questione nihil precipi dictum est, ita hic inueniendæ primæ causæ aut quæstionis rationem minime tradi. Sed uaria negocia uariæ actiones uaria argumenta offerunt. De dispositione Cicero scribit, nullam orationis

HARMONIA ARTIVM.

tionis partem, plus ad causæ uictoriam conducere. Etenim plurimū refert, quo loco singula aut explicentur aut dicantur. Ordinem quoque ad orationis perspicuitatem mirum in modum conferre, nemo sane mentis inficiabitur, qua de causa in docendo auditoribus dispositionē ostendere, non parum esse iudicauerim, quod hac perspecta, intellectu cuncta facilia reddantur, Haud diu a iuuenibus longa et difficiles contentiones potest intelligi ne utiquam poterunt, si oculi per uniuersum orationis corpus uagentur atque decurrant, proinde ordinem, partiumque regiones demonstrare, ut singula membra considerari, atque diiudicari queant, quæ pacto inter se consentiant, utilissimum esse non ambigitur. Cæterum elocutionis uniuersa ratio, in tribus, sermone Grammatico, figuris, et amplificationibus consistit. Memoria oratori quidem necessaria, non tamen ad orationis naturam accedit, deinde pronunciationis non minima uis est. Etenim licet omnia sagacissime inuenta atque ordine optimo disposita sint, nisi tamen pronunciationis accedat gratia, nullum pondus habitura sunt, et oratio quantumuis elegans, frigida iacebit, nisi pronunciatione extollatur, Hinc est (nisi fallor) quod Demosthenes interrogatus, quid Primum, quid secundum, quid tertium in eloquentia foret, Pronunciationem esse respondit. Quinetiam et oculorum, ut (res postulat) aspectus ipsiusque corporis ac uultus decens compositio. grauitasque inter pronunciandum adhibita, ad animos auditorum in sententiam nostram pertrahendos, uim maximam habere.

DE UTILITATE ET

bere creduntur. Et interdum pedibus plodere in oratore laudatur. Nec mirum id uideri debet. Siquidem ut uultus & gestus disponuntur, aut sermone nostro orationeue exprimitur, ita affecti esse uidemur. Propterea cuiquam apud amicum ob aduersam fortunam conquerenti, nec eā uultu aut gestu praeferenti, responsū est non sunt dolores quos narras, longe aliter loquereris. Taceo quod duos, eodem omnino sermone utentes uideas, alterum quod Retboricam in sua oratione adhibeat gestusq; & prouinciationis gratiam obseruet, ex oratore uoti; compotem redire, alterum, qui ut quidam mentis fert impetus uerba effundat, turpiter repulsam pati. Quae res quanta sit huius scientiae dignitas, quam ualidi eloquentiae nerui aperte loquitur, Regina profecto potens eloquentia, urbes, castra expugnat, gentes ferocissimas debellat, nihilq; illi iure negatum creditur, At mirabitur fortassis quispiam, quod tantopere dicendi artem laudibus extollamus, Cum olim tanquam reipublice perniciosam prohibitam fuisse constet. Verum nihil nos istud mouere debet. Haud dubie enim ad hominum salutem & conseruationem inuenta est. Interim tamen non inficiamur, ut cuius liquoris ita cuius disciplinae suam inesse fecem. Quandoquidem & ipse sol luna caeteraque astra, quandoque humano generi noxia & pestifera sunt, & homo homini nunquam lupus est. Non tamen ob id quidquam astrorum nobilitati, aut hominis praestantiae decedit.

Eundem in modum etsi pestilentes fuere esseq; possint
artes

HARMONIA ARTIVM.

artes, nihil tamen earum dignitati detrahatur, hominum enim abutentium culpa, non scientiarum accidit. Nec artes sed pravi hominum mores culpandi ueniunt, Adhuc esto quod inhibita fuerit, tam haec quam ars Poetica, postea tamen cum honesta & frugifera apparuissent, maximo in praecio fuere, adeo ut artis dicendi potissimum beneficio, plurimi infimo loco nati in senatorum numerum relati sint, Dijs quidem & hominibus amabiles nos eloquentia reddit, adeoque dicendi ars frugifera est, ut hac e medio sublata, reliquae incultae ieiunae & propemodum inutiles uideantur. Praecipue enim in hoc homini sermo datus est, ut alijs honesta suaderet, a turpibus dehortaretur. Id autem commodius fieri non poterit, quam si auditorum animos blandendo suauisque sermone demulcentes afficeremus, affectos ac iam propensos, tandem quod huic scientiae proprium peculiareque est, in nostram sententiam pertraheremus. Quorsum dii boni Grammatica, Quorsum Dialectica, Quorsum reliquae artes, si quae in eis traduntur, ubi res poscit, uel necessitas urget, placide eloquatur & cum audientium beneuolentia, minime ualeamus, eorumque animos quo aequum est impellere, eloquentiae neruis destituti nequeamus. Postremo cum ad Grammaticam, quo suis enarrare authores pertinere dixerimus, qui fieri hoc poterit, si illam artem, minime calleamus, quae magnas atque obscuras causas ac doctorum scripta uirorum explicandi rationem monstrat, tum ea recte

E.ij. intell

DE UTILITATE ET

intelligere & dijudicare docet. Quo omnia Rethoricae praecepta spectare, supra monuimus. In demonstranda Dialectica, & Rethorica Harmonia, non summo opere laborandum est, cum artes admodum affines esse compertissimum sit, adeo ut si Rethoricam non solum circa forenses & suasorias causas uersari dicamus, uerum circa omnes de quibus docendum, aut tractandum est, diuelli a Dialectica nullo modo poterit, quæ est docendi perfecta ratio, Cæterum arti dicendi, ueteres: forenses dumtaxat ac suasorias materias tribuebant, Dialecticæ uero alias omnes de quibus certa quadam methodo & ratione docendi essent homines, atq; iuxta hoc discrimen, proprius finis differendi facultatis docere esset, Rethorica uero promouere, atq; aliquo animos impellere. Ut si de uirtute tractandum sit, quid sit uirtus, quas partes habeat, quos effectus, Dialectica consulenda est. Sin uero ad uirtutem quis exhortandus sit, iam Rethorum loci sequendi erunt, Verum quia ratione docendi, præsertim forensibus in negocijs Rethores carere minime possunt. Ideo Dialecticam suæ arti admiscuerunt, & finitiuum statum, quem in iudicialibus causis recensent, a Dialectica emendicarunt, hoc uero interim quod certo certius est, latere iuuenes nolo, multo plus Rethoricam Dialecticæ, quam Dialecticam Rethoricæ debere. hæc enim argumentationum formulas, confirmandi modos, concludendi rationes, & cætera generis eiusdem, quæ ex tractatu Dialecticis haberi possunt, a differendi facultate mutuatur, unum

UERO

ARMONIA ARTIV
vero licet maximum, dumtaxat Rethor
impartitur, nimirum afficere, & animos
impellere, Mathematicarum quoque studi
um frugifera Rethorica est, quæ intelligi
reperiri sententiæ possunt, quæ aliena
terunt, citra illius artis opem, quæ aliena
intelligere docet. Taceo quod subinde acc
ut de sua arte Mathematico oratio habent
tamen frigebit, minimeque auditores afficien
tiæ nervis destituta sit. An altiores discipli
tis auxilium in aliquo, implorare habeant,
Principio illud in confesso est, in Theologia,
cina, maxime difficiles materias & causas tri
quotidie occurrere posse, quibus sese explica
gi, Iurisconsulti, aut Medici, nullo pacto uideb
thorum præceptionibus probe instructi non su
Deinde istiusmodi homines causam aliquam ad
eloquatur, oportet. Vt qui audiunt & adhibere
luptate afficiantur, alioquin fastidium audientibus
ent, uerbaque inania fundent, atque ut miratur uen
politus sit sermo, aureseque audientium demulce
cendi sola præstabit, ex qua illius oratio orationis
sq; hominum delinenda ratio, non aliter quam
quodam deponitur, ad hoc cum Iurisconsultis
or quidam sit. Vnde exordium quæso, quæ in causis
itijs utendum est, hauserit, nisi ex Rethorica
ea de re ex instituto tractant. Vnde nonnulli
& brevitatem commovent, quam ex Rethorica
Lij

DE UTILITATE ET

intelligere & dijudicare docet. Quo omnia Rethoricae praecepta spectare, supra monuimus. In demonstranda Dialectica, & Rethoricae Harmonia, non summo opere laborandum est, cum artes admodum affines esse compertissimum sit, adeo ut si Rethoricam non solum circa forenses & suasorias causas uersari dicamus, uerum circa omnes de quibus docendum, aut tractandum est, diuelli a Dialectica nullo modo poterit, quæ est docendi perfecta ratio, Cæterum arti dicendi, ueteres forenses dumtaxat ac suasorias materias tribuebant, Dialectica uero alias omnes de quibus certa quadam methodo & ratione docendi essent homines, atq; iuxta hoc discrimen, proprius finis differendi facultatis docere esset, Rethorica uero promouere, atq; aliquo animos impellere. Ut si de uirtute tractandum sit, quid sit uirtus, quas partes habeat, quos effectus, Dialectica consulenda est. Sin uero ad uirtutem quis exhortandus sit, iam Rethorum loci sequendi erunt, Verum quia ratione docendi, præsertim forensibus in negocijs Rethores carere minime possunt. Ideo Dialecticam suæ arti admiscuerunt, & finitiuum statum, quem in iudicialibus causis recensent, a Dialectica emendicarunt, hoc uero interim quod certo certius est, latere iuuenes nolo, multo plus Rethoricam Dialecticæ, quam Dialecticam Rethoricæ debere, hæc enim argumentationum formulas, confirmandi modos, concludendi rationes, & cætera generis eiusdem, quæ ex tractatu Dialecticis haberi possunt, a differendi facultate mutuatur, unum
uero

HARMONIA ARTIVM

vero licet maximum, dumtaxat Rethorica Dialecticæ impartitur, nimirum afficere, & animos quo æquum est impellere, Mathematicarum quoque studiosis disciplinarum frugifera Rethorica est, ibidem enim difficillimæ reperiri sententiæ possunt, quæ intelligi neutiquam poterunt, citra illius artis opem, quæ aliena scripta recte intelligere docet. Taceo quod subinde accidere potest, ut de sua arte Mathematico oratio habenda sit, plane tamen frigebit, minimeque auditores afficiet, si eloquentiæ nervis destituta sit. An altiores disciplinæ huius artis auxilium in aliquo implorare habeant, uideamus. Principio illud in confesso est, in Theologia, Iure, Medicina, maxime difficiles materias & causas tractandas, quotidie occurrere posse, quibus sese explicare Theologi, Iurisconsulti, aut Medici, nullo pacto ualebunt, si Rethorum præceptionibus probe instructi non fuerint. Deinde istiusmodi homines causam aliquam acturi, ita eloquatur, oportet. Ut qui audiunt & admiratione & voluptate afficiantur, alioquin fastidium auditoribus parient, uerbaque inania fundent, atqui ut nitidus uenustus & politus sit sermo, auresque audientium demulceat, ars dicendi sola præstabit, ex qua illustrandæ orationis mentisque hominum deliniendæ ratio, non aliter quam e peno quodam depromitur, adhæc cum Iurisconsultus orator quidam sit. Vnde exordium quaeso, quo in causarum initijs utendum est, hauserit, nisi ex Rethorum libris, qui ea de re ex instituto tractant. Vnde narrandi lucem & breuitatem commodius, quam ex Rethorica discet.

DE V T I L I T A T E E T

Propositurus est seu litem contestaturus quisquam, ut iurisperiti loquuntur. Id ut felicissime fiat, dicendi ars sola dabit. Probare uis id quod proposuisti, uel ea refellere quæ aduersarius pro se attulit, (toto quod aiunt erras cœlo) si non e rethorum preceptionibus, haurienda putes, quæ causam tuam iuuare, uel aduersarij argumenta retundere ualent. Deinde ad dicta testium, infirmenda, uel in ipsos orationis mucronem intendendum, haud dubie Rethorica perutilis est. Prætereo quod in Fabij de Rethorica libris, multa memoriæ prodita sunt, quæ ad usum forensem mirum in modum conferunt. Item elocutionis præcepta a primis utilia imo prope modum iurisperito necessaria sunt. Quantum uis enim in agendis causis exercitatus fuerit, nisi tamen ut membra in corpore connexa herent, ita orationis suæ partes seu membra coniunxerit, gratiam merebitur nullam, sed uelut amens insanus exhibebitur, atque explodetur. Vulgo iactatur libellum minime uagum minime obscurum esse debere. Tum ne facti narrationem, libelli peroratio precedat, præcipitur, quæ omnia incommoda, uix aduccatus effugere poterit, nisi compositionis præcepta, ex Rethorum scolis perdidicerit. Et semper in instituendis actionibus aut libellis formandis, extra causæ limites euagabitur. Memoria quoque iurisperito, siue docendi munere fungatur, siue postulet, omnino necessaria est, alioquin non solum Ius ciuile (quod sparsum uagumque est) minus fideliter interpretabitur uerum etiam non raro euenire poterit, ut aut maxima cum
igno

HARMONIA ARTIVM.

Ignominia intersilere aut fabulas in medium proferre cogatur, dū ea quæ docēda aut agenda sunt, probe non meminerit, atqui memoria (nisi a natura concessa sit) quæ præceptis admodum non eget, nullis melioribus rationibus iuuari potest, quam his quibus Fabius & Cicero iuuandam demonstrant. Non etiam commode pronūciationis gratia, a iurisperito aufertur. Cum enim apud populum, Senatum, Principem, uerba habiturus est, feliciter se explicare nequibit, si certam pronūciandi rationem, legemue non teneat. Postremo, Theologis dicendi ars frugifera est, cum enim plurimis ex officio animarum cura incumbat, facilius hac arte instructi, concionibus suis plebem a uitij reuocabunt, honestaque suadendo, turpia dissuadebunt, Itaque quæ mortalibus dicendi facultas commodet cōpertissimū esse arbitror. At uero quāmodū natura comparatum uidemus, ut quacunque pulchra eadem difficilia essent, ita præclara res, bene dicere, uerum longe difficillima ac quasdam naturæ dotes & multarum rerum scientiam requirit, earumque omnium de quibus instituitur oratio. Quis enim quæso de Theologia, Iure, Medicina, digne dicere poterit, nisi multum in his disciplinis diuque uersatus fuerit, Quamobrem uaria a uarijs artibus Rethores emendicare coguntur, a Grammatica congruum sermonem, a morali Philosophia, quæ ad morum probitatem inducendam atq; improbitatem improbandam conferunt, mutuatur. Ab Historiographis & aliorum periculo prudentiores

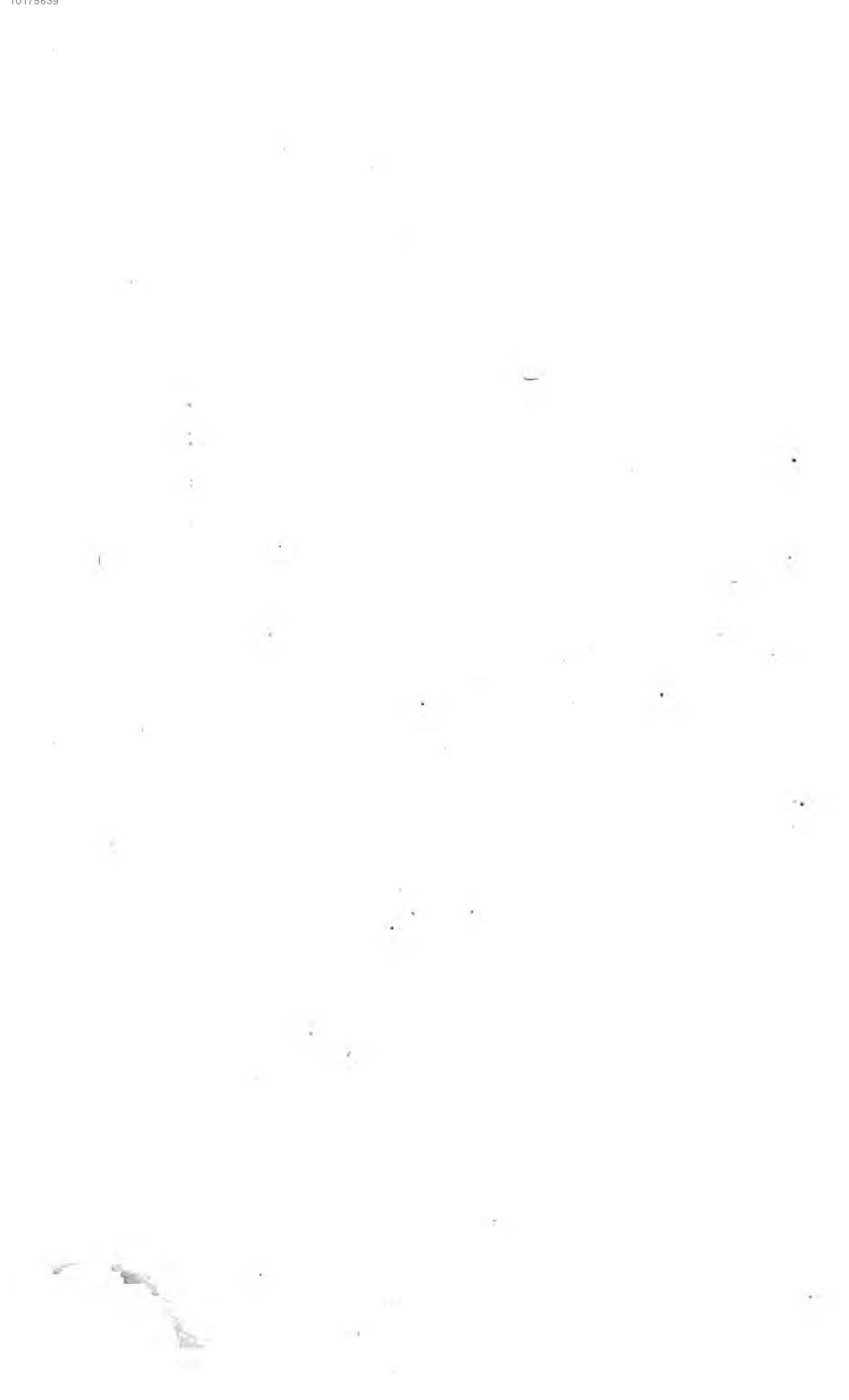
E. liij. fieri

DE VUTILITATE ET

fieri, & alios prudētiore reddere, discūt, ex quouis scrip-
ptorum genere quod ad bene beateq; uiuendum iuuare
potest, seu ut uitæ nostræ cursus ad nutum summi
dei instituatur, quemadmodum & ea quæ ad mouen-
dos affectus pertinent, (apum in morem) decerpunt,
Deinde illa Philosophiæ pars, quæ Phisica appellatur,
ex qua omnium rerum copia proficiscitur, nullo pacto
oratoribus negligenda est. Nimis enim falluntur illi qui
in discendis argumentis, figuris, & istiusmodi rebus,
temporis multum tribuunt, ac interim rerum pondera
negligunt. Quamuis enim exploratissimum sit, nul-
lam iure probari orationem, quæ non mira uarietate,
ac Gemmis quibusdam distincta sit. Nec parum inesse
gratiæ, Rethoricis coloribus fateamur necesse est. Imprimis
tamen curandum est, ut ingens rerum & uerborū
copia adsit, ne tidentidem cuculi in morem occinentes,
delicatas audientium aures, tedio enecemus. Etenim ut
oculi diuersarum affectu rerum recreantur, magisq;
detinentur, ita semper animus circumspēctat, in quod
ueluti nouum sese intendat, cui si undiq; similia obtru-
dantur, ueluti saucius auertitur, atq; ita euenit, ut in-
ania uerba iactentur in auras, ac suo fine defraudetur
oratio, minimeq; persuadeat, quod est scopus, ad quē
omnia huius artis præcepta tendunt. Quocirca non so-
lū Phisica, sed nulla oīo Philosophiæ pars, Rethoribus
prætermittenda est. Quinimo orator Philosophus qui-
dam sit, oportet. Vnde enim illa dicendi uis, nisi e Phi-
losophorum scolis, unde eloquentiæ nerui nisi e fontibus

HARMONIA ARTIVM.

bus Philosophiæ petentur. Nec Mathematicarum quidem sciarum rudes esse Rhetoribus conceditur, ab his enim exempla quædam desumuntur, quæ & uenustatis & gratiæ plurimum habent, illisque hominibus quotidie usui esse possunt, Sileo quod accidere potest, ut de Mathematicarum disciplinarum laude, Rhetoribus oratio habenda sit, Tumque turpiter intersilire, aut meras nenas auditoribus obtrudere cogentur, si in his artibus uersati minus fuerint. Proinde quemadmodum multis Aromatibus herbisque uarijs pariter contusis, optima Pharmaca & suauissima fieri condimenta consuevere, ita & literarum & disciplinarum uarietate, consummatur orator, atque ex his, illum artium concentum & ueluti conjugale uinculum, adhuc inuolutum perdurare, nemo tam habes est, qui non facile perspiciat.

HARMONIA ARTIVM.

ARITHMETICA.

*Si quis vltim cupiat, numerorum noscere pulchram
Sæpius hanc artem perlegat, eximiam.*

DE UTILITATE ET

MIRIS laudibus Mathematicas artes Boetius effert, neminemque ad fastigiū seu perfectam Philosophiæ cognitionem, sine his pertinere posse arbitrat, tota autem ista disciplina, (quæ quadriuium uocant) circa quantitatem uersatur. Porro quantitas in magnitudinem & multitudinem distribuitur, Rursus quantitatum quædam per se, ut tria aut quatuor, aliæ uero ad aliud referuntur, ut duplum & dimidium. Item magnitudinum aliæ permanent nec loco mouentur, ut triangulus, linea, aliæ uero contra ut octaua sphaera, & harum illa quantitas quæ per se est, ad Arithmeticam, quæ uero ad aliud refertur, ad Musicam spectat, immobilis magnitudinis notitiam Geometria tradit, mobilis Astronomia pollicetur, unde ab his quatuor artibus tota Mathematicorum disciplina, quadriuium appellatur. Sunt enim quatuor uiae ad unum finem, nimirum quantitatis cognitionem perducentes. Prima quædem quadriuij, Arithmetica nuncupatur, quæ in Θεορητικὴν & Πρακτικὴν scinditur, sub Theorica diuisio numeri paris & imparis, discreti & continui per se subsistentis & relati ad aliud continetur, huc etiam figuræ illæ in quas numeri sparguntur, pertinent, cuiusmodi sunt, trigonus, tetragonus, & pentagonus, de quibus omnibus Boetium consule, Practica Arithmetica est, quæ numerum practice considerat, distribuitur in additionem cui aduersatur subtractio, multiplicationem
cut

HARMONIA ARTIVM.

cui opposita est diuisio, & mediationem quæ a diuisione minime distinguitur, quemadmodum nec duplicatio a multiplicatione separata est. Mediatio enim per duo diuisio est, Duplicatio, per duo Multiplicatio. Deinde sicuti in Grammatica nulla omnino uox datur, in qua genus, species, qualitas, inuenire non sit, ita in Arithmetica nullus omnino occurrit numerus, cui non additio, abstractio, fractio, aut denique aliquid aliud locorum communium non accommodetur, Huius autem scientiæ usus in numerando consistit, Quocirca non solum frugifera mercatoribus receptoribus, & id genus hominibus qui in calculis occupantur, uerum prorsus necessaria est Arithmetica, quemadmodum sacerdotibus præcipue tamen animarum curam habentibus, ut festorum mobilium & immobilium rationem teneant. Propterea Rimauldus in sua summa inter cæteras artes quas sacris aliquid scire oportet, iure optimo numerandi scientiam recenset. Superest num alijs artibus hæc sciã aliquam impartiat opem, inuestigemus. Illud certo certius est, nullum nos fructum ex Astronomia reliquisue Mathematicis disciplinis, absque numerandi arte consequi posse. Quinam obsecro Arithmetices imperitus ex tabulis Alphonsii aut alterius cuiusuis qui ea de re scripsit, explicare se poterit? Præsertim cum tota tabularum cognitio, ex numerandi scientia depēdeat. In Geometria quoque & Arithmetica plurima traduntur, quorum rationes numerorum proportionibus fulciri atque corroborari debent. Item cum hæc quatuor artes circa quantitatem
uersen.

DE UTILITATE ET

uersentur, quin sibi mutuum præstare possint auxilium minime ambigitur, adhæc lectorem admonitum uelim, ex Mathematicarum disciplinarum theorematibus quasdam minime aspernandas similitudines, deprobari posse, quæ nostris Theologis quotidie usui esse possunt, uerbi gratia, Sphæra figura quæ perfectissima est & undiq; sui similis, sapienti atq; ipsi deo Opt. Max. comparatur, qui omnia est in seipso ac instar Sphære neq; finem neq; initium habet. Similiter Tetragonus qui ob sua latera equalia quocunq; decidat semper figitur, animi constantiam nobis commendat. Oblidq; uirtutem quadrata forma fortunam rotunda depictam conspiciamus, quod illa quadrata & stabilis sit, hæc uero rotunda & facile mobilis. Postremo multa apud sacrarum literarum interpretes & figurarum & numerorum inuenias misteria. Quin etiam Mathematicarum artium beneficio arcana quædam adhuc mortalibus occulta, deprehendi posse, nonnulli non mediocris authoritatis uiri, asseuerare non dubitarunt, quod Nicolaus Cusanus Cardinalis a se factitatum iactitat. Taceo quod Pythagoras unitatem eo quod omnium numerorum principium sit & finis, & ex qua reliqui consurgunt, deo simile dicebat, cum ipsa sola non aliter quam deus in se indiuisibilis sit, a qua binarium tanquam primam numeri productionem genesim seu materiam primam ac elementorum matrem appellauit, trinitatē uero ipsis formis idealibus accommodabat, hanc quidem masculam sed dualitatem femineam aiebat, atq; ex his tribus numeris omnes

omnes

HARMONIA ARTIVM.

*omnes alios numeros generari, omnesq; in hos resolui, sic
ex numeris omnia constare, & in numeros resolui dice-
bat. Ex prædictis illud quod in quavis arte dis-
putatur, manifestissime patet, hanc etiam
artem alijs disciplinis commodare
quamobrem illum scientia-
rum nexum indisso-
lubilem esse
ine-
ternum iubemus.*

DE VUTILITATE ET

GEOMETRIA.

*Metiri doceo, longissima, lata, profunda,
Præterea ingenio plurima digna uiro.*

SECUNDVM Arithmetica, de qua nunc actum est, merito primum locum celeberrima & Mathematicarum nobilissima uendicat Geometria, quam nonnulli uix aliud esse quam terræ dimensionem autumant, quod uox Græca indicare uidetur, Græcis enim γῆ terra est, & μέτρος mensuratio reuera tamen longe aliter sese res habet, Geometria enim uniuersa quadrifariam scinditur. Quædam enim pars circa planities, id est, longitudes & latitudes uersatur. Alia magnitudinem numerosam consyderat, Alia rursum circa magnitudines (quas uocant rationales) seu eas quæ solo animo comprehendi possunt, occupatur, Postrema de figuris solidis ex instituto tractat, Prima quidem illa pars, πρακτικὴ, siue practica Arithmetica uocatur. Secunda ad Arithmetica magis spectat. Reliquæ duæ speculatiuâ Geometria amplectuntur. Vsus autem huius scientiæ, in mensurationibus consistit, nec solum terræ, sed cuiusuis magnitudinis mensura, Geometriæ beneficio deprehenditur, quamuis propter terræ dimensionem potissimū inuictam minime inficemur, Illud enim exploratissimum est, quod Nilus totius orbis fluuiorum celeberrimus, solsticio æstiuo usque ad autumnale æquinoctium, ut refert Herodotus, totâ Aegyptum quanta est, immensa aquarum mole inundat, adeo ut eius incremento Aegyptij uim ac penuriâ futurarum frugum presagiant. Si enim in duodecim cubitos

DE V T I L I T A T E E T

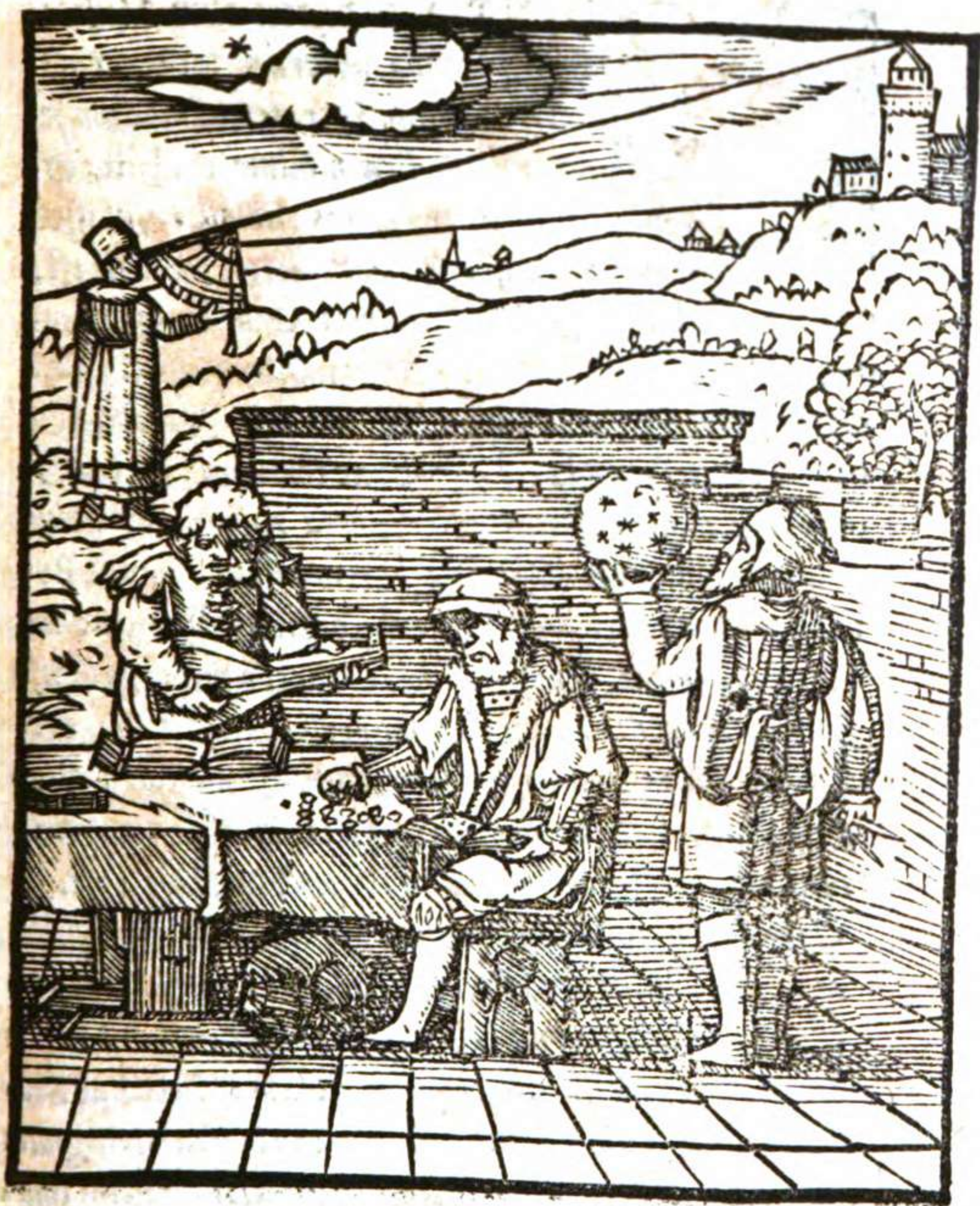
bltos excrescit famem Aegyptus patitur. Quocirca cū Nili istiusmodi inundationes, nunc minuendo, alias im-
mutando, nonnunquam signa quædam delendo, limites
confunderent, quibus unusquisq; suum ab alieno distin-
guebat, iterum atq; iterum terrā metiri oportuit, quod
in Hollādia Zelandia & alijs locis mari uicinioribus,
quotidie contingere potest. Proinde illarum regionum
hominibus, non solum hæc ars frugifera est, sed prop-
ter subitos rerum casus propemodum necessaria. Dein-
de per mensurandi scientiam, totius terræ ambitus ac
superficies, ut in Cosmographia Ptolomei, uidere est,
ingeniosissime distinguitur. Tum corporum orbiumq;
magnitudines pulcherrime deprehenduntur, quæ res a
primis utilem esse Astronomiæ Geometriam apertissi-
me loquitur, Aliter enim stellarum magnitudines Astro-
nomus deprehendere neutiquam poterit. Adhæc iuris-
prudentiæ non parum opis Geometria adferre credi-
tur. Siquidem in Titulis, si mensor falsum modum dixe-
rit, famil. herc. fin. regum. ac nonnullis de rerum diuisi-
one, paragraphis, plurimæ quæstiones & materiæ oc-
currere quotidie possunt, quæ multo melius & subtili-
us a Geometrias perito tractabuntur. Taceo quod quæ
admodum a Dialectica quantitatis noticiam hæc scien-
tia mutuatur, ita uicissim illud predicamentum non pa-
rum illustrat, & ueluti eius usum nobis demonstrat. Po-
stremo cum Geometria in formis in interuallis ac mag-
nitudinibus consistat, haud dubie Geographiæ quæ or-
bis situm depingit, adminiculi plurimum subministrat,

HARMONIA ARTIVM.

eo potissimum nomine quod locorum distantiam recte
docere Cosmographus minime ualeat, nisi proportioni-
bus Geometricis tertium trianguli latus subd'icat. Finē
dicendi faciam, sed prius adolescentes hoc unum admo-
nitos uelim, illas nequaquam aspernendas figurarum
similitudines, de quibus in Arithmetica aliquid
dictum est, ex mensurandi scientia maxi-
me depromi posse, quæ res supra
q; dicta omnia huius quo-
q; artis Harmoni-
am esse
perspicue demonstrant.

F.ij.

HARMONIA ARTIVM.

MVSICA.

Quorum corda graues exurunt tristia curæ
Huc properent, hæc ars, tristia cuncta necat.
F. iij.

DE UTILITATE ET

VANTO in praeclio olim Musica fuerit, plurima veterum monumenta declarant, naq; Socrates admodum senex institui lira minime erubuit, & quod inter epulas liram recusasset Themistocles, indoctior habitus est. Omitto quod inelegantes & indocti Graecis ἀμύσοι uocentur, quasi a Musis & gratijs multum alieni. Nec origo metri, ut nonnulli fabulantur, loui. Verum deo Opt. Max. tribuenda est, qui hunc terrarum orbem & omnia quae in eo contenta sunt, certa ratione & ueluti metro quodam disposuit Harmoniam, inquit Pythagoras, in coelestibus, terrenisq; orbibus esse, nemo me Hercle, dubitat. Rursus idem, quo pacto mundus consisteret, nisi certa ratione & numeris praefinitis ageretur. Deinde instrumenta certo modo & mensura quaedam fiunt, tum in oratione quandam esse temperatam oportet, sicuti omnium rerum Harmonia est. Quinetia diuinus ille Plato, eo quod similitudo cunctis amica est, dissimilitudo odiosa, animam nostram proportionibus Musicis compactam affirmabat, & e Musica genitam, ad Musices Originem coelum ipsum hac Musica mundana interueniente redire credebat. Magnus profecto deorum munus Musica, coelestis gaudij imaginem referens, coelitusq; demissa mortalibus uidetur, partim ut deorum laudes dulcibus modis celebrarent. Partim in eorum solatium data existimatur, nimirum

HARMONIA ARTIVM.

mirum ut tristes animi curas, cantus suauitate depellerent. Nihil enim tam proprium humanitatis est, quam remitti dulcibus modis adstringi contrarijs, nescio quo fato fiat, uim tamen occultā inesse canendi scientiæ crediderim, nulla enim omnino est ætas quæ nō dulcis Harmoniæ sono afficiatur, etenim uel infantes Musico Carmine oblectari experientia docet, dii quoq; ipsi, superiq; omnes Musica capi atque affici uidentur. Adhæc pugnantium animos in bello, tiliarum sonitu excitari uidemus, pretereo quod Dauid Cythara ludens plerumq; ab insania, ad sanos mores regem Saul reuocasse creditur. Qui de hac arte scripserunt, Musicam quandam naturalem quandam artificialem constituunt, iuuenes autem latere nolo, tam late nonnunquam Musicæ nomen capi, ut poesum intra suum ambitum complectatur quemadmodū hic commode sumitur, Tria enim sunt, quibus Musica perficitur, quorum unum ipsis instrumentis constat & per ea peragitur, alterū carmina fingit, tertium instrumentorū opus carmenue dijudicat, sub secundo membro artem Poeticam contineri exploratissimū est, atq; hanc Musicam esse crediderim, quam Plato rerum publicarum administratores discere uoluit, quādoquidem moribus recte fingendis præ cæteris scriptorū generibus efficacissimi poete sunt. Quin ipsa carmina, quosdam uirtutis igniculos habere, ac pietatis seminaria animis nostris infundere, ueritati consonum est, ubi enim mens semel huiuscemodi rebus honestis oblectari coeperit, perpetuo turpia auersatur. Deinde mirabiles

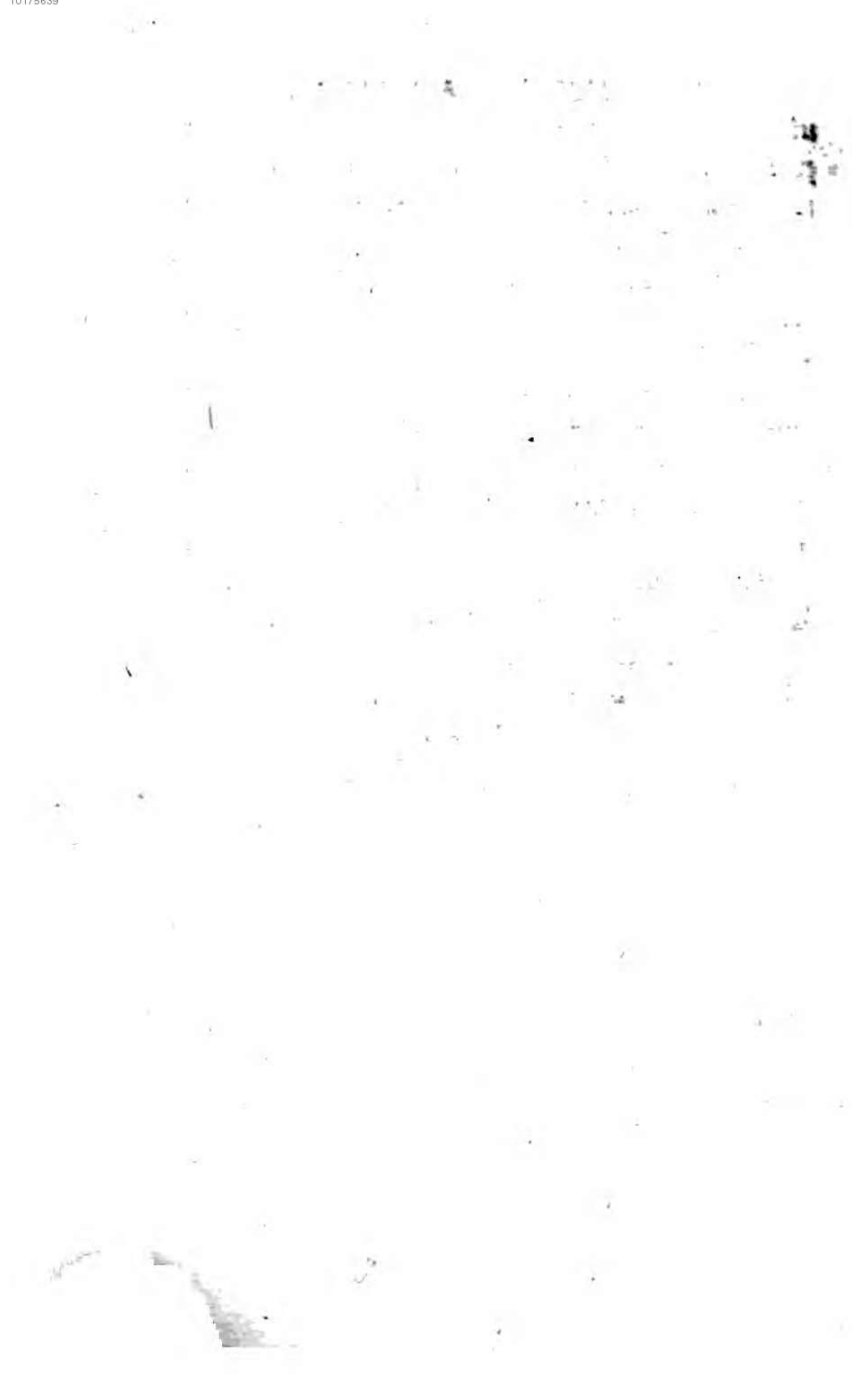
F.iiij. rerum

DE UTILITATE ET

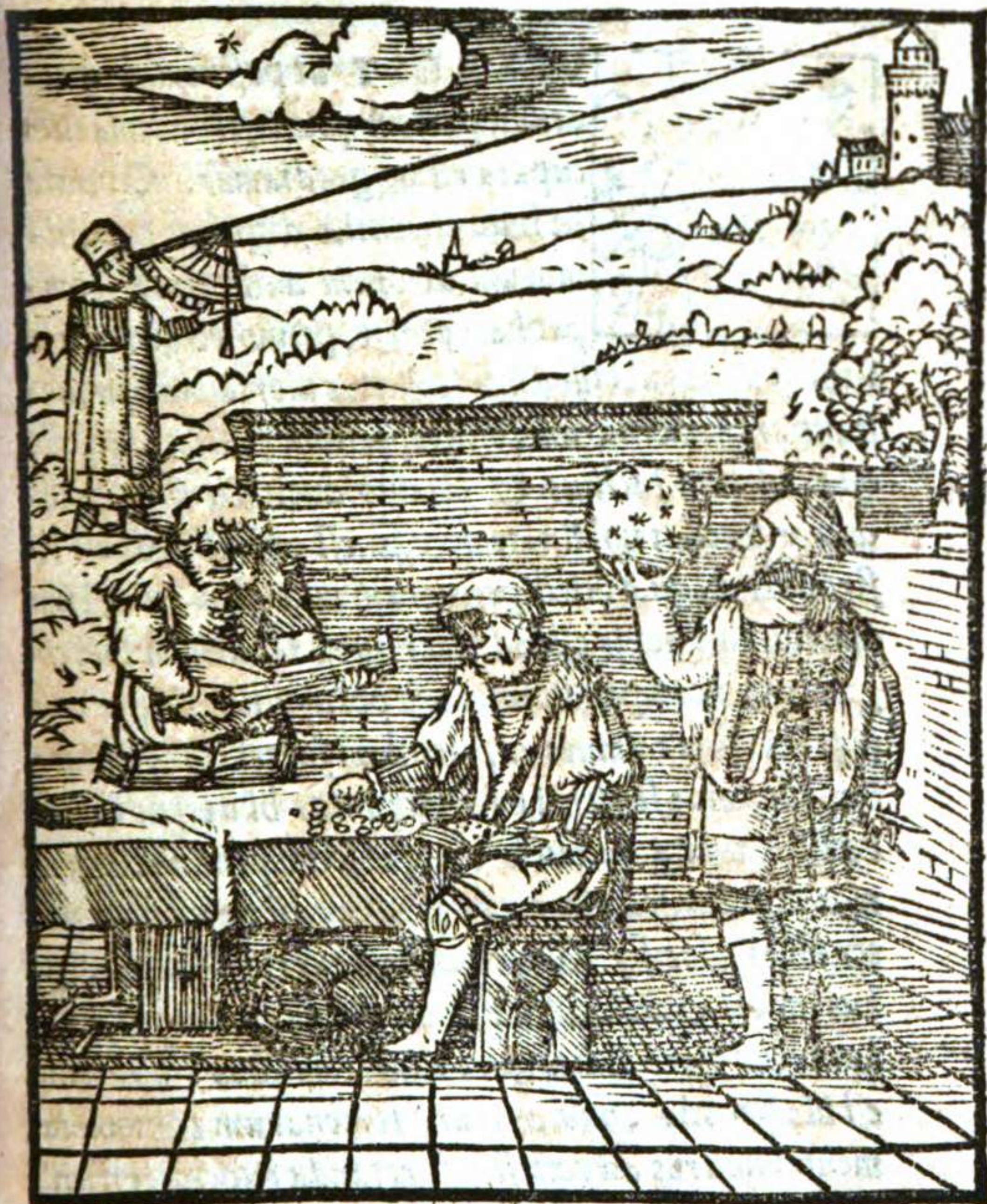
rerum adumbratores Poetae, maxima cum admiratione quiduis ob oculos ponunt, qua in re Comicis palma tribuenda est, qui uitam humanam uelut in speculo contemplandam exhibent, Nec Tragicorum minor est gloria, quod aduersus in rebus aequam nos seruare mentem eundemque semper uultum Socratico more, tum fortunae saeuientis tela fortiter continere et floccipendere monet. Quocirca ad morum probitatem suadendam atque inducendam plurimum momenti habere, cum ceteri omnes Poetae, tum maxime Tragicis creduntur, ob idque non parum adminiculi atque ornamenti morali Philosophiae adiungere existimantur. Ad haec pronuntiationi ueluti Rethoricae animae multum gratiae Musica obseruata proportio addit, et certis pedibus clausa periodus, Sileo quod Medici in dignoscendis pulsum motibus Musicam quandam adhibent. Id postremo adiiciendum putavi, quod cum aliorum luculentorum auctoritatem scriptorum, tum maxime poetarum sacratissimas leges minime aspernari (ut notum omnibus est, qui iurisprudentiali studio addicti sunt). Item e poetis et sententiarum spiritus, tum uerborum sublimitas atque affectuum mouendorum ratio petuntur, quibus omnibus iuriconsulto saepissime utendum esse, nemo est qui ignorat. Quae quidem res supraque a nobis dicta, huius artis utilitatem nec non Harmoniam apertissime testantur. At mirabitur fortassis quispiam, cur tam topere et plerisque maximae auctoritatis uiris Musica laudibus extollatur, et nos quoque omni preconio dignam existinemus, cum Lacedemonij maximi nominis uiri

HARMONIA ARTIVM.

uiri ueluti inutilem, atq; inanes aures pascentem, Aegyptij ut uirorū effemiatricē, procul a sua Republica esse iusserint, Horum uirorum authoritas ex his quæ in tractatu de Rethorica a nobis dicta sunt, facile debellatur. Vnicuiq; enim rei duplex inest ansa, altera boni altera mali, illa quidem bono uiro capiēda hæc uero prorsus fugienda est. Nec interim inficias eo, cum poetarum tuorum aliorum hominum confracta Musica utentiū, Carmina, quæ plurimum turpitudinis uoluptatis honestæ parum aut nihil habent, tanquam animi uigorem prostermentia, ac teneras adolescentum mentes, ad intemperantiam inuitantia, a Republica bene instituta, una cū artificibus esse remouenda, Quod si de hac Musica Lacedemonij aut Aegyptij loquantur, pedibus manibusq; (quod aiunt) in eorum sententiam descendo.

HARMONIA ARTIVM.

ASTRONOMIA.

Qui cupit astrorum uarios cognoscere motus
Virtutes uarias, ars docet ista uiros
Cognita quæ paucis naturæ arcana recludit
Et dicti esse deos, efficit Astrologos.

DE UTILITATE ET

VPEREST ut postremam quæ-
druuij partem quæ Astronomia nūc-
cupata est, aggrediamur. Quanta
sit butus scientiæ dignitas clarissi-
morum uirorum authoritate com-
probari potest, primo Aristotelis in
Ethicis uerbis ubi ille, cum fœlicitas mortalium in sub-
stantiarum eternarum contemplatione sita sit, itaq; illa
quæ ad eam facilius & certius ducit scientia, reli-
quis antecellat nobilitate necesse est, istiusmodi est A-
stronomia, quæ intelligentiarum numerum ex orbium
multitudine nobis ostendit, per quod tandem in Dei co-
gnitionem compendiosiore uia peruenitur, & per con-
sequens, super omnes expetendam fateri compellimur,
hæc ille, cuius sententiæ suffragantur hi uersus Ouidi.
Fœlices animæ quibus hoc cognoscere primum. Inq; do-
mos superas, scandere curâ fuit. Credibile est, illos part-
ter uicijsq; iocisq;. Altius humanis exeruisse, caput, Qui-
bus uerbis Ouidius, istud studij genus, summopere esse
laudabile clare indicat, nec iniuria quidem, hæc enim
est illa scientia, quæ a rerum terrenarum contemptu,
mentes nostras ad cœlestia spectanda euocat, efficitq;
ut homines parum a dijs distare uideantur, imo dij qui
dam terreni naturalis potissimū Astronomiæ beneficio
non pauci habiti leguntur. Distribuitur autem Astrono-
mia, in practicam & speculatiuam, illam Astrologiam
uocant, hanc Astronomiam appellare maluerunt, atq;
hæc

HARMONIA ARTIVM.

hæc fere Astronomia tradit, primi mobilis motum, & aliorum orbium syderumq; cursus ac obitus & bis confinia, Astrologia uero circa iudicia & prognostica occupatur, naturamq; astrorum tam quam per se uel per accidens habent, considerat, quæ frigida, calida, fixa, masculina, fœminea, cadentia, ascendentia, longa uel breuia, quæ quibus arboribus, animalibus, dominantur, qui planetæ diurni, coniuncti, fortes, qui in exaltatione, gaudio, alijsq; affectionibus sint, de quibus Ptolomeum cōsule, Reliquæ Astrologiæ partes iudicia complectentes, sunt illæ, quæ hominum genituras, quæstiones horarum electiones, tum mundi, tum aliarum rerum reuolutiones, planetarum coniunctiones, luminarium Eclipses, temporū mutationes, aeris alterationes ac portentosam cometarum apparitionem patefaciūt. Et quāquam Astrologiam pleriq; damnant, ego quidem nec in totum sequendam nec prorsus reiiciendam iudicauerim, illam enim partem, quæ de interrogationibus, horarum electionibus, atq; huiusmodi meris nenijs tractat, tanquam à Christiana Religione alienam, omnino Christianis fugiendam existimo. Deinde illa uana putauerim, qui in prima Arietis parte horoscopus habuerint, principes erunt, reges, exercituumq; ductores, rursus qui in prima parte Aquarii, futurus est princeps gloriosus, & πολυχρονος, id est, longæuius. Item quicumq; in nona parte libræ habuerit horoschopū, is erit aleator conspicuus. Verum enim uero illam Astrologiæ partem, quæ naturali potius rationi quam fortunæ arbitrio

DE UTILITATE ET

bitrio nititur, non solum reiiciendam sed ueluti quamdam Philosophiæ consummationem; ambabus quod aieunt ulnis, amplectendam crediderim, maxime si solum circa solis, lunæ ac principalium planetarum obseruationem uersetur. Nec illa quæ de planetarum aspectu dicuntur, prorsus friuola putanda sunt, uerbi gratia, quod in natiuitate alicuius sextilis planetarum aspectus minime probetur, trinus uero maxime, si enim penitus rem introspiciamus, authoritatem rationis habet, Hoc enim posteriori modo Planetae oppositi, in naturis conueniunt, seu eiusdem naturæ, sunt, & sibi amici, quare prospera cuncta & amica nascenti homini adferre creduntur, Sextili uero aspectu oppositi naturæ oino sunt diuersæ, Quocirca quemadmodum ignis & aqua, naturæ plane contrarie, inter se pugnant, sic hoc modo oppositi planetae diuersæ prorsus naturæ partem corrumpere nituntur, & in perniciem eius perpetuo aliquid moliuntur. Istud tamen ita accipite, non quod in nos aliquid astra urgere uelim, id enim aperte fidei nostræ repugnat, uerum ad bona quidem tempore natiuitatis prospera, dominantia sydera, ad mala uero infœlicia, propensiores mortales reddere sueq; naturæ participes aliqua ex parte facere, asseuerare ausim. Siquidem constat sub Ioue natos, cui non infœlici aspectu Planeta alius oppositus est, bñuolos humanos atq; prudentes esse, sub Venere uenereos, & rebus Veneris cæteris paribus plus alijs oblectari atque sollicitari experientia rerum magistra, docet, hosq; ut
plurimum

HARMONIA ARTIVM.

plurimum, iucunda iuvant tractæ per pocula noctes,
ita de reliquis censendum Planetis. Deinde istud, nimirum
astra in humanum corpus aliquid Imperij habere,
authoritate Socratis comprobare possem, de quo, cum
adolescens esset, Astrologus quidam (amicis forte inter
rogantibus) aliquando fore respondit, ut in insignē ne-
bulonem euaderet, hanc contumeliam non ferentes So-
cratis amici, rem ei omnem tam ætate prouectio narra-
runt, quibus ille vera prædicabat nec est cur ei succen-
seatis, talis enim futurus eram, nisi Philosophiæ me tra-
didissem. Sileo quod Philosophus, in libris nisi fallor,
Metheoro, inferiora corpora superioribus lationibus
gubernari dicit. Interim tamē scriptum est, uir prudens
dominabitur astris, facileq; illam fati infelicitatem su-
perauerimus, si rectam rationem omnibus in re-
bus ducem sequamur, nosque Philosophiæ forman-
dos cum Socrate præbeamus. Quam frugifera sit
hæc scientia, ex iam dictis satis patet, etenim is qui infæ-
licem Horoscopum habuerit, sibi diligentius esse cauen-
dum atque magis aduigilandum, quo infeliciores fato
natus est, intelligit, & cum contraria contrarijs curen-
tur, iuxta medicorum regulam, contraria malis ad quæ
natura propensus est, agendo, naturæ maleficium ene-
cabit. Quantum Sulpitij Galii Astronomiæ Scientiæ
profuerit, Historiæ testantur, Nam cum Luc. Pau-
li Bellum pro Republica gerentis legatus esset, ac
serena nocte subito Luna defecisset, eamque ob cau-
sam perterritus, Populi Romani exercitus, manus

CUM

DE UTILITATE ET

cum hoste conferendi fiduciam amiserat, at ille de cœli
ac syderum ratione peritissime disputando, metum om
nem excussit, alacremq; ire in hostes fecit, uictorq; ex il
lo conflictu populus Romanus euasit, Adhæc cum an
ni & mensium descriptionem habere nos oporteat, ali
oquin preteritarum rerum memoria periret, multaq;
ob id intempestiue & inconsulte fierent. Proinde utilē
mortalibus esse Astronomiæ cognitionem, ne dicam ne
cessariam, in conspectu est, Omitto quod per syderum
cœlestium notitiam futura tempestates, annorum ferti
litas atq; sterilitas preuideri possunt, scriptum enim est
Erūt in signa tpa & annos, quod non inepte interpre
teris, temporum diuersitatem, ipsa sydera diuersissimo
suo motu efficiunt, Nobis quoq; ista commoda hæc
ars præstat, quo tempore ligna incidenda sunt, quæ
cariem minime passura sint, quo tempore equi emissarij
equas, tauri uaccas, inire debeant, quando boues por
cos & id genus animalia, mactari conueniat, quando se
mina terræ mandanda, & cætera generis eiusdē. Tum
illud septimum quemq; a natiuitate annum periculo
sum esse, Astrologorum tradit scola, nihilq; eo anno no
ui aut ardui tentandum aggrediendumue monet,
Et mediusfidius medicis prorsus necessaria Astrono
mia est, etenim citra hanc sanguinem minuere aut phar
maca administrare, absq; summo egrotantium pericu
lo nequibunt, ut merito impostores non medicos huius
scientiæ rudes dicas, contra peritus deus quidam mi
nus recte ualentibus est. Quando enim periculum ma
ius

HARMONIA ARTIVM.

*Ius eminet nouit, curamq; egroti Paulo diligentio-
rē tūc temporis habendam, admonet. Steriles profecto ad
modum Arithmetica & Geometria erunt, nisi ad Astro-
nomiam dirigantur, quæ earum usum explicat atq; de-
monstrat, Cosmographis quoq; perutilis hæc scientia
est, hinc enim Zonarum, circulorum rationem, locorum
distantiam fœlicissime perdiscunt. Omitto leges esse nō
paucas de horis & mensibus loquentes, quibus adde de
scriptionem diei artificialis de qua suo loco in Iure tra-
ctatur, quæ omnia, exacte intelligi citra huius artis opē
nullo pacto poterunt. Postremo sicuti Medicina ita A-
stronomia ad titulum illum de fri. & mal. ex. fœliciter
tradendum, plurimum confert. Non enim raro uir a con-
iuge separari, uel contra a uiro uxor petit, an Iure, con-
sultus medicus, iurisconsultum, Astronomia adiutus do-
cebit, Porro quemadmodum suam opem multis artibus
libenter impartitur hæc disciplina, ita uicissim aliunde
opis nonnihil emendicat, a Grammatica sermonem con-
gruum a Dialectica definiendi diuidendi argumentan-
di deniq; distinte atq; ordine docendi peritiā, mutua-
tur, a Rethorica mouendorum affectuum rationem quē
admodum reliquæ Mathematicæ, ab Arithmetica &
Geometria mensurandi scientiam depromit, Quocirca
neminem tam alienum esse a communi sensu crediderim
qui non facile artes liberales inter se indissolubi-
li nexu connexas intelligat, atq; omnino
Harmoniam earundem esse oportere.*

HARMONIA ARTIVM.

ΛΥΟΤΙ ΘΖΑΥΙΟΥ

Inspectendus homo nudus si noscere quidnam est,

Optas. fortunæ tollenda & munera quævis

Ens homo diuinum, diuina est arte creatum,

Partibus innumeris donatum & dotibus almis

Hiscæ ualens, bona non dicenda, capeffere solus

Deinde frui, post fata bono per secula summo

Si spectes animam, numen uenerabile quoddam,

Est homo, uile pecus, spectes tantummodo corpus,

G.ij.

DE V T I L I T A T E E T

AEPIVS apud me mirari soleo
 uiri præstantissimi, cum animo &
 corpore constemus, cur corpus quod
 fluxum caducumq; plurimi, ani-
 mū uero, qui plane diuinus est, quam
 paucissimi colant. Homines (me Her-
 cle) præposterī atq; peruersi sumus, qui id quod deterio-
 us, pluris facimus eo quod præciosius est. Deinde haud
 sane intelligo qui fieri possit, ut pleriq; mortalium sum-
 mo, ad quod omnes homines nati sunt bono, frustren-
 tur. Quantum coniectura ducor, duabus potissimum de
 causis id accidit, tum quod pericula quibus obiecta est
 uita humana ignoremus, tum quod nosipsum non cog-
 noscamus. Nouerim me domine (inquit Augustinus) no-
 uerim te. Periculosa sui ignorantia, teste Platone, Tertio
 de legibus & præsentissima Hominis pernities, atq; o-
 mnino prudentia singularis, Homini ad salutem neces-
 saria est, quia sui cognitionem docet, sine qua (ut dicit
 Bernardus) nemo saluatur, Notum uobis illud, Homo
 cum in honore esset non intellexit, ideoq; comparatus
 est iumentis insipientibus & similis factus est illis. Tam
 salubre præceptum istud, *γνῶτι σεαυτόν*, ut in templo
 Apollinis aureis literis scribi meruerit, nec ab Apolline
 ut nonnulli fabulantur, sed a deo optimo maximo pro-
 ficiscitur, qui cuiuspiam quærenti quam ratione æter-
 nam beatitudinem consequi posset, si seipsum inquit co-
 gnouerit. Cæterum quando homo dicatur seipsum cog-
 nosc.

HARMONIA ARTIVM.

noscere, inuestigandum est, Alij alios cognoscendi modos recensent, quorundam iudicio homo seipsum cognoscit, si intelligat, qd ipse sit, qualiter moueatur, quid sit in substantia, quid in affectibus siue quos affectus habeat, utrum sit sanguis, ut Zeno creauit, aut essentia autouuitorog, id est, seipsam mouens. Præterea seipsum cognoscere dicitur, quando nouit quæ agenda quæ cauenda sint, quid sibi desit, quid abundet, quid emendandum, ut uituperabile, quid sectandum, ut laudabile, Marcus Tull. de hoc præcepto in Thusculanis loquens ait, præceptum Apollinis quo monet, ut quisq; seipsum cognoscat, non præcipit ut membra nostra figurâ, staturam, nōscamus, neq; nos corpora sumus, sed cum dicit nosce teipsum hoc est animum tuum, corpus enim quasi uas animi ceu quoddam receptaculum est, animo tuo quicquid agitur, Hoc a te agitur, rursus idem in libro de finibus bonorum, iubet nos Pythius Apollo noscere nosmetipsos, ut naturam nostri corporis animiq; nouerimus sequamurq; eam uitam quæ rebus ipsis perfruatur, Plato in Charmide interpretatur ut idem sit quod temperate uiue, quasi noscere seipsum temperantia quædam sit. Mea quidem sententia non inconcinne interpretari potest, ut respondeat illi, esto quod audis, ut uidelicet cognoscat quisq; quid sibi agendum sit, quo sui nominis titulo satisfaciât, quasi Apollo templum intrantes moneat, ut suo nomini respondeant, Princeps nosce teipsum, te esse ποιμενάρχων, hoc est pastorem populorum, cuius tutelæ subditorum salus commissa est,

DE UTILITATE ET

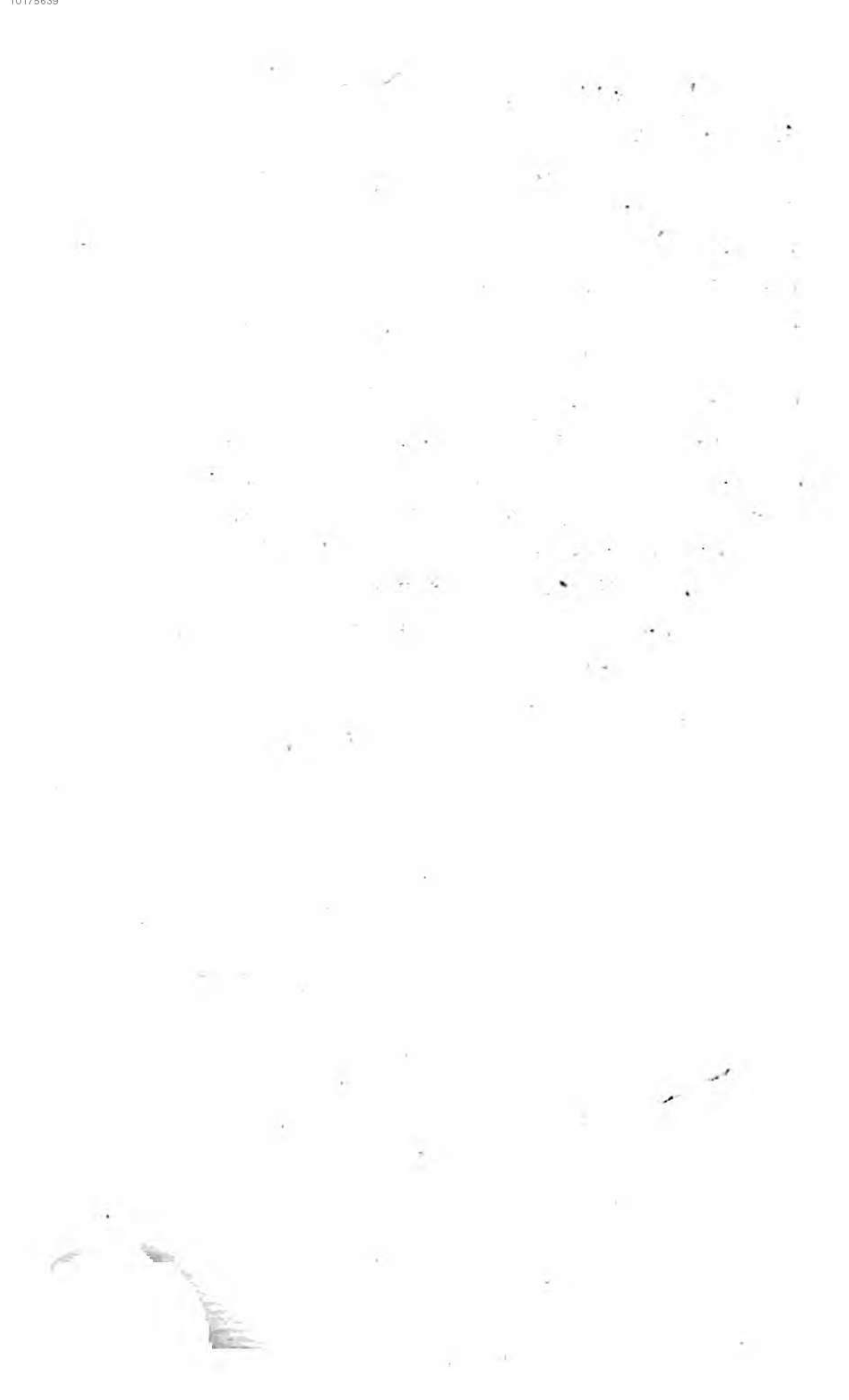
nouerisq; boni pastoris esse tondere oves, non deglubere, Episcopus nouerit seipsum rerumq; coelestium contemplationi uacet, quo suo digna nomine faciat. Bos ad arandum equus adhibendus ad currum, ut inquit Pynodarus, sic quisq; debet eam uitæ rationem capeßere, ad quam natura appositus est, namq; ut scite præcipit Horatius, tu nihil in multa facies discesue minerua. Profecto (si confiteremur) nullum præceptum hoc utilius esse potest, quod sic in uniuersum ad omnia accommodari ualeat. Id obiter adoleßcentes admonitos uelim, quis uarios seipsum cognoscendi modos recensuerimus, is tamen in proposito tanquam commodior queritur, per quem homo animi principiumq; sui partium naturam, dignitatem, nobilitatem, officia, tum potentias quasdam, doctesq; cognoscit, quæ sibi soli propter illas partes conueniant, quod si hunc cognoscendi modum, manifestum fecerimus, utcumq; officio nostro functi fuerimus, ita enim quantum homo a beatis distet, quantoq; ens diuinius ac nobilius sit, facile uidebit, ac sibi aliter quam animalibus rationis expertibus, quo suæ nobilitati respondeat, utuendum intelliget. O cæcas hominum mentes o pectora cæca, quantis sudoribus totum terræ orbem nonnulli peragrant, quo res nouas & prodigiosas uideant cum secum multo maiori admiratione digna circumferant, non enim per deos immortales, homine quidquam admirabilius est, summum miraculum sunt singula hominis membra, singulæ uires, singula organa, & super omnia admirabile quiddam caput hominis est, in quo
tam

HARMONIA ARTIVM.

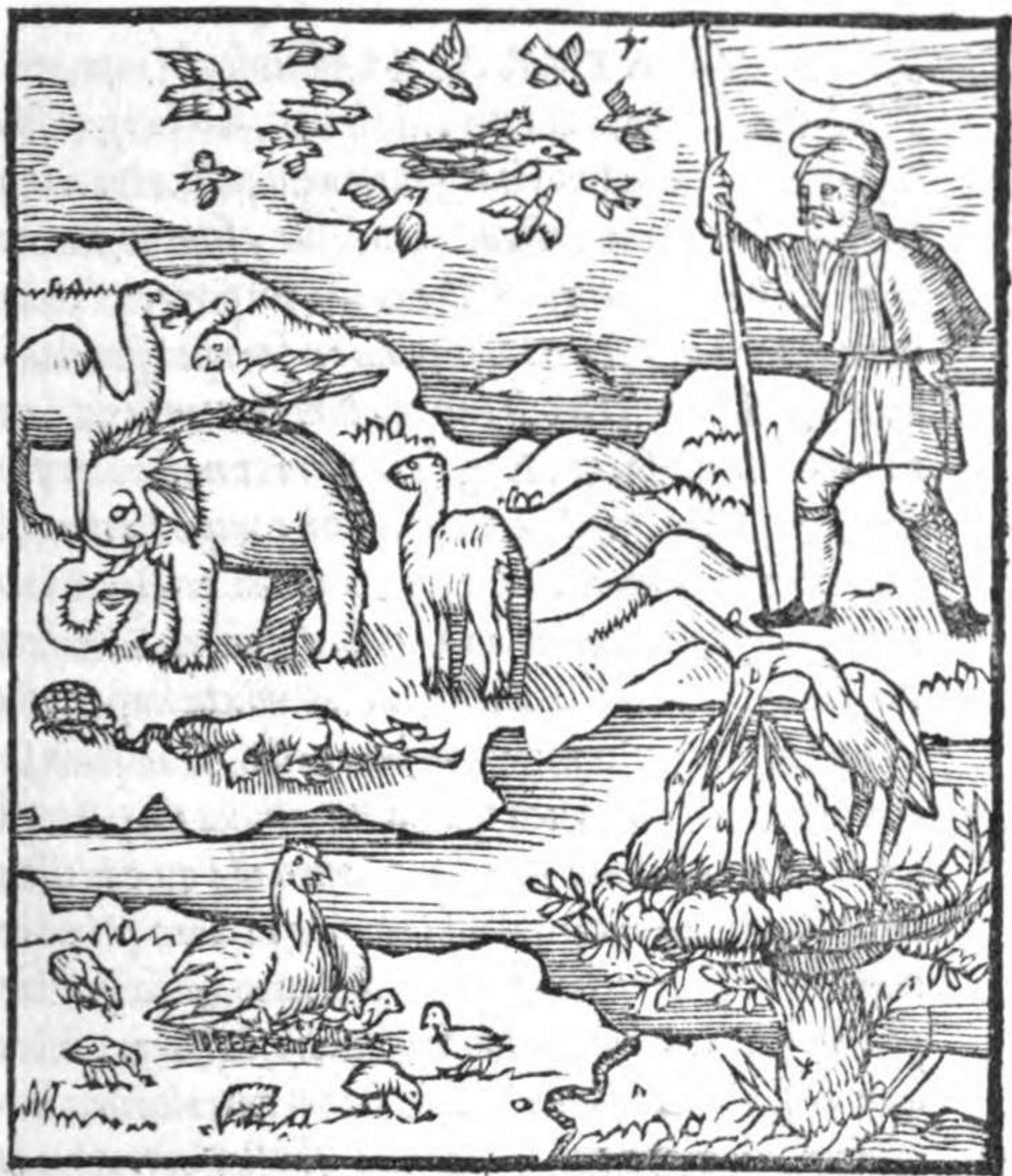
*tam uaria tanta arte distincta reperiuntur, ut nec Physicus nec Medicus naturam satis adsequatur, quod si animæ interiora & secretiora ingrediaris, propiusq; cuncta intueri lubeat, plurima longe maiora quam ingenij humani uis nostri corporis carcere inclusi comprehendere queat, deprehendes, ex quibus omnibus facile quisq; coniectare potest, seipsum cognoscere rem esse dignissimam, in quam mens elaboret humana, quamobrem ne quid hac in re desideretur, naturæq; humane exactissima cognitio babeatur, nonnulla ex Physica præsertim de anima libris tum ex Platone quæ præposito conferre arbitramur, in medium adducam
aliter enim nec uoti compotes fieri
nec hominis absolutam notitiam tradere poterimus.*

mus.

G. iij.

HARMONIA ARTIVM.

PHYSICA.

*Quid iuuat externas studio perquirere tanto
Res Arabum, cur quas suspicis indus habet
Te miranda puer, magis & praeclara docebo
Quo tibi sis notus, noueris atq; tua
Quo pius erga deos, homines, sis atq; parentes
In quo nostra salus tota reposita iacet.*

DE V'TILITATE ET

NATURALIS Philosophia quæ tantum munus, nimirum, sui perfectissimam nobis cognitionem pollicetur, circa res naturales uersatur, sunt autem res naturales, omnia illa corpora, quæcumque ex materia & forma tanquam ex formis essentialibus constāt, cuiuscemodi sunt cælum elementa & cætera generis eiusdem, Angeli tamen res naturales non sunt, propterea quod ex naturis non componantur, sed puri quidam sint actus seu formæ immateriales. Et rerum quidem naturalium quinque sunt genera, Elementa Animalia, Vegetabilia, mineralia, & mixta imperfecta. Paucis hoc adolescentibus dictum uelim, quanquam fere omnia quæ in Physica traduntur, aliqua ex parte ad sui notitiam faciunt (præcipue tamen illa quæ in libris de anima, cum paucis quibusdam quæ in libro primo de materia & forma dicuntur) id, uberrime & felicissime præstant, ne tamen in immensum crescat liber, uel ea quæ de sensibus tam interioribus quam exterioribus traduntur, studiosis per se uidenda Physicisque tractanda relinquemus, illaque dumtaxat quæ maxime hominis naturam explicant, & sine quibus, propositum nullo pacto ostendi potest, in medium proferam. Istiusmodi sunt ea quæ per intellectum & uoluntatem homini adesse cognoscuntur, & in eo solo reperiuntur. Porro cum non solum ob nostri uerumetiam periculorum (quibus uita nostra obiecta est) inscitiam, æterna beatitudine defraudari

HARMONIA ARTIVM.

defraudari nos contingat, pauca hanc ad rē pertinentia de appetitu sensitivo, qui innumeris mortales periculis obijcit, distinguendo eum ab intellectu adiicientur, praesertim cum haec quoque ad sui notitiam non parum momenti habeat. Sunt autem intellectus & voluntas potentiae duae nobilissimae per quas dei imaginem in nobis gerimus eique similes reddi aeternorumque bonorum participes fieri possumus, & quidem per has potentias homini soli in suis actionibus libertas, praemium & poena mors & uita aeterna proponuntur, Deinde mediante intellectus agentis uirtute cuiusvis rei notitia haberi potest, & absque illo nullum omnino ens intelligibile est, Tum per intellectum homini concessum est, ut non tantum uoces audire sed & uocum significatus percipere possit, quod reliquis animalibus denegatum est, etenim licet Galinae certa uocantis acclamatione ad pastum accurrat, & nonnulli equi, ita edocti sint, ut nihil nisi nomine Caesaris aut Regis faciant, id tamen non accidit, quod res significatas intellectu apprehendant, uerum quod quadam inueterata consuetudine illorum phantasie impressum est, ut hoc uel illud agant, quocirca cum Homini soli uocum scripturarum, & nutuum ad placitum significantium (quibus mutus aut alij qui uerba distincte pronuciare nequeunt) utuntur, res significatas intelligere competat, Hominem solum disciplinae capacem esse & docere & doceri posse sequitur, Omnis enim doctrina per quasdam uoces aut signa uice uerborum fungentia, in non ualentibus loqui, ad placitum

DE UTILITATE ET

citum significantia fieri debet, uoces autem ad placitum significare est, secundum primi instituentis uoluntatem aliquid representare. Item homini soli componere & diuidere per affirmationem & negationem conceditur. Hoc est prædicatum subiecto intercedente uerbalis copula coniungere, uel ab eodem remouere, uerbi gratia, si hominem esse animal hominem non esse Brutum dicamus, per intellectum conuenire uel non conuenire prædicatum subiecto cognoscimus. Nec dumtaxat unam affirmationem coniungere sed plures multasque licet, ex quo enim scis hominem esse animal & non lapidem eum quoque substantiam esse oportere per intellectum adsequeris, & quicquid quispiam tacitus secum mente reuoluit, exprimere mediante eodem intellectu uerbis ad id exprimendum excogitatis aut respondente scriptura potest, nihilque omnino in animo concipimus quin exprimere atque explicare ualeamus, quæ res falso eos putare dilucide declarat, qui recte rem aliquam se intelligere affirmant, sed mentem explicare minime posse, si enim rem probe intelligerent, utique quod sentiunt facile exprimerent, atqui cum sola intellectu per affirmationem uel negationem componamus uel diuidamus, soli intellectui non alij potentiæ, inesse ueritatem uel falsitatem exploratissimum est, Dum enim is affirmationem ueram format in eo est ueritas, dum falsam falsitas. Itē soli homini suam nobilitatem & præstantiam intelligere, a natura datum est, non enim bruta suas uires aut robora norunt, ut uere solum boem in lumine, cætera animalia

HARMONIA ARTIVM.

Nulla in tenebris uersari dicas, Quandoquidem per naturale intellectus lumen, quo beluæ carent, omnia discernit atq; dijudicat, ens enim intellectus obiectum est ideo quicquid entis appellatione continetur, ab intellectu apprehendi ualet, Nec substantias quidem incorporeas excipio, etenim uel ipsius dei notitiam per quandam abnegationem, Hoc est abiiciendo quicquid imperfectum est, intellectus, adsequitur, & cum ens ipse intellectus sit, a seipso intelligi potest, ut semel dicam, omnis rerum dignitas aut perfectio sub intellectus iudiciū cadit, eiq; discernere bonum a malo & inter se bona cōferendo quod alio excellentius & perfectius sit, dignoscere concessum est, non aliter quam uisus inter colores, quis cui præferendus sit, dijudicat, & cum homo nihil seipso nobilius ac præstantius animaduertit, propter tātum dei munus lætitia quadam afficitur, quod cæteris animantibus negatum est, Gaudiū enim ex eo nascitur, quod quis se aliquod habere bonum agnoscit, quā obrem si ignoret nequaquam gaudere poterit, Hinc fit ut reges duces principes, quibus cum bona nascuntur, nec graues laborum sudores unquam experti sunt, multo minus gaudere uideamus quā olim pauperes, qui nocturno diurnoq; labore pararunt, quod ad uitam transigendam sufficiat, cuius rei non alia causa est, quam quod illi suam fœlicitatem ignorent. Etenim quemadmodum prosperæ fortunæ, emolumenta minime intelligit, qui aduersæ incommoda non sensit, ita nec quanto diutius uita suauior sit quam pauperum is nouit, qui graui

DE VUTILITATE ET

grauia & innumera paupertatis mala non tulit, neutrum igitur beati sunt Principes, ut uulgus existimat, nemo enim beatus (iuxta Prouerbum) qui nescit, quare soli sapientes beati dici merentur. Quæ res ad studium adollescentes animare, & ueluti currentibus calcar addere debet, quanto enim uirtutis asperior radix est, tanto fructus dulcior erit maiorque animi uoluptas sequetur, & qui Radicis Scientiæ amaritudinem non gustauit, Haud dubie, dulcedinem fructus non habebit, At quemadmodum soli Homini multa propria sunt, eisque soli competunt, ita solus gratias agere summo rerum opifici deo & potest & debet. Hactenus quæ potentiæ intellectiue beneficio, nimirum, intellectus soli Homini adsunt, recensuimus, Restat ut de altera potentia & de eius effectibus aliquid dicatur. Est autem uoluntas potentia ab intellectu distincta, quam Deus potentiæ cognitiue indidit, ut per eam tum illa homo amaret quæ per intellectum bona esse iudicaret, tum noxia & suæ naturæ aduersa citis uelis fugeret, quæ uis soli homini alijs animalibus rationis expertibus nequaquam data est. Porro id aduertendum, quod uoluntas alio nomine potentia uolitiua seu appetitus intellectiuius uocatur, ut differat a sensitiuo & brutali qui ad spiritualia inidoneus est, & quem cum beluis communem homo habet, & in hoc illis similis est. In homine talem potentiam reperiri, experientia docet, etenim potest homo ea uelle, nolle, amare, quæ neutiquam sensus apprehendit iudicium, uirtutes enim amamus uitia uero odio prosequimur

HARMONIA ARTIVM.

mur, quæ tamen minime sub sensum cadunt, atque sensitivo appetitu, nos huiusmodi neutiquam desiderare, uel ex eo manifestum est, quod dumtaxat illa prosequatur, quæ sensus convenientia iudicat. Quocirca homini alium quendam appetitum inesse oportet, per quem ea quæ sensus iudicium excedunt, ac naturæ suæ convenientia inimicaue essent, diiudicare posset, atque hæc quidem fugeret, illa amore quodam prosequeretur, & cum uirtus appetitiua modo huc modo illuc aial rapiat, ad prosecutionem quidem, si conueniens, ad fugam in minus conueniens obiectum sit, inde fit ut multiplex passio seu uariis appetendi modus in appetitu sensitivo reperlatur, si enim æstimatiua obiectum conueniens proponit, appetitus statim ad illud, animal pellit, & quædam generatur passio, quæ amor uel illius rei concupiscētia appellatur. Caterum hæc passio, ab alijs distinguitur, res enim prius amamus deinde prosequimur, postea oblectamur ac in illis tandem conquiescere solemus, cessat autem hæc passio gaudium, quando æstimatiua sua spe frustrata est, & id quod bonum credidit malum esse experitur, tumque tres aliæ passionēs reperiuntur quæ circa obiectum naturæ animalis inimicum uersantur, uidelicet, odium, tristitia, dolor. Rursus quædam sunt aliæ in appetitu sensitivo a prædictis diuersæ passionēs, originem tamen ab his ducentes, utpote, desperatio, audacia, timor, ira quæ ad appetitum irascibilem prædictæ autem ad concupiscibilem pertinent. Itaque duplex appetitus sensitiuus in animali reperitur. Alter concupiscibilis
qui

DE UTILITATE ET

qui circa obiectum congruum conueniens aut discorde-
niens, bonum aut malum simpliciter uersatur, sub ea ra-
tione qua ab estimatiua proponitur. Irascibilis uero qui
circa obiectum bonum uel malum non quidem simplici-
ter, sed sub conditione difficultatis aut ardui inuenitur
quo fit ut diuersæ illæ passionēs, spes desperatio, auda-
cia, timor ira exoriantur, Propterea animali. Hic appe-
titus irascibilis a natura inditus est, ne mox ab aliqua re
persequenda leui metu desisteret, sed contra audentius
uadens, malis fortiter resisteret, Quocirca deerat ad
bene esse animali is appetitus, nec concupiscibilis sufficit
ebat, Atq; ex prædictis colligere est, quod quæadmodum
in appetitu sensitiuo est amor quidam carnalis, sic in in-
tellectiuo est spiritalis seu desiderium spirituale, quo
uoluntas ea quæ per rationem bona iudicat, amore pro-
sequitur, & ad illa consequenda uiribus totis mouetur,
uerbi gratia, cum intellectus uirtutem bonam iudicat
& homini utilem, appetitus intellectiuus amore quodam
erga eam afficitur, eiusq; desiderio commotus, prose-
quitur, in eaq; adepta sese oblectat, atq; recreat, contra
cum uitia hominis esse præstantia indigna, reputat, o-
dio quodam auersatur ac detestatur, propterea in ap-
petitu intellectiuo, spes quoq; & audacia reperiuntur,
dum enim intellectus uirtutis iter arduum & asperum
cogitat, quemadmodum reuera est, iuxta illud (tendit in
ardua uirtus) uoluntas nihilominus constans & inuicta
permanet, ardua labore uinci facile posse confidens, uir-
tutemq; homo amare pergit, & in eam, totis quod aiunt
neruis,

HARMONIA ARTIVM.

neris, fertur, quod si rei difficultate prostratus humanus appetitus a tramite uirtutis deflectat (ut prob dolor) quotidie in ignavis hominibus accidere uidemus, desperatio & timor gignuntur. Iram quoque in intellectiuo appetitu inuenire est, ut cum aliquid esse malum intellectu iudicamus, uoluntas tamen malo cedere recusat, & aduersus illud insurgens debellare summo cognamine nititur, ut si quis ab hostibus aut feroci belua petatur, fortiterque aduersus impetum & insultus beluæ resistens imminens periculum a suo capite depellat, per hanc passionem iram fieri creditur. Duplex autem huiusmodi, altera de qua nunc meminimus, altera de qua paulus, Atque ex his compertissimum esse arbitror, quæcumque in appetitu sensitiuo reperiuntur, in intellectiuo reperiri posse, in hoc tamen discrimen est, quod ubi in appetitu sensitiuo passionibus, in intellectiuo affectiones seu affectus dicuntur, siquidem spiritus angelici siue ipsi angeli, desiderant deum amant, deo oblectantur, atque aduersus prauos irascuntur, nequaquam tamen amoris gaudij tristitiæ aut istiusmodi passionum participes sunt, & per consequens sub eo nomine in appetitu intellectiuo hominis minime reperiuntur, secundum quem angelus similis hominibus est, Proinde hæc omnia intellectus absque passione in se continet, quæ sensituius appetitus cum passione habet, & affectiones siue affectus non passionibus uocantur, passio enim corporalem immutationem designat, & imperfectionem arguit, unde plerumque in ualescentibus huiusmodi corporalibus passionibus,

H cerne

DE UTILITATE ET

cernere est, hominis faciem et totum corpus, secundum
 eas disponi, illorum enim qui uehementer irascuntur,
 facies ardere atq; oculi ignē spirare uidētur, Quod mi-
 nime latuit Homerū, Μενεος δ'ε μέγα φρενες αμφι-
 μελαιναί τιμω λαυτο οσσε δ'ε' ο' πυριλαμπετο
 ωντι εκτηρ, & quāq; istae affectiōes in appetitu intelle-
 ctiuo sint, istiusmodi tamen uultus dispositio minime
 conspicitur, nisi simul in appetitu sensitiuo passio exi-
 stat, uoluntatis passioni seu potius affectui respon-
 dens, ita enim solet ex abūdantia affectus qui in intelle-
 ctiuo est, passio in appetitu sensitiuo respōdens genera-
 ri, quippe uidere est eos qui nullius mali conscij sunt, ex
 gaudiij spiritualis affluentia uultu esse Hilari, qui illam
 letitiam attestatur, unde recte illud Gallicum uul-
 go tactatur uerbum, (bonne uie embellit & fait l'homme
 lolit) praeterea hoc inter appetitus sensitui passio-
 nes & intellectui interest, quod secundum illas ille app-
 etitus uere patitur, uoluntas uero potentia multo no-
 bilior, nec naturaliter ab obiecto patitur, mouet se pot-
 us, quam mouetur, Hinc fit, ut actus uoluntatis operati-
 ones, minime passiones uocentur, Nec uoluntas dumtaxat
 in suos actus, sed in prius dictas sensitui appetitus
 operationes, imperium exercet, est enim appetitus sensi-
 tiuus uoluntati secundum naturam subiectus, non ita ta-
 men ut nihil omnino possit, nisi illa iusserit, etenim sua p-
 te natura hominem ad aliquod obiectum ad quod per-
 tractus fuerit, rapere, contempto uoluntatis imperio ua-
 let, uoluntati tamen inhibere ne ad id homo moueatur
 (si u)

HARMONIA ARTIVM.

*(si uisum fuerit) facile conceditur , non aliter quam
superior Sphera inferiorem motu raptus trahit , inter-
im tamen motu proprio fertur , id in se quotidie quis-
q; experitur , singulis enim fere momentis humanum pe-
ctus uarijs affectibus obnoxium , nunc buc nunc illuc
rapitur , qui tamen affectus contra uoluntatis imperi-
um ex sensitiuo appetitu oriuntur . Quinetiam (prob do-
lor) semp ad ea quæ intellectiuo appetitui inimica sunt
sensitiuus appetitus fertur , & ea licet fœda & turpia
prosequitur , ac in his sese oblectat atq; recreat , nimirū ,
uel (Teste Lactantio) amaritudo uirtutibus commixta
est , illa uero uoluptate cōdita sunt , illis offensi hac de-
limiti , in præceps ferimur , ac bonorum specie falsi , mala
pro bonis amplectimur , Caterum intellectiuus appeti-
tus , naturæ prorsus contrariæ dumtaxat illa bona ,
quæ incorporalia eternaq; sunt , iudicat , cuiusmodi
uirtutes uirtutumq; exercitationes quæ demū mortua-
les beare & mentem nostram implere possunt , At belui
nus ille appetitus , semper uoluntati negotium facessit ,
omnemq; mouet lapidem quo eam sub sua iuga mittat ,
atq; ex dñæ spreto rerum ordine , ancillā reddat , quo
spectaculo (quid fœdius) uel dici uel excogitari posset ,
quod uoluntas regina potens , de regno in seruitutem
cadat , & in manus tam crudelis hostis ultro se dila-
mandam tradat , qui dijs hominibusq; inuisos mortua-
les reddit atque in pecudes degenerare facit , tum æ-
terna beatitudine defraudat . Quocirca curæ es-
se debet uirtutis laudem , & præmia expeten-*
H.ij. tibus,

DE UTILITATE ET

tibus, ut immane istud monstrum, uoluntatis imperio subi-
iciant, iustamque seruitutem seruire cogant, quo quidem
in negotio frenis quibusdam & calcaribus, ut locuntur
opus est, frenos habitus quosdam consuetudine confir-
mamos appellamus, quibus beluæ nimirum appetitus sen-
sitiui impetus prosternamus, & iuxta rectam rationem
moderemur, in nascuntur autem isti habitus, crebro boni
operis exercitio, cum enim uoluntas animosa & con-
stans, appetitus sensitiui iterum atque iterum imperium
sequi recusat, facile hac ratione impetum beluæ cohibet
& intra rationis limites continet, ut nihil plus æquo de-
inceps tentare audeat, & quanto frequentius id factum
fuerit, tanto firmiores habitus erunt, Caterum per Cal-
caria laborem frigus famem intelligimus, quemadmo-
dum enim equus facile quocumque adhibitis calcaribus im-
pelli potest, ita per laborem famem frigus minimo negotio
seu æ beluæ tela infringuntur, ac insultus arcentur, Cum-
que pauperibus huiusmodi patienda sint, nullum in eos
imperium appetitus sensitiuus seu corpus ipsum habet
aut saltem non tantum quantum in illos qui abunde quo
suam libidinem impleant, habent: nec perferre ea quæ
pauperes coguntur, unde uulgo recte dicitur, ad uirtu-
tem paupertas fenestra est. Atque ex his multum inter se
differre appetitum sensitiuum & intellectiuum cõpen-
tissimum esse arbitror, quare plura hac de re dicere su-
persedebimus. Nonnulla tamen dicenda supersunt, quæ
per uoluntatem in solis inueniuntur hominibus, quorum
unum est, quod homo suorum actuum dominus sit, liber-
rime

HARMONIA ARTIVM.

rima enim uoluntas est, propositoq; bono nulla necessitate ad id amandum uel prosequendum adstringitur. Nec astrorum uirtutes quantumuis ualidae ad aliquid urgent quanquam in corpus ipsum seu sensitium appetitum agere posse, minime inficiamur, in uoluntate uero cum nihil sit corporale, nec corpori immersum, sed potentia mere libera, nihil omnino imperij astra habent, & cum hominem solum in suis actionibus liberum dicamus, cum solum mereri uel demereri posse fateamur necesse est, meritum enim uel demeritum premium aut poena, ibi reperire est, ubi agendi libertas est, si uisum fuerit, uel non agendi sin minus uideatur, ita ut possit qui aliquid agit, si uelit non agere, ex quibus facile intelligere est, Lupum, ursum & id genus animalia, quae hominem deuorant uel perimunt, nequaquam promereri supplicia, propterea quod naturaliter non libere agant quod autem suspendi aut capite truncari experientia doceat, id fieri in criminis detestationem, non quod promerentur, credendum, quamobrem sacratissimae leges sanctissime constituerunt, furiosum homicidam puniri non debere, quandoquidem nihilomais in suis actionibus (quam animalia rationis expertia) liber est. Et quemadmodum frustra igni praecipitur, ne urat, cum id naturaliter agat, ita praemia proponenda non sunt, ubi libertas non est, ob id enim proponuntur ut ad aliquid prosequendum extimulemur, ad quod si naturaliter moueremur, frustra praemijs inuitaremur, cum ad id non moueri non possemus. Itaq; solus homo qui libere agit rerum

H. liij. futu

DE UTILITATE ET

futurarum promissione inuitatur, reliqua demum animalia ad obiectum dum praesens est, rapiuntur, atque illud dum adest, duntaxat appetunt. Praeterea homini uoluntatis beneficio, datum est, ut solus infiniti boni capax sit, qui nulla re corporali, quemadmodum nec uoluntas, satiari potest, cum enim ipsa potentia sit, minime materia immersa, & a corpore prorsus separata infinitae aeternaeque capacitatis est. Ceterum quaecumque sub caelo sunt, finita quidem illa, solus Deus infinitum bonum est. Proinde hominis uoluntas nullis rebus corporeis, quantumuis excellentibus, (etiam si uniuersae in eam influant) sed deo solo ac uirtutibus satiari, potest, secus de appetitu sensitivo censendum, infiniti enim ad finitum nulla proportio est, atqui infinitum quiddam est ipse appetitus intellectiuus seu uoluntas, sensitiuus finitum ideoque ille infinitae. Hic uero modicae capacitatis est, quo fit ut statim impleri possit, impletus concupiscere desinit, Quocirca quoad hunc appetitum sensituum quem communem cum beluis homo habet, facile satietur minime tamen quoad intellectiuum per quem ab animalibus rationis expertibus differt, angelisque similis est, Quod uanas hominum curas o pectora caeca, qui opes honores & cetera generis eiusdem, tanquam summum bonum expetunt, quibus tantum beluinus ille appetitus impletur, interim uirtutem uirtutumque authorem deum ipsum negligunt, in quo mens solo tuta est, in eoque solo satiari potest. Satiabor (inquit Psalmista) cum apparuerit gloria tua, & ut semel dicendi finem faciam, soli homini

HARMONIA ARTIVM.

mini summum bonum Deum amare, soli illi adhaerere per uoluntatem concessum est, etenim beluae quae solum appetitum sensitium habent, per illum duntaxat ea quae sensus bona iudicat, amore prosequuntur, atque Deus nullo sensu percipitur, quare nec amari potest, homini uero quemadmodum per intellectum sensus iudicium suprimmentem, deum cognoscere, ita per uoluntatem amare permittitur. Porro amoris proprium est amantem rei amate adhaerere facere, & inter se unire, ita ut ex duobus unum fiat, siquidem uinculum quoddam amor est, seu uiscus, quo inter se amans & amatum conglutinantur, hincque dubio procul fit, ut qui uehementer se amant, eandem animam in duobus corporibus habere dicantur. Itaque praeclarissimum istud munus, quo nec praeclarius ullum, inter cetera intellectui appetitus seu uoluntatis beneficio, Homini datum est, ut Deum infinitum bonum amare, unum cum illo fieri, ipsum prosequi, in eoque adepto oblectari possit, quantoque Christo perfectius unitus homo fuerit, tanto uehementius gaudebit, haec de intellectu & uoluntate dicta sufficiant, quae ad sui cognitionem plurimum facere aequae sine his, nullo pacto absolutam hominis notitiam haberi posse, nemo sane mentis inficiabitur, etenim proprium, rei cuius proprium est, naturam maxime explicat. Porro quae soli homini per intellectum ac uoluntatem competere ostendimus propria Homini sunt, Quamobrem mirum in modum naturam

H.iii. etus

DE UTILITATE ET

eius explicare, indubitatum relinquimus. Illa autem quae de sensitivo appetitu adiecta sunt, ad sui quoque cognitionem conferunt, tum pericula quibus uita humana obiecta est, admonent. Verum quia parum erat ea nosse, quemadmodum morborum causas medico, nisi remedia inuenta essent, ob id quoque rationem qua beluinus ille appetitus refrenari & rationi subijci possit, perdocuimus. Est itaque homo ut ex supradictis patet, ens quoddam de coelo demissum infinitis dotibus praeter cetera animalibus praeditum quinetiam cetera animalia in gratiam eius creata sunt, & finita quidem illa at homo ratione uoluntatis infiniti boni capax est in infinitum mereri & in infinitum beari potest, atque his utcumque uobis cognitam hominis naturam arbitror. Ceterum ut hominem a uertice usque ad calcem qualis est depingamus & ueluti in speculo contemplandus exhibeatur, quaedam praeter iam dicta (ut pollicitus sum) tum ex Platone, tum ex alijs doctis uiris in medium adducam, per quod futurum est, ut absolutissima hominis notitia habeatur, nec quidquam hac in re amplius desideretur. Prodigiosum quidem animal homo est, multis diuersissimis partibus compactum ex anima ueluti ex numine quodam, ex corpore ueluti muta pecude, siquidem corpore usque adeo reliquo brutorum generi non prestamus ut in multis corporis dotibus inueniamur inferiores, secundum uero animam adeo diuinitatis capax homo est, ut angelicas mentes anteuertere siue praeteruolare ei liceat & unum cum Deo fieri, Ita, (ut si corpus homini additum

HARMONIA ARTIVM.

tum non fuisset) numen, contra si mens oblata pecus erat, & hæc diuersæ omnino naturæ partes uarias in corpore humano excitant tragedias, appetitus enim ille beluinus uoluntatem ad inhonestæ semper sollicitat, uarijsq; periculis mortales obijcit, & in omne scelus precipitare totis neruis nititur, quandoquidem corpus ut mortale, ita rebus corporalibus oblectatur, contra anima suæ nobilitatis memor, sursum semper spectat, & immortalis immortalia, cœlestis cœlestia amat, simile enim simili bus facile capitur, Porro si anima corporeis sordibus immersa penitus fuerit, facile a natua generositate degenerabit, Quocirca in hoc labor in hoc cura nostra reponatur, ut ordine rerum seruato anima tanquam rex quidam dominetur, concordia Harmoniaq; illa quæ quondam ante primi parentis peccatum fuit, seruetur, quam affectus nonnulli prauis ira, inuidentiis, & huiusmodi animi morbi dissoluere conantur, quæ omnia diuinus ille Plato in Timeo animaduertit, ubi filios deorum ad sui similitudinē, duplex animæ genus in homine fabricatos fuisse scribit. Alterū diuinū & immortale, alterum mortale uarijsq; perturbationibus obnoxium: quarū prima sit uoluptas, esca malorum, ut ait, proxima, dolor, fuga, impedimētumq; bonorū, deinde metus atq; audacia, cōsultores amentes, quibus accedit iracundia implacabilis Tum spes blanda cum irrationabili sensu, amorq; omnium inuasore, Hæc ille, additq; in eiusmodi perturbationibus coercendis, uitæ beatitudinem consistere, & eos qui istas superassent, iuste uicturos iniuste autem, q

ab

DE UTILITATE ET

ab his uicti essent, & diuina inquit anima, id est ratio-
ni, tanquam regi in cerebro, uelut in arce ciuitatis no-
strae, sedem statuit, corporis uidelicet parte editissima,
caeloq; proxima, tum minime bruta: quippe quae osse sit
pertenui, neq; neruis neq; carne onerata, sed sensibus in-
tus forisq; longe munitissima: ut illis quasi rennuciantib;
bus, nihil tumultus in Republica cooriretur, quod non
protinus ille persentisceret. At mortalis animae partes,
hoc est affectus, ut quaeq; rationi uel morigerata est, uel
obstrepera, ita ab ea semouit, etenim inter ceruicem &
diaphragma partem animae constituit, fortitudinis atq;
ire participem, affectum uidelicet: seditiosum quidem
illum & cohibendum, at non perinde brutum, ideoq;
mediocri interuallo, a summis imisq; semouit: ne uel ni-
mia uicinitate Regis otium perturbet, uel infimae ple-
bis contagio corrupta, simul in eum coniuret. Vim Por-
ro concupiscibilem, quae esculenta & poculenta appetit
quaq; in uenerem impellimur, infra praecordia procul a
regia in iecur & aluum relegauit: ut quasi ferum quoda-
dam & indomitum animal, illic ad praesepe habitaret,
propterea quod ea uiolentiissimos excitare motus con-
sueuit, minimeq; praesidis imperio obediens esse. Huius
infima pars quam pecorina quaq; rebellis, uel illa pu-
denda corporis portio, in qua potissimum tyrannidem
obtinere, documento esse potest, quae membris ex omni-
bus una, frustra reclamante rege, obscenis, motibus sub-
inde rebellionem parat, atq; diuinum animal hominem
ad inhonesta semper sollicitat. At consultor ille diui-
nus

HARMONIA ARTIVM.

ius, sublimi in arce præsidens, memor sue originis & nobilitatis, nihil sordidum, nihil bumile, cogitat, sceptro autem insignis eburneo, Propterea quod nihil non rectum imperet. In cuius fastigio aquilam insidere scripserit Homerus, quod ad cœlestia subuolans, quæ bumi sunt aquilinis oculis despicit. Postremo aurea redimitus corona, aurum enim in mysticis literis sapientiam fere designat. Circulus autem, perfectam & omnibus numeris absolutam, Hæ enim sunt propriæ regum dotes, primū ut quam plurimum sapiant, ne quid peccent per errorem: tum uti quæ recta sunt, ea modo uelint, ne quid contra animi iudicium perperam corrupteq; faciant, quarum altera qui careat, non regi sed latronem esse existimato, rex autem iste propter æternam legem, sibi diuinitus insculptam, opprimi quidem potest, corrumpi aut nisi sua sponte non potest, nec quicquam pernitiosum neq; penitendum committet, uerum summa moderatione & tranquillitate gerentur uniuersa, si reliquæ plebs imperium non recuset. Ac de affectibus quidem nonnihil stoici & peripatetici diuersum sentiunt. Quamquam illud inter omnes conuenit, ratione non affectu uiuendū, illis enī placet, ubi affectibus q; sensibus proxime excitantur, tanquam Pedagogis usus, ad iudiciū uerumq; expetendorū ac fugiendorū discrimen puenire, tū prorsus esse relinquēdos, id enī nō solū nō utiles esse ad sapiētia uerū etiā perniciosos, atq; ob id pfectū illū sapiētē oībus huiusmodi motibus tanq̃ morbis ai uacare nolunt, uixq; humaniores quidam primos illos impetus rationem

DE V T I L I T A T E E T

rationem praevertentes sapienti concedunt, quos illi phantasias uocant, at peripatetici non extirpandos affectus sed coercendos dicunt, nonnullumque eorum usum docent ob idque a natura inditos opinantur, uti quaedam ad uirtutem incitabula atque exhortamenta: sicuti fortitudinis iram, industriæ inuidiam & sic de reliquis. Socrates autem in Phedone Platonis cum nihil aliud esse Philosophiam quam mortis meditationem putet, hoc est, ut animus quantum possit se a rebus corporeis & sensibilibus abducat, transferatque ad ea quæ ratione non sensibus percipiuntur, cum Stoicis equidem sentire uidetur. Peripateticorum tamen opinionem minime damnandam duxerim, ut ut sit, in hoc ratione non affectione utiendum inter se Philosophi conueniunt, illud porro semper pre oculis habendum nullos esse tam uolentos affectus, quin a ratione compesci uel ad uirtutem deflecti queant. Quocirca illam perniciosam opinionem in aliquorum animis minime residere uelim, ut se putent ad uitia cogi. Propterea quod nonnulli leues & rerum imperiti huiusmodi motus sequuntur, aperte enim uanam esse supra a nobis dicta in tractatu de Astronomia ostendunt, non quod negauerim alios alijs ad uirtutem capeffendam magis idoneos, uerum id euenit ex astrorum influxu uel progenitoribus uel educatione uel ex ipso corporis habitu proficiscitur, non ob id tamen quisquam abiectiori esse debet animo, quod corpus admodum rebelle & indomitum nactus sit, imo tanto acrius ad honesta eniti habet, existimans sibi non esse interclusam ad uirtutem uiam.

HARMONIA ARTIVM.

nam sed uirtutis uberioris materiam oblatam nec enim propterea quod largita est culpam bonam mentem natura, melior is est, sed faciliior & obligatior, nullus tamen adeo naturæ felicis ut non abunde habeat aduersus quæ luctandū est, qui maxime tamē turbatur, maxime aduigilet oportet. Quædam profecto uitia corporis habitum comitantur, uerbi gratia, sanguinei multū & plus quam alterius cōplexionis uiri, mulieribus uoluptatumq; studijs infestantur, Cholericum, ira, ferocitas, maledicentia, comitatur, flegmaticum inertia, somnolentia, Melancholicum, inuidia, tristitia, amaritudo. Nonnulla autem ex his cum ætate aut inualescunt aut remittuntur, quemadmodum libido in iuuenta, profusio temeritas, in senectā tenacitas, morositas, auaritia, Sunt & quæ sexui adnata uidentur, ut in uiro ferocitas, in muliere uanitas, in uiduitate cupido, hæc a Medicis plenius discere potes, interim tamen fit, ut deus ueluti parriciarius faciens, morbum animi dote quapiam diuersa compenset. hic quippe propensior ad uoluptatem, minime tamen inuidus, minime iracundus, alius pudicitia insignis uerum elatior ac iracundior & ad rem attentior. Item nonnulli reperiuntur qui fatalibus quibusdam & prodigiosis uitijs sollicitantur, nimirum, furto, sacrilegio, homicidio quibus omnibus summo conamine resistendū. Rursum nonnulli affectus ita sunt uirtutibus uicini ut periculum sit, ne uicinitate fallamur, at hi corrigēdi & ad uirtutem deflectendi sunt, exempli causa, est, quispiā exandescens, iniiciat animo frenum erit alacrior & erectus

DE UTILITATE ET

erectus minimeq; languidus erit liber ac simplex, est a-
lius Paulo tenacior adhibeat rationem & frugalis erit
qui blandior est, fiet comis & commodus, qui perfra-
ctus constans: qui tristior seuerus: qui ineptior morige-
rus: eundem in modum reliquis leuioribus animi morbis
medendum est. Vides itaq; lector optime hanc unicam
esse ad beatitudinem uiam, primum ut teipsum noris, de-
inde ut precipiunt peripatetici, non affectui sed rationi
obtemperes, agasq; honesta fugiens turpia & Christiano
homine indigna, atq; hæc de sui notitia dicta suffici-
ant, Superest, num aliam præter sui cognitionem adfe-
rat naturalis scientia utilitatem, inuestigemus, Equidem
longe uberior Physicæ usus est, quàm nonnulli autumant
qui omnem rerum naturalium disputationem solum ad
animi ornamentum & honestam uoluptatem pertinere
uolunt, nec quicquam ad boni uiri mentem fingendam
facere, quod falsissimum esse, si rem proprius intueri lu-
beat, facile intelligemus, Rerum quidem naturalium bo-
na fide perquisitio, postquam alicuius animum occupa-
uerit, nullum sordibus uilibusq; curis locum relinquit,
deinde ad pietatem nos naturalis Philosophia inuitat,
dum Cicontæ, Galinæ, erga pullos studium & curam o-
culis nostris subiicit, Quocirca prudentissime ueteres
iurisconsulti illum titulum de agnoscendis liberis exco-
gitasse mihi uidentur, pœnam minantem illis hominibus
qui pietatis officia negligerent, quæ animalia rationis
expertia studiose obseruant, Item nos illud Aposto. im-
plere naturalis scientia iubet, omnis anima sit subdita
principi

HARMONIA ARTIVM

Principi, & ducibus ab eo missis, qui enim principem suum non reuerentur subditi? si aues suum regulum scario confectum sedulo circumferre ex Physica didicerint, quinam in suum populum principes, in suos seruos domini non scire desinent, quos hæc scientia docuit omne genus hominum simili ortu producti, dotesq; illas quibus homo beluis præstat, omnibus mortalibus communes esse, & reuera si confiteremur, nihil (quod ad ueram felicitatem attinet) plus cæteris infimæ plebis hominibus reges aut Principes habent. Nec gradus dignitatum sublimior, deo cbariores nos reddit, sed uitæ melioris actus (ut docent Canones) gratiorem deo faciunt seruitorem, & qui iustior & humilior is Deo proximi-
or erit, Discant itaq; deponere supercilium qui alios præ se, uix homines putant, qui in seruos scruissimam tyrannidem exercent. Eisdem enim omnes constamus elementis, eundem spiritum ab eodẽ principio carpimus eisdem seminibus orti sumus, omnes eodem fruimur cælo, eque uiuimus, eque morimur, serui sunt, imo hoies, serui sunt, imo conserui, tantumde in utrosq; fortuna licet, et tã illi liberi esse possunt, q̃ nos serui, quẽadmodũ monumenta ueterum declarant, nemo enim est qui nesciat, quæ ætate hecuba seruire cœpit, quæ Cræsus, quæ Darij mater, quæ Diogenes, quæ Plato ipse, recte igitur Deus nõ contemni seruos, imo tanq̃ nos amare præcipit, & sanctissime Iura Ciuilia dominorum in seruos necis potestatem sustulerunt. Adhuc ingratitudinem omnium uitiorum (teste Seneca) parentem auersari mortales naturalis

DE UTILITATE ET

talis scientia monet. Dum dotes quibus præ cæteris animalibus donati sunt, recenset, Taceo quod ea, ad quorum conspectum vulgus stupet, cuiusmodi sunt aurum argentum uilipendere facit, dum uilissimos esse lapides oculosque non mentem pascere docet, cum enim oculus longe uilior animo aut mente pars sit, proinde ad mens, sit oportet, qui uirtutes, præstantissimam hominis partem pascentes, uilissimis auro & argento lapidibus oculos tantum pascentibus postponat, præsertim cum animum ita uirtutes pascant ut illis recreetur atque oblectetur, aurum uero quendam cruciatum secum habet, *ἡλιότατον τι γὰρ ὁ πλουτοῦ τοῦ*. Author Aristophanes, id est, timidissimum quid Plutus est, Postremo si penitus cuncta instrospeciamus, Physicam eo tendere deprehendemus, ut cognitis huius mundi calamitatibus & miserijs quibus mortales obnoxij sunt, ad cælestem patriam festinemus, curamque omnem ad animum transferendam discamus, huncque excolere uelimus, in quo nulla opera frustra collocatur, quippe in quem quicquid collatum est immortale & in eternum permansurum sit, quæ admodum ipse immortalis est. Hæc & plura diligens lector ex rerum naturalium scientia decerpere poterit, quæ ad leniendos animos, sauiissimas cupiditates refrænantes, plurimum momenti habent, ut iure optimo dicatur, *foelix qui potuit rerum cognoscere causas*. An autem naturalis Philosophia, alijs quoque disciplinis frugifera esse possit, inquirendum. Profecto cum ad Grammaticum Poetas Historiographos Oratores enarrare pertineat

HARMONIA ARTIVM.

pertineat, ut suo loco monuimus, Physicam Grammatica
coutilem esse, nemo iure dubitat, quatumquemque quæso
probatum authorem reperias, qui Physica sua scripta
non admisceat, quæ tamē nisi à Physico exacte intel
ligi nunquam poterunt, Medicinæ quantum opis atque
ornamenti adferat, res notior quam declaratione ca
geat, eadem enim fere Physicus & Medicus tradunt.
Siquidē Medicina uniuersa in speculatiuam & practi
cam scinditur, Rursus Speculatiua in contemplationem
rerum naturalium & earum quæ contra naturam sunt
distribuitur, Physicus quoque ex professo res naturales
trahit, item de non naturalibus somno & uigilia & plu
ribus alijs rebus ad Medicinam spectantibus tractat.
Deinde morborum causas absque naturali scientia nequa
quam cognoscere Medicus ualebit, quemadmodum nec
illa quæ de sensibus tam interioribus quam exteriori
bus dicuntur, & cætera generis eiusdem, quod facile Me
dicinæ periti animaduertunt. Quocirca (si confitere
mur) non solum frugifera Medicinæ naturalis scientia,
sed prorsus necessaria est. Non eo tamen inficias, quin
aliud longe finem Medicus, aliud Physicus sibi pro
ponat, Physico enim satis est, si rerum naturalium &
non naturalium generationem doceat, medicus uero
ad sanitatem cuncta refert, etenim ars est Medi
cina quæ rationem sanitatis seruandæ & amissæ recu
perandæ demonstrat. Ad hoc morali Philosophiæ quæ
admodum & Theologiæ perutilia ea sunt, quæ de uol
untate in libris de anima traduntur, hic enim multis in
locis

DE UTILITATE ET

locis de uoluntate agitur & utrum in actionibus suis libera sit, inquiritur, ac plarēq; huiusmodi quæstiones incidere possunt, quæ nec recte intelligi nec subtiliter tractari a theologo poterunt, si eorum quæ in libris de anima, de uoluntate traduntur, ignarus sit. Omitto quod similitudines quædam a proprietate animalium desumuntur, quæ & multum gratiæ & uenustatis non parum habent, ac Theologiæ plurimum ornamenti & aduinculi, non raro adiungere possunt, uerbi gratia, deus in sacris scripturis nonnunquam pellicano comparatur, quemadmodū enim Pellicanus, suo sanguine pullos nutrit, quo facto mortem sibi conscit, ita Christus in gratiam hominum præciosissimum sanguinē fudit, hosq; truculentissima morte e faucibus crebi eripuit, Aquila quo pullos uolitare perdoceat, sub alis adsumit, animosos quidem & magnanimos facile ad locum destinatum perfert, meticulosos uero & degeneres labi perireq; sinit, ita uirtus segnes ac ignauos homines odisse, contra solertes & laboriosos, amare, honoribus augere & tandem beare solet, istiusmodi exempla nusquam non apud mysticarum literarum interpretes obuia esse possunt. Item tractatus causarum tam Theologo quam Medico commodat (ut omnibus notum est) qui Theologiam uel Medicinam a limine duntaxat salutarunt. Frugifera quoq; causarum cognitio futuris iuriscōsultis est, in contractibus enim causa materialis, efficiens, formalis, finalis, assignatur, (ac inde argumenta ducuntur) atq; harū notitia mirum in modum cōtractuum naturam explicat,

HARMONIA ARTIVM.

placat, atq; illustrat. Tum plurimæ quæstiones ex cognitione causæ propinquæ & remotæ dissoluuntur, quem admodum hi qui in iure aliquandiu uersati sunt, facile percipiunt. Deinde affectuum ratio minime iurisconsulto negligenda est, magnus enim eorum in iure respectus habetur, iuxta. l. quidquid calore. ff. de re, iuris, hi tamen sine Physica & Dialectica absolute cognosci non possunt. Quinam quæso iurisconsultus, feliciter se explicare poterit? Super illis mulieribus consultus quæ partum medicamentis abegerunt, nisi ex Philosophiæ aditis quibus modis id fieri possit, & an fieri ualeat, depromserit, quemadmodum legitimus censendusne sit qui undecimo mense natus est, ex medicina, aut si maius ex naturali Philosophia perdiscit, lex est propter authoritatem. ff. de sta. homin. postremo si (ut res aliquando postulat) reum aliquem homicidij peragere, iurisconsultus habuerit, id minime feliciter præstare poterit, si non ex uulnere illato aliquis perierit, rationibus e Philosophia desumptis docere potuerit, nec id quicquam sana mentis inficiabitur, quin circa illud tit. de fri. & mal. plurimæ concurrere possint, quæ omnino ex Physicorum & medicorum rationibus decidenda ueniunt, quæ admodum quotidiana declarant iudicia, sæpius enim super coeundi impotentia atq; huiusmodi rebus consulendi medici sunt, proinde utilissimam esse iurisconsulto tam medicinam quam naturalem Philosophiam exploratissimum arbitror, & clarissime dicta iam a nobis demonstrant, Quibus accedat Marci Tullij authoritas, qui ta

Lij. bulas

DE V T I L I T A T E E T

*bulas legum duodecim, omnium Philosophorum Biblio
thecas uocat, quod in his omnes Philosophiæ partes re
positæ & recoditæ sint. Quocirca omnis Philosophiæ,
tum Physiæ (quæ una Philosophiæ pars est) gnarus sit
oportet, qui in Pandectarum libris, qui ex illis tabulis
ceu fontibus manarunt, feliciter uersari cupit,
atq; per hæc Harmoniam quoq; natura
lis scientiæ ad reliquas esse, indubi
tatum relinquimus.*

HARMONIA ARTIVM.

ETHICA.

Quisquis, is es, qui optas fœlicem degere uitam
Atq; frui summo post tua fata bono
Huc ades atq; uiam uirtutis disce beatam
Et quæ mortales post sua fata beant
Huc properent iuuenes, morum præcepta docebo
Implere & ueris corda tenella bonis.

L. iij.

DE UTILITATE ET

ETHICA, quam Latini moralem Philosophiā uocāt, efficacissima aīorū nostrorū medicina est, tanto reliquis disciplinis præstans quāto animus corpori antecellit, Hæc est illa scientia quæ uitæ dux, uirtutum indagatrix, uitiorum expultrix a luculentis scriptoribus nuncupatur, cuius documentis, qui fuerint imbuti facile casus contemnēt humanos asperaꝝ, fortunæ seuientis tela floccifacient, Cum igitur hactenus de uarijs artium generibus actum sit, ne extremum (tanquam ab inerti Poeta) a nobis uideatur esse derelictum, aliquid de ethica dicere opere precium fuerit, ad quam tanquā ad scopum reliquæ disciplinæ diriguntur, frustra enim leges, frustra Medicina, frustra Grammatica, Dialectica & reliquæ artes, si animus suo fine nimirum uirtute defraudetur, quid leges inquit Horatius moribus absq; proficiunt inanes, hæc autem potissimum moralis Philosophia tradit, humanarum rerum regimen tum uirtutum & uitiorū oppositorū rationes explicat, & in quodammodo fœlicitas humana sit sita, perquirat (ut semel dicam) fere in ea de uirtute & uitio agitur, Deinde quia nemo nisi uolens bene agit, tractatur de uoluntate de libero arbitrio, de consilio, de electione, de fortitudine & eius affinibus de temperantia & intemperantia & huiusmodi rebus, Secatur autem in Polyticā, Oiconomicā

HARMONIA ARTIVM.

et Monastica, in Polytica de regni regimine de magistratibus ac similibus rebus agitur. In Oeconomica de regimine patrisfamilias de familia, de iure seruorum. Item liberorum erga parentes, tum mariti erga uxorem et contra uxoris erga maritum, de uirtutibus et uitijs oiconomorum quæ omnia ad ius pertinent, cum partim ex his omnibus et pro his conflatum sit. Porro rerum istiusmodi quæ in Ethica traduntur, adolescentes per ætatē minus capaces sunt, in quorum gratiam maxime hanc suscepimus prouinciam, de his igitur plura dicere supersedebimus, ne teneros adhuc eorum animos grauius rebus oneremus, præsertim quod ea res plerumque iuuenes a studijs auertere soleat, uerumtamen ne merito de nobis conqueri posse uideantur, horum omnium loco quæ de hac arte dicenda essent, tutissimum iter, et quo ad fœlicitatem minimo perueniatur negotio, eis demonstrabimus, in qua quidem adipiscenda, tam huius scientiæ quam reliquarum artium fructus consistit. Unus enim nostri studij quæuis in disciplina finis est, ueritatis inquisitio, hoc est, ut de rebus recte sentiamus, ne in rerum iudicio cecutientes mala pro bonis eligamus, Præcipuus tamen et ultimus omnium disciplinarum finis scopusue fœlicitas est, seu beatitudo. Cæterum medium quo hanc adipiscamur, uirtus est, quippe Augustino teste uirtus est, qualitas animi, qua recte uita instituitur et ad eam quæ uere beata est ascenditur, atqui uirtus absque scientia rerumque multarum cognitione, haberi nequaquam potest, Quocirca nonnulla præcepta facilemque

I. iij. , litera

DE UTILITATE ET

literarum parandarum & uirtutis adipiscendae rationem per doctos, excogitauimus, carmine quidem ut memoriae facilius mandarentur. Deinde ne operam nostram rerum imperita iuuentus desideraret, rem praecipue inuolutam sententijs uarijs manifestauimus, & doctorum uirorum auctoritatibus comprobauimus, faxit deus optimus maximus, ut iste noster conatus in Reipublicae utilitatem cedat. Nunc inuestigandum restat, num moralis quoque philosophia cum reliquis disciplinis aliqua affinitatem habeat. Illud imprimis constat, tam liberales artes, quam reliquas omnes inutiles fore, imo pestiferas, si in cor prauis moribus imbutum inciderint, quid etiam dii boni, (ut dicebat Diogenes) stultius, quam mala Ulyssis perquirere & sua ignorare, quid iuuat in Cythara cordas ad concentus aptare, mores interim habere inconcinnos, quid solem, lunam, ac stellas intueri placet, & ea quae ante pedes sunt, non uidere, ridiculum plane honesta & iusta suadere & facere eadem negligere, quocirca illam artem quae mores recte formare docet utilissimam esse fateamur oportet, cuius usus non in uana ostentatione est, sed morbis ac uarijs & grauibus medetur. Deinde cum eosdem olim fuisse constet qui & morum & dicendi praecipua tradere, arti dicendi ad mimiculo esse posse moralem philosophiam minime ambigitur, Qui pro decore laudauerit aut accusauerit aliquem orator si illius philosophiae partis rudis sit, ex qua uirtutum rationes, per quas homines laudibus extollimus, & uitiorum scaturigines depromuntur: Non fit m. bi

HARMONIA ARTIVM.

*fit mihi uero simile in Verrem tam docte tam prudenter
Ciceronem dicere potuisse, si non ex Ethices libris uitio-
rum formas tam probe perdidicisset, nec tam splendide
tam diserte Archiam poetam laudibus tollere potuisse,
nisi uirtutum genera ex Ethices monumentis hausisset,
quod Iurisconsulto Ethica frugifera sit, documēto est
quod regna urbes domos familias deniq; ipsas ad opti-
ma quæq; dirigit atque instruit, eadem fere Ius Ciuile
proficitur, Iuris enim præcepta sunt, honeste uiuere al-
terum non ledere Ius suum cuiq; tribuere, atqui bone-
ste uiuere nihil aliud est, quam uitam omnibus uirtuti-
bus excultam traducere, equidem Iurisconsultus se op-
timis moribus exornare, alterum non ledere non facile
poterit, si illius partis philosophiæ ignarus sit, quæ mo-
rum probitatem inducit. Adhuc cum frustra sint leges
nisi legum satellites existat, quo pacto ad rerū guberna-
cula admotus, suo munere recte fungetur, nisi eam Eth-
ices partem quæ πολιτικὴ appellatur, perdidicerit.
Postremo cum ipsum Ius nihil aliud sit quam boni
equiq; scientia, lege prima. ff. de Iustit. Iur. uide quæ so-
æqui boni honestiue rationes deprompserit, nisi ex Pla-
tonis legibus, nisi ex Aristotelis Ethices Libris, ex qui-
bus plurima ueteres Iurisconsultos eruisse compertissi-
mum est, quantum ad Leges naturæ attinet, e quibus
uel Cicerone auctore omnia Iura Ciuilia manarunt,
multo plenius apud Philosophos quam Iurisconsul-
tos explicantur, quin etiam omnes Leges, ex intimis
Philosophiæ penetralibus desumptas esse, ueritati
consonum*

DE VUTILITATE ET

consonum est, Theologo hanc Philosophiæ partem maxime commodare exploratissimū arbitror, nam is quoque de uirtutibus & uitijs de uoluntate & similibus rebus agit, quæ in morali Philosophia plenissime docentur. Porro quemadmodum alijs artibus hæc scientia adminiculo est, ita uicissim aliunde opem implorat, a Grammatica sermone congruum, a Dialectica differendi subtilitatem, tum diffiniendi diuidendi atque argumentandi rationem mutuatur, quæ uero ad mores fingendos pertinent, & saniores quasdam sententias, cum ex quibusuis scriptoribus tum præcipue Historiographis, moralis Philosophus, depromit. Siquidē historia uitæ magistra est, et præter res gestas quas docet ad uitā tam suā quam aliorū instituendam, non parum momenti habet, dum uaria uariorū consilia, euentus, exempla uaria casus sapiētiae & temeritatis refert. Nec morali dumtaxat Philosophiæ, uerum iurisprudentiæ, Historia perutilis est, Haud sane intelligo, quo pacto titulus de ori. iuris multaque a Pompeio ibidem dicta fideliter intelligi poterunt, citra exactam ueterum historiarum cognitionē. Quam turpiter hallucinatus est accursius, in uoce uindicias nunc a uittellio seruo ortam somnians, nunc uerba solemnia quibus quondam in danda libertate usi fuerint homines asserens, facile ei hunc scrupulum ademisset, lectus Luiti liber secundus ab urbe condita, qui uocabulum istud a uindicio seruo quodam, indice coniurationis filiorum Bruti & Tarquiniorum lectorem perdocet, is enim primus uindicta liberatus dicitur. Non raro in huiusmodi errores

HARMONIA ARTIVM.

errores Historiarū imperiti incident & in re lumine clariore caligabunt, Omitto, quod quo tempore quisq; cæsarium floruerit, qui leges condiderunt, scire expediat, alioquin quid hunc Cæsarem ad talem legem ferendā, nunc illum ad aliam condendam induxerit & num huic congruat seculo, intelligere nequaquā poterimus, Multæ enī sunt leges in corpore iuris quas aut prorsus tollere aut his aliquid detrabere addereue utilissimum foret, nec id mirum uideri debet, alia enim tempora alios mores postulant Ca. non debet de consang. & affin. & quemadmodum alij morbi alijs remedijs curari uolunt, ita alia ætas alias leges poscit. Quod de Cæsaribus dictum a nobis est, id quoq; in iurisconsultis prætoribus tribunis plebis, quorum responsa, edicta, plebiscita, plurima in pandectis redacta sunt, obseruari, optarim, nimirum, ut Iurisperitus quisnam uel iurisconsultus cuius respōsum legit, quis prætor cuius edictum reperit, qua forma concipiatur, edictum, quis tribunus plebis, cuius plebiscita memoriæ produntur, iurisprudētie consecratus exploratum habeat, His enim cognitis innumeri iuris articuli alioquin nube pleni fœlicissime enucleantur & Pomeridiana luce clariores redduntur, qđ perpēdēs Holoander, uir undequa; doctissimus, propterea & ingeniosissime & succinētissime, sub codicis finem, Catalogum quendam Consu. in gratiam iuris studiosorum, subiecit. Postremo id de disciplinarum Harmonia addēdum duxi, non solum inferiores artes sibi mutuo opem prestare, uerum iurisprudentiam Theologiæ summo
pete

DE UTILITATE ET

pere frugiferam esse, etenim Theologia quoque si res penitus introspectatur, nos honeste uiuere, alterum non ledere, ius suum unicuique tribuere iubet, quod id ex instituto iurisprudencia doceat. Deinde sacerdotes maxime cura animarum habentes, ius pontificium, scire teneri, minime ambigitur, cuius rei testis in sua summa rimandus. Ad haec plurima in titu. de usua. de rerum diuisione instituta. aliisque iuris Ciuilis partibus, traduntur, quae omnia Theologis necessaria sunt. Quina obsecro isti homines res ne aliqua a confitente, iuste possideatur, intelligent nisi ex iurisconsultorum libris quae ad hanc rem pertinent, perdidicerint, Innumerae eiusdem farinae ambiguitates quotidie contingere possunt, super quibus iurisprudenciae rudes a confitente consulti sacerdotes, aut turpiter intersilire aut tam suae quam confitentis animae periculo respondere debebunt, proinde iurisprudentiam summae Philosophiae, (quam Theologiam uocant) adminiculo esse posse, apertissime constat. Nec minus quidem Theologia, iurisprudenciae commodat, etenim omnes leges si confiteremur, non ex Platone Demosthene aut Philosophis, primum deprompte sunt, uerum ex ipsius Moyse tabulis, aliisque sacrae scripturae locis, ex quibus et Platonis Leges et saniores Philosophorum sententiae, unde (iura nostra prodeunt) desumptae sunt, Legisse enim sacra Biblia tam Platonem quam plerumque Philosophos facile sua scripta loquuntur, Quocirca, quem admodum aliarum originem nosse rerum earundem uerbiorum intellectum dabit ita sacra uidisse Biblia nostram

stratum

HARMONIA ARTIVM.

stratum legum fontes plurimum lucis iurisperudentiæ attulerit, quo fit ut in plurimis iuris articulis, maxime ubi Doctorum incerta est responsio, aut pertinax digladiatio, opinionem quæ sacris literis conformior est, tanquam equitati magis amicam omnino sequendam iudicauerim, atq; per hæc supraq; dicta omnia, Deo habentur gratiæ, uoti compotes facti sumus, nullus enim tam alienus à communi sensu tamq; Hebes aut stupidus est, quin omnium scientiarum Harmoniam esse & inuicē opem præstare nō intelligat. Proinde iterum atq; iterum adolescentes studiosissimi rogo obtestorq;, ne prius uos ad grauiora studia conferatis, quam tum in liberalibus artibus tum in politioribus literis diu multumq; uersati fueritis, quod (si feceritis) spero futurum ut nec me monuisse, nec uos paruisse peniteat. Nōrū laborū primitias boni cōsule lector, & minus uenustū sermonē, hoc tā emūcto sæculo fortassis indignū, æquo feras animo, Scis q̄ difficile in tāta præsertim rerum uarietate Latine loqui, quibus quæso potius obtemperes? Nam plerisq; non uulgaris eruditionis uiris, in genere maxime Didascalico, uerba facilia & cotidiana probantur, alijs nihil nisi tumidum & redundans gratum, sed quid τὰ πλεγμα persequor, ne Iupiter quidem omnibus placet, non etiam hi sumus qui captum popularem sed magis utilitatem iuuenum ueniamur, Equidem quæ admodum grauitus in rebus ieiuna, frigida uerba, minime ferenda sunt, ita in leuitus potissimum in docendo, magnifica illa uerborum pompa, & eloquentiæ fastu

turu

DE VTI. ET HAR. ART.
turgens sermo, nunquam mihi placuerunt;
proprie tamen loqui in quouis di-
cendi genere laudo, &
e scholis (ut pla-
riq; alijs)
om-
nis barbaries excluderetur, optarim.
Bene Valete Lectores
Candidi.

ΤΕΛΟΣ.